

SEVİL BƏHRƏMOVA
LEYLA HÜSEYNOVA

AZƏRBAYCAN TARİXİ 9

Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün
"Azərbaycan tarixi" fənni üzrə

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
03.06.2016-cı il tarixli 369 nömrəli əmri ilə
təsdiq edilmişdir.

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi – 2016

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

"Şərq-Qərb" Nəşriyyatı

Müəllim üçün metodik vəsaitlə bağlı rəy, irad və təkliflərin info@eastwest.az və derslik@edu.gov.az elektron ünvanlara göndərilməsi xahiş olunur. Əməkdaşlığınıza üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

MÜNDƏRİCAT

Metodik vəsait haqqında	4
9-cu sinif Azərbaycan tarixi fənni üzrə məzmun standartları	6
Azərbaycan tarixi fənninin tədrisində inteqrasiya	7
Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tədrisində iş formalarının tətbiqi	10
Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tətbiqində	
İstifadə olunan üsul və vasitələr	11
Tarix dərslərində yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması	18
Planlaşdırma ilə bağlı tövsiyə	19
Şagird nailiyyətlərinin məktəbdaxili qiymətləndirilməsi	22
Azərbaycan tarixi üzrə illik tematik planlaşdırma	35
Gündəlik dərs nümunələrinə dair tövsiyə	41
Ədəbiyyat siyahısı	190

Metodik vəsait haqqında

Hörmətli müəllimlər!

Azərbaycan tarixini tədris edən müəllimin işində əsas sənəd Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün hazırlanmış Azərbaycan tarixi fənn proqramı, yeni kurikulumudur. Sizə təqdim olunmuş IX sinif üçün Azərbaycan tarixi dərslisi, eləcə də müəllim üçün metodik vəsait hazırlanarkən standartlar nəzərə alınmışdır. Dərslidəki materiallar şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılmış, eyni zamanda tarixi keçmişin müasir dövrlə əlaqələndirilməsi, tədris materiallarının aktuallığı, bu materialların şagirdlərin marağına uyğunlaşdırılması üçün səy göstərilmişdir. Tarixin öyrənilməsinin həyatla əlaqələndirilməsi əsaslı surətdə nəzərə alınmış, bu məqsədlə müxtəlif sual və tapşırıqlar verilmişdir. Həmçinin fəal-interaktiv təlim mühiti yaratmaq üçün müxtəlif mənbələr, materiallar, şəkil və illüstrasiyalar, xəritə və sxemlərdən geniş istifadə edilmişdir. Şagirdin müstəqil olaraq müəyyən bilik və bacarıqlara yiyələnməsi üçün dərslidə bütün amillər nəzərə alınmışdır. Hazırlanmış dərslək:

- Təlim marağını gücləndirir, şagirdləri axtarırlara, yeni məlumatlar əldə etməyə sövq edir;
- Məntiqi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirir;
- Təbii xarakter daşımaqla zəruri həyatı bacarıqların formalaşmasına zəmin yaradır;
- Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya imkanlarını genişləndirir;
- Fəal təlim şəraitinin yaradılmasını tələb edir;
- Şagirdlərin fərqli idraki imkanlarının nəzərə alınmasına şərait yaradır.

Metodik vəsaitdə müasir metodik tələblər nəzərə alınmış, dərsləklə işin səmərəli qurulması üçün müəyyən tövsiyələr verilmişdir. Bütün mövzuların reallaşdırılması üçün, sual və tapşırıqların hansı məqsədlə və necə reallaşdırılması üçün də yetərinə məlumatlar yerləşdirilmişdir. Bu vəsaitdə tarixi hadisələrin əlaqələri, qanunauyğunluğu, mahiyyəti və əhəmiyyəti öz əksini tapmışdır.

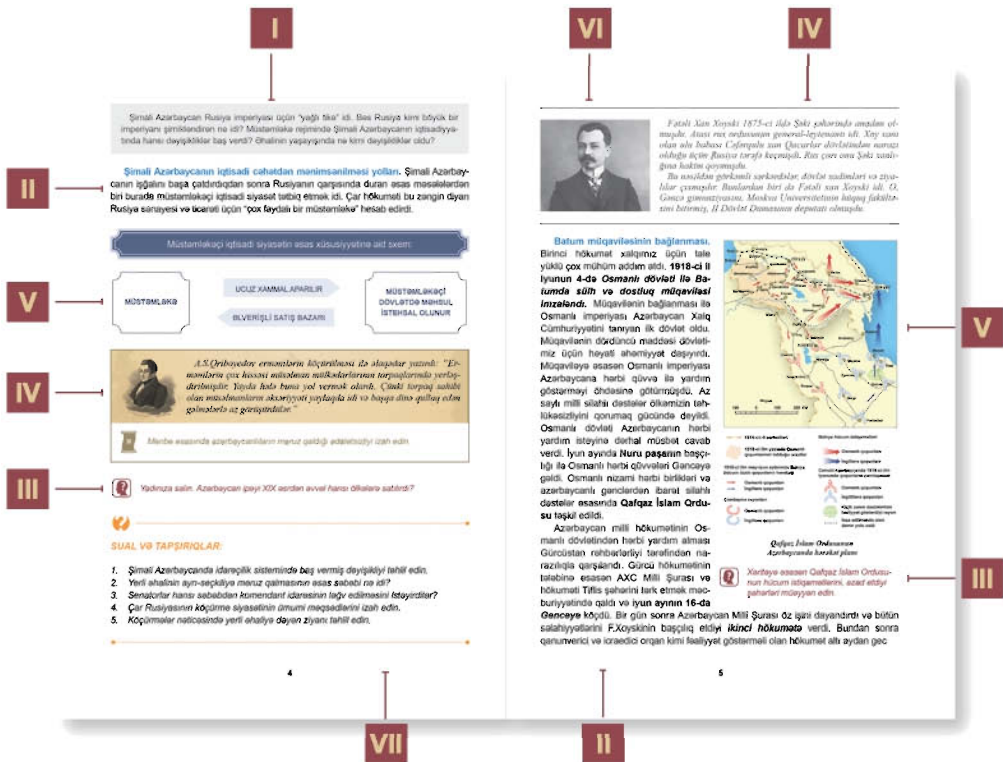
Dərslək komplektində yaş xüsusiyyətləri ilə yanaşı, inklüzivliyi təmin etmək üçün şagirdlərin bilik və bacarıqlarının formalaşdırılması məqsədilə verilmiş tapşırıqlar müxtəlif səviyyələrə uyğun seçilməlidir. Öz üzərində çalışan, peşəkarlığını inkişaf etdirən hər bir müəllim təlimdə bərabər imkanlar prinsipini nəzərə alaraq tapşırıqları səviyyələrə uyğun qruplaşdırmaqda çətinlik çəkməyəcək. Dərslidə xüsusi istedadlı şagirdlərin potensial imkanları nəzərə alınmış, onların inkişafının səmərəli şəkildə istiqamətləndirilməsinə şərait yaradılmışdır. Müxtəlif tipli tapşırıqlar məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirməklə yanaşı, fəaliyyətin bütün növlərinə uyğunlaşdırılmışdır.

Tarix dərslərində mühakimə nəzəri nəticələri açıb göstərmək işinə xidmət edir və şagirdlərdə tarixi təfəkkür formalaşdırı məşğul olmağı öyrədir. Bu işin həyata keçirilməsi yollarını metodik vəsaitdən istifadə etməklə müəyyənləşdirə bilərsiniz. Müəllim

üçün metodik vəsait sizə öz işinizi qurmağa – dərsi planlaşdırmağa, qiymətləndirmə vasitələrinin hazırlanmasına köməklik göstərəcəkdir. Metodik vəsaitdə hər bir mövzunun tədrisi ilə bağlı tövsiyələr öz əksini tapır. Bu tövsiyələr bizim tərəfimizdən sizə istiqamət vermək üçün tərtib olunmuşdur. Verilmiş standartların tələblərini aşmamaq şərti ilə öz sinfinizin, məktəbinizin, regionunuzun imkan və şəraitinə müvafiq strategiyanızı müəyyən edə bilərsiniz. Ümidvarıq ki, hazırladığımız dərslik və metodik vəsait bu işdə sizə düzgün istiqamət verəcəkdir.

Dərslikdə Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun məzmununa daxil olan bütün məzmun standartları **54 mövzunun** əhatə olunduğu **2 bölmə üzrə** reallaşdırılmışdır. Kurikulum islahatına uyğun olaraq dərsliyin xronoloji çərçivəsi müasir dövrdə olan prosesləri əhatə etmişdir. Dərslikdəki hər bir mövzu aşağıdakı kimi qruplaşdırılmışdır:

- I. Motivasiyayönümlü suallar
- II. Yeni biliklər (Mətn)
- III. Abzaslar arasında sual və tapşırıqlar
- IV. Mənbələr, məlumatlar
- V. Xəritə, sxem, cədvəl
- VI. Şəkillər
- VII. Mətn sualları (araşdırma sualları) və tapşırıqlar

9-cu sinif

9-cu sinfin sonunda şagird:

- tarixi inkişafı zaman baxımından qiymətləndirir və xronoloji cədvəllər hazırlayır;
- yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir, təqdimatlar hazırlayır;
- Azərbaycanda insanların həyat tərzində baş vermiş dəyişiklikləri dövr və sivilizasiyalarla əlaqələndirir;
- Azərbaycanın ictimai-iqtisadi, siyasi inkişafı ilə onun coğrafi mövqeyi və təbii şəraiti arasındakı əlaqələri dəyərləndirir;
- müstəmləkə rejimi və müstəqillik şəraitində Azərbaycanın daxili və xarici siyasətini dəyərləndirir;
- dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin rolunu dövr baxımından dəyərləndirir;
- Azərbaycan və dünya mədəniyyətlərini xarakterik əlamətlərinə görə müqayisə edir, təqdimatlar hazırlayır.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar

1. TARIXİ ZAMAN

Şagird:

- **1.1.** Xronologiya ilə bağlı tarixi anlayışları mənimsədiyini nümayiş etdirir.
- **1.1.1.** Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- **1.1.2.** Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- **1.2.** Mənbələr üzərində tədqiqat bacarıqları nümayiş etdirir.
- **1.2.1.** Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- **1.2.2.** Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- **1.3.** İnsanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri sivilizasiyalarla əlaqələndirir.
- **1.3.1.** Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2. TARİXİ MƏKAN

Şagird:

- **2.1.** Azərbaycan ərazisinin təbii-coğrafi şəraitini tarixi hadisə, proses və təzahürlərlə əlaqələndirir.
- **2.1.1.** Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
- **2.1.2.** Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.

3. DÖVLƏT

Şagird:

- **3.1.** Azərbaycan ərazisində dövlətlərin yaranması, inkişafı və tənəzzülü ilə bağlı bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
- **3.1.1.** Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- **3.1.2.** Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- **3.1.3.** Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

4. ŞƏXSİYYƏT

Şagird:

- **4.1.** Tarixi şəxsiyyətləri dövr baxımından qiymətləndirir.
- **4.1.1.** Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev) rolunu dəyərləndirir.
- **4.1.2.** Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5. MƏDƏNİYYƏT

Şagird:

- **5.1.** Mədəniyyət və sivilizasiyaları qiymətləndirir.
- **5.1.1.** Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.
- **5.1.2.** Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
- **5.1.3.** Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Azərbaycan tarixi fənninin tədrisində inteqrasiya

Müasir dövrdə inteqrasiya təlimdə əsas götürülür. Fəal-interaktiv dərslərdən danışarkən inteqrasiya imkanlarından istifadə etməmək düzgün olmaz. O baxımdan inteqrasiya imkanlarından yetərinə istifadə etmək, onu məqsədəuyğun reallaşdır-

maq lazımdır. “Ümumi təhsil pilləsində dövlət standartları və proqramları (kurikulumlar)” sənədi və onun əsasında hazırlanmış Azərbaycan tarixi kurikulumu fəndaxili və fənlərarası əlaqələrin geniş tətbiqini nəzərdə tutmuşdur. Siz müəllimlər planlaşma apararkən inteqrasiya imkanlarını nəzərdən qaçırmayın. Bəzən inteqrasiya imkanları yanlış şəkildə öz ifadəsini tapır. Yaxud da planlaşmada öz əksini tapsa da, sinifdə reallaşmamış qalır. Məsələn, müəllim dərsə hazırlaşır. Gündəlik plan nümunəsini hazırlayır. Plana görə reallaşdıracağı standarta mövzu müəyyən edir. Sonra üsul, forma və inteqrasiya imkanlarını müəyyənləşdirir. Bu zaman belə faktlar daha çox diqqəti çəkir. Hazır şəkildə fənn kurikulumunda yerləşdirilən inteqrasiya cədvəlindəki inteqrasiya olunacaq fənlərin adını, sadəcə, yazır. Belə hallara da rast gəlinir ki, bu fənlərin sayı 6-7 olsa da, olduğu kimi qeyd edir. Lakin realıqda isə dərs prosesində bir dəfə də olsun bu imkanlardan istifadə etmir. Bəs yazılan bu inteqrasiyalar nəyi ifadə edir? Fənlərin baş hərflərinin verilməsi ilə yanaşı, standartların rəqəmi inteqrasiyadan xəbər verirmi? Dərs prosesində reallaşdırılma necə həyata keçirilir? Yaxud da bu proses necə baş verməlidir? Təbii ki, bu istiqamətdə müxtəlif suallar yarana bilər. Əslində, inteqrasiya imkanlarından istifadə dərsin səmərəli həyata keçirilməsində bir vasitədir. Şagird bir dərsdə digər fənlərə inteqrasiya etmiş olur.

Ənənəvi təlim zamanı inteqrasiya çox zaman biliklərin əlaqələndirilməsi formasında həyata keçirilirdi. Müəllim dərsi izah edərkən bir fənnin mövzusunı digər fəndə keçdikləri mövzu ilə əlaqələndirir, ondan sitatlar gətirir, yaxud da şagirdlərə bu barədə bildiklərini deməsini xahiş edirdi. Kurikulum islahatında imkanları bir qədər fərqlidir.

Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunda inteqrativlik fəndaxili əlaqələr (üfüqi inteqrasiya), fənlərarası əlaqələr (şaquli inteqrasiya) şəklində həyata keçirilir. Bu inteqrasiya pillələr üzrə məzmun xətləri, siniflər üzrə gözlənilən təlim nəticələri və məzmun standartları arasında (bilik və bacarıqlar sistemində) reallaşdırılır. Sizin seçdiyiniz standartın reallaşdırılmasında ona uyğun digər fənnin standartının reallaşdırılması nəzərdə tutulur. Bu zaman müəllim dərsin gedişində hansı inteqrasiya imkanını reallaşdırı biləcəksə, gündəlik planlaşma zamanı onu qeyd edərsə, daha düzgün olar. Siz inteqrasiya imkanında sərbəstsizsiniz. Bizim tövsiyə etdiyimiz inteqrasiya imkanlarından fərqli inteqrasiyalar reallaşdırı bilərsiniz. Bu zaman siz digər fənlərin standartları ilə yaxından tanış olmalı, uyğun olanını seçməlisiniz. Unutmayın ki, inteqrativ standartlar şagirdin sinfinə uyğun olmalıdır. Məsələn, siz standartları araşdırarkən 9-cu sinifdə oxuyan şagirdə 11-ci sinfin standartını inteqrasiya üçün seçə bilməzsiniz. Yeni yaş xüsusiyyətləri yenə də öz əksini tapmalıdır.

Verilmiş inteqrasiya cədvəlindən istifadə etməklə 9-cu sinif Azərbaycan tarixi fənni üzrə inteqrasiya imkanlarınızı reallaşdırı bilərsiniz.

Ü-t. – Ümumi tarix

Ə. – Ədəbiyyat

Inf. – İnformatika

Az-d. – Azərbaycan dili

K. – Kimya

C. – Coğrafiya

H-b. – Həyat bilgisi

F. – Fizika

B. – Biologiya

T-i. – Təsviri incəsənət

Mus. – Musiqi

STANDARTLAR	İNTEQRASIYA İMKAN-LARI
1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.	Ü-t. 1.1.3.
1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır, əlaqələndirir.	Ü-t. 1.1.3.
1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.	Ü-t. 1.1.2.
1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.	Ə. 1.1.4., İnf. 3.3.2., Az-d. 1.2.4.
1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Az-d. 2.2.3., Ü-t. 2.1.1.
2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	K. 4.2.1., Ü-t. 2.1.1., C. 3.2.3., H-b. 1.2.1.
2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.	Ü-t. 2.1.2.
3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Ü-t. 3.1.1., C. 3.2.1., H-b. 2.1.2.
3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Ü-t. 3.1.1., Az-d. 3.1.1., H-b. 2.1.2.
3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.	Ü-t. 3.1.2., Az-d. 1.2.4.
4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev) rolunu dəyərləndirir.	Ü-t. 4.1.1., Az-d. 2.2.3.
4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.	Ü-t. 4.1.2., İnf. 3.3.2., Az-d. 1.2.4., K. 4.3.1.
5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	Ü-t. 5.1.1., Az-d. 3.1.2.
5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	Ü-t. 5.1.2., F. 3.2.2., B. 1.1.1.
5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.	Ü-t. 5.1.3., B. 1.1.1., Ə. 3.1.2., K. 4.3.1., Mus. 1.1.1., T-l. 1.3.1.

Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tədrisində iş formalarının tətbiqi

İş formaları dedikdə kollektiv, qruplarla, cütlərlə və fərdi işlər nəzərdə tutulur. Fəal təlimdə ən çox cütlərlə və qruplarla işə yer ayrılmasına baxmayaraq, kollektiv və fərdi işin reallaşdırılması da təlim prosesində zəruridir.

Kollektiv iş: Bu forma şagirdlərin kollektivdə işləməsinə imkan yaradaraq onların düşüncə tərzinin formalaşmasına, kollektivlə birlikdə qərarlar qəbul edilməsinə, sinfin əməkdaşlığı nəticəsində yaranmış müxtəlif fərziyyələrdən düzgün nəticə çıxarılmasına xidmət edir. Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tədrisində ən səmərəli formalardan biri də kollektivlə işdir ki, şagirdlər dərsin motivasiya mərhələsində problemin həlli üçün birgə fəaliyyət göstərirlər.

Fərdi iş: Bu iş forması şagirdlərin fərdi potensial imkanlarını üzə çıxarmaq üçün ən səmərəli iş formalarından biridir. Şagird fərdi olaraq tədqiqata cəlb olunur. O öz imkanlarını göstərməkdən ötrü sərbəst düşünərək sərbəst qərarlar verməyə çalışır. Bu iş formasının tətbiqi mütəmadi olaraq aparılırsa, şagirddə fərdi keyfiyyətlər aşkarlanır və formalaşır.

Qruplar və cütlərlə iş: Təlim prosesinin səmərəliliyi şagirdlərin fərdi və kollektiv fəaliyyətinin üzvi şəkildə uyğunlaşdırılmasından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bu mənada təlimin qrup forması daha geniş imkanlara malikdir. İlk dərslərdə qarşıya şagirdlərin təhlil, tarixi fakt və hadisələri müqayisə etmək və aydınlaşdırmaq bacarıqları sahəsindəki boşluğu doldurmaq vəzifəsi çıxır. Bu məqsədlə də şagirdlər dərsləyin mətni və müvafiq sənədlərlə müstəqil işləyir, abzaslara sərlövhələr verir, mətnə dair suallar hazırlayır, plan, cədvəl və sxem tərtib edir, bu və ya digər tarixi təzahürü müxtəlif mənbələr əsasında müqayisə edirlər.

Beləliklə, şagirdlər müxtəlif mənbələrlə işi cütlərlə daimi tərkibdə davam etdirərək birgə fəaliyyət verdişləri əldə edirlər. Daimi cütlərlə iş dərsin müxtəlif mərhələlərində (sorğu, ev tapşırıqlarının yoxlanılması, yeni materialın öyrədilməsi və möhkəmləndirilməsi) bütün dərs boyu təşkil olunur. Məsələn, IX sinifdə müxtəlif mövzuların tədrisi zamanı interaktiv təlimin bu iş formasını tətbiq etmək mümkündür.

Şagirdlər cüt-cüt işləyərək verilmiş tapşırığın yerinə yetirilməsində bir-birlərinə kömək edir, öz işlərinin nəticələri barədə fikir mübadiləsi aparırlar. Sonra isə hər bir cərgədəki cütlər qarşılıqlı yoxlamalar keçirir, öz nöqtəyi-nəzərlərini müqayisə edir və əlaqələndirirlər. Nəticədə müəllim kollektiv işin bu formasından istifadə edərək sinfin bütün şagirdlərinin dərsin başlıca məqsədinin həyata keçirilməsində fəal iştiraklarını təmin etmiş olur.

Azərbaycan tarixi dərslərində cütlərlə iş birtərəfli və ikitərəfli xarakter daşıya bilər. Birtərəfli iş onunla səciyyəvidir ki, bir tərəf rəhbərlik edir, kömək göstərir, digər tərəf icraçı rolunu oynayır, köməyi qəbul edir. İkitərəfli iş prosesində vəzifələr bərabər əsaslarla bölünür. Fəaliyyətin müxtəlif növlərində rəhbərlik və təbəçilik funksiyaları növbələşir. Cütdə birləşən uşaqların inkişaf səviyyəsi təxminən bərabər olmalıdır ki, fəaliyyətinin məqsədinin yerinə yetirilməsində bir-birini başa düşsünlər, əməkdaşlığa nail olsunlar, qarşılıqlı olaraq öz məsuliyyətlərini dərk etsinlər.

Cütlərlə iş zamanı şagirdlər dərş prosesində iki-iki işləyib, təlim tapşırıqlarının yerinə yetirilməsində birgə fəaliyyət göstərirlər. Bu onlara bir-birini daha yaxşı başa düşməyə, əməkdaşlıq etməyə, məsuliyyətlərini dərk etməyə imkan yaradır.

Cütlərlə iş zamanı kollektiv əməkdaşlıq vərdişlərinə yiyələnmiş şagirdlərlə interaktiv təlimin nisbətən daha mürəkkəb forması olan qruplarla işə keçmək olar. Qrup işinin müvəffəqiyyəti, hər şeydən əvvəl, qrupun tərkibi ilə bağlıdır. Qrup öz tərkibinə görə güclü və ya zəif şagirdlərdən ibarət ola bilər. Bu zaman müəllim tapşırığı onların səviyyəsinə əsasən verir. Təcrübə göstərir ki, qrup həm güclü, həm də orta səviyyəli, həm də zəif şagirdlərdən ibarət olduqda daha yaxşı nəticə verir.

Tədris olunan mövzunun xarakterindən asılı olaraq sinif qruplara bölünür. Məqsəddən asılı olaraq hər qrupda 3 nəfər, ən çoxu 6 nəfər ola bilər. Təsadüfi qruplaşmalardan da istifadə mümkündür. Birdən beşədək hər bir rəqəm 6 kartoçkaya yazılır, kartoçkalar qarışdırılıb üzəaşağı stolun üstünə qoyulur. Şagirdlərin hərəsi bir kartoçka götürür. Kartoçka nömrələri eyni olan şagirdlər bir qrupda birləşirlər. Hər qrup dəyirmi stol arxasında əyləşir və özü lider seçir. Qruplarda iş zamanı şagirdlər yarışdıqları üçün hər biri ən zəif, ən utancağı da fəallıq göstərir. Qrupun hər bir üzvü bacarığını meydana çıxarmağa, qrupunun qələbəsini təmin etməyə çalışır.

Bir sıra hallarda şagirdlər kiçik qruplarda birləşir və hər hansı problemi həll etmək üçün birgə fəaliyyətə cəlb olunurlar. Qrup işi şagirdlərə öz fikirlərini qiymətləndirməyə imkan yaradır. Bundan əlavə, eyni bir məsələ ilə bağlı müxtəlif baxış və yanaşmaların olması barədə təsəvvürə yiyələnirlər.

Fəal təlim zamanı istifadə olunan üsullar təlim strategiyalarının qurulmasında və təhsilin həyata keçirilməsində əhəmiyyətli yer tutur. Pedaqoji ədəbiyyatda onların müxtəlif növlərinin olduğu göstərilir. Məsələn, beyin həmləsi, öz mövqeyində dayan, diskussiya, oyun fəaliyyətli dərslər, layihə hazırlığı, anket sorğusu vərəqələri və müşahidə, müəhazirə, müzakirə və s.

Tarix dərslərində interaktiv metoddan istifadə edilməsi prosesində müəllimlərə kömək məqsədilə bir sıra nümunələrin verilməsini müvafiq hesab edirik.

Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun tətbiqində istifadə olunan üsul və vasitələr

Beyin həmləsi

Bu, kollektiv müzakirənin əhəmiyyətli üsuludur. Onu pedaqoji ədəbiyyatda bəzən əqli hücum, beyin fırtınası üsulu da adlandırırlar. Problemin həlli bütün iştirakçıların öz rəylərini bildirməsi yolu ilə tapılır.

Beyin həmləsi hər hansı problemə aid ideyaların birgə axtarışdır. Şəxsiyyətin inkişafı üçün bu üsul ən əhəmiyyətli üsullardan biridir. Bu üsuldən Azərbaycan tarixi dərslərində düzgün istifadə olunduqda şagirdlərin yaradıcı tefəkkürünün inkişafına gətirib çıxarır.

Beyin həmləsinin əsas prinsipi çox sadədir. Müəllim sinfin qarşısında məsələ

qoyur və bütün iştirakçılara bu məsələ barədə öz fikirlərini bildirməyi təklif edir. Bu mərhələdə heç kimin başqasının ideya və ya fikirlərini tənqid etməyə, yaxud da onları qiymətləndirməyə hüququ yoxdur.

Təcrübə göstərir ki, beyin həmləsinin köməyi ilə bir neçə dəqiqə müddətində onlarla yeni ideyalar əldə etmək olar. İdeyaların çoxluğu bu üsul üçün əsas məqsəd deyil, lakin bu problemin ən optimal həllinin tapılması, yaxud sadəcə olaraq, ən səmərəli qərarın çıxarılması üçün şərait yaradır.

Bu üsulun tətbiqi zamanı şagirdlər bəzən müəllimin ağılına belə gəlməyən orijinal ideyalar irəli sürə bilirlər. Beyin həmləsinin keçirilməsi üçün bir sıra qaydalara əməl etmək lazımdır:

- irəli sürülən ideyalar qiymətləndirilmir və tənqid olunmur;
- məqsəd keyfiyyət deyil, kəmiyyətdir: nə qədər çox ideya olsa, o qədər yaxşıdır;
- istənilən ideyanı inkişaf etdirmək olar;
- ən orijinal, qeyri-adi ideyalar xüsusilə dəstəklənir;
- bütün ideyalar lövhədə və ya vatman kağızında müəllim tərəfindən qeyd olunur.

Beyin həmləsi qoyulmuş problemin çıxılmaz həllini tapmağa imkan verir. Bu üsul özlərində əmin olmayan şagirdlərin stimullaşdırılması üçün əhəmiyyətli vasitədir.

BİBÖ – Bilirəm/İstəyirəm bilim/Öyrəndim

BİBÖ aşağıdakı mərhələlər üzrə aparılır:

- Problem müəllim tərəfindən elan edilir.
- Müəllim lövhədə 3 sütundan ibarət cədvəl çəkir və aşağıdakı bölmələri qeyd edir: Bilirəm/İstəyirəm bilim/Öyrəndim.
- Şagirdlər problemlə bağlı bildiklərini söyləyir və cavablar birinci sütunda qeyd olunur.
- Həmin məsələ ilə bağlı bilmək istədikləri isə ikinci sütuna yazılır.
- Dərsin sonunda bir daha həmin cədvələ diqqət yetirilir və mövzu ilə bağlı öyrəndikləri üçüncü sütunda qeyd edilir.

Məsələn: “İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan” mövzusunı tədris edərkən motivasiya mərhələsində BİBÖ üsulundan istifadə edə bilərsiniz.

BİLİRƏM	İSTƏYİRƏM BİLİM	ÖYRƏNDİM

Anlayışın çıxarılması

Bu üsul oyun-tapmaca formasında keçirilir və şagirdlərdə yüksək fəallıq yaradır. Müəllim lövhədə dairəvi kart asır, onun arxasında şagirdlərdən tələb olunan anlayışı yazır. Kartın yazı olmayan tərəfini şagirdlərə göstərir və gizlədilmiş anlayışların xüsusiyyətlərinə aid 2 və ya 3 yönəldici söz sadalayır və ya yazır. Şagirdlər həmin

xüsusiyyətlərə uyğun olaraq gizlədilmiş anlayışı tapırlar. Əgər şagirdlər anlayışı tapmaqda çətinlik çəksələr, müəllim əlavə olaraq yeni xüsusiyyətlər sadalayır. Şagirdlər öz fərziyyələrini dedikdən sonra müəllim bu tapmacanın tapılıb-tapılmamasını hamıya çatdırır və kartda yazılan sözləri açıqlayır.

Məsələn: “Müstəmləkə əleyhinə çıxışlar” mövzusunun tədrisi zamanı dərslərin motivasiya mərhələsində bu üsuldən istifadə oluna bilər.

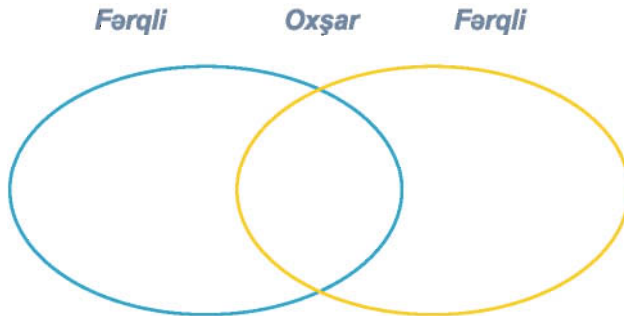
Venn diaqramı

Əşya və ya hadisələri müqayisə etmək, onların oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün bu üsuldən istifadə olunur.

Venn diaqramından istifadə aşağıdakı mərhələlər üzrə aparılır:

- Müqayisə olunacaq əşya və hadisələr müəyyənləşdirilir.
- Kəsişən dairələr çəkilir (ortada yazmaq üçün yer saxlanılır).
- I və II dairedə müqayisə olunacaq obyektlər qeyd olunur.
- Şagirdlər təlimatlandırılır (təlimatda nəyin müqayisə olunacağı və dairelərdə oxşar və fərqli cəhətlərin necə qeyd olunacağı barədə danışılır).
- Müqayisə olunan obyektlər təsvir edilir (fərqli cəhətlər sağ və sol tərəfdə, oxşar cəhətlər kəsişmə dairəsində qeyd olunur).
- Müqayisə nəticəsində fikirlər ümumiləşdirilir.

Məsələn: “Şimali və Cənubi Azərbaycanın iqtisadi vəziyyəti” mövzusunun tədrisi zamanı Venn diaqramından istifadə oluna bilər.

Ziqzaq

Bu üsul mətnin məzmununun qısa müddət ərzində şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinə imkan yaradır. Şagirdlər dörd nəfərlik qruplara bölünür (əsas qrup). Qruplardakı şagirdlər yenidən nömrələnir. Hər qrupdakı eyni rəqəmli şagirdlərdən yeni qrup (ekspert qrupu) yaradılır. Öyrəniləcək mətn qrupların sayı qədər hissələrə bölünür və ekspert qruplarına verilir. Ekspert qrupları onlara verilən hissəni oxumalı, məzmununu qavramalı və öz əvvəlki qrupuna qayıdaraq öyrəndiyi hissəni onlara danışmalıdır. Müəllim informasiyanın dəqiq verildiyinə əmin olmaq üçün suallar verə bilər.

Karusel

Dərslərdən əvvəl iri ağ kağızlarda (vatman, flipçart) mövzuya aid suallar yazılır. Müəllim qruplara müxtəlif suallar yazılmış bir kağız verir. Qrup üzvləri sualı oxuyur

və bir cavab yazır. Kağızlar saat əqrəbi istiqamətində müəllimin köməkliyi ilə qruplara ötürülür. Kağızlar bütün digər qruplardan keçərək axırda öz qrupuna qaydır. Müəllim bu kağızları yazı lövhəsinə yapışdırır və bütün sinif cavabları müzakirə edir. Məsələn: “Sovet hakimiyyətinə qarşı üsyanlar” mövzusunun tədrisində bu üsuldan istifadə etmək məqsədəuyğundur.

Akvarium

Bu üsulun həyata keçirilməsinin bir çox yolları vardır. Onlardan birini qeyd edək. Şagirdlər 2 qrupa bölünür. Qrup bölgüsündən öncə diskussiyanın aparılması üçün müəyyən qaydalar ağ vərəqdə qeyd olunaraq asılır. Buraya bir-birinin sözünü kəsməmək, reqlamentə əməl etmək, məqsəddən uzaqlaşmamaq və s. aid ola bilər. 2 qrup dairə şəklində düzülür. Birinci qrup daxildəki dairəni, ikinci qrup isə ətrafdakı dairəni təşkil edir.

Daxili dairənin iştirakçıları araşdırılacaq problemi müzakirə edir və problemin xeyrinə arqumentlər gətirməlidir. Vaxt bitdikdən sonra müzakirənin davamını ətraf qrup aparır. Onlar isə əks-arqumentlər gətirməyə çalışırlar. Ümumilikdə isə verilən vaxt müddətində problemin müzakirəsi aparılmalıdır, hər qrup öz mövqeyini müdafiə etmək üçün öz nəticəsini elan edə bilər. Bu üsulun tətbiqində vahid fikir əsas deyil. Əsas odur ki, şagirdlərdə müzakirə etmək qabiliyyəti formalaşdırılsın. Məsələn, şagirdlərə “Birinci Dünya müharibəsi illərində azərbaycanlıların orduya çağırılmamasının səbəbi nə idi?” fikri akvariumda müzakirəyə qoyulur. Bu zaman daxili qrupun fikirləri müsbət faktlara əsaslanmalıdır. Onlar qoyulmuş fikri müdafiə etməli, partiya-ların cəmiyyətin həyatında oynadığı rol haqqında lehinə arqumentlər gətirməlidir. Xarici qrup isə bunun tam əksini reallaşdırmalıdır.

INSERT

Bu üsul dərslərdəki mətnin aktiv fəaliyyətlə, yeni şagirdin öz münasibətini bildirərək oxunmasıdır. Şagird mövzudakı fikirlərə münasibətini qəbul edilmiş işarələrlə (“√” – bu məlumat mənə tanış idi, “–” – bu məlumat mənim əvvəllər bildiyimi inkar edir, “+” – bu məlumat mənim üçün yenidir, “?” – bu məsələyə dair əlavə məlumat almaq istədim) bildirir. Dərslərdəki mətn oxunduqdan sonra ümumiləşdir-mələr aparılır və qeyd olunur.

√	“–”	“+”	“?”

Diskussiya

Diskussiya müsahibənin spesifik forması olub kollektiv müzakirə deməkdir. Müəllim və şagirdlər üçün əlverişli olan bu üsul onların tarixi hadisə, təzahür və proseslərə münasibətlərinin necə olduğunu öyrənməyə imkan verir. Bu zaman şagirdlərin diskus-siya mədəniyyəti (danışanı dinləmək, sözünü kəsməmək, çıxış etmək istədikdə icazə istəmək və s.) aşkara çıxır. Qrup formasında keçirilən diskussiyalar zamanı aşağıdakı vəzifələr həyata keçirilir:

1. Diskussiya iştirakçıları tərəfindən real şərait təhlil edilir;
2. Qoyulmuş problem ətrafında bacarıqlar formalaşdırılır;
3. Digər iştirakçılarla əlaqəli fəaliyyət vərdisləri inkişaf etdirilir;
4. Müxtəlif problemlərin həllinə dair çoxvariantlı qərarların qəbulu nümayiş etdirilir.

Azərbaycan tarixinin tədrisində diskussiya üsulunu müxtəlif formalarda tətbiq etmək olar:

- dəyirmi masa (mövqelər öz fikirlərini sərbəst söyləyirlər);
- ekspertlər qrupu (mikroqruplarda müzakirələrdən sonra nəticələrin qrupların müzakirəsinə verilməsi);
- forum (qrup auditoriya ilə fikir mübadiləsi aparır);
- debat;
- mühakimə-dərs.

Diskussiya zamanı şagirdlərin riayət etməli olduqları qaydalar:

- danışanı dinləmək;
- eyni zamanda bir nəfər danışa bilər;
- çıxış etmək istədikdə əlini qaldırmaq;
- danışanın sözünü kəsməmək;
- bir kəslə razılaşmadıqda fikir söyləmək deyil, fikri tənqid etmək;
- hamını diskussiyada iştiraka həvəsləndirmək.

Layihə hazırlığı

Layihə – şagirdlərin müxtəlif mövzularla bağlı müəyyən müddət ərzində hazırladıqları və sonra təqdim etdikləri müstəqil tədqiqatlarıdır. Azərbaycan tarixinin tədrisində layihələr çox faydalıdır, çünki:

- ayrı-ayrı tarixi faktlar və hadisələrin digər məktəb fənləri və ətraf aləmlə əlaqəsini göstərməkdə şagirdlərə yardımçı olur;
- hər hansı bir fəaliyyətin həyata keçirilməsində, vaxtlarının və işlərinin qrafik üzrə müəyyənləşdirilməsi şagirdlərin daxilən təşkilatlanmasına şərait yaradır;
- müəllimin rəhbərliyi altında təlim prosesini idarə etməyə şagirdlərə imkan verir;
- şagirdlərin həm bir-biriləri, həm də başqaları ilə məktəbdənkənar qarşılıqlı fəaliyyətinə imkan yaradır;
- tarixi hadisə və təzahürlərin hər hansı bir məqamını daha da dərinlən öyrənməyə şərait yaradır, əlavə ədəbiyyatdan istifadə etməyi öyrədir, sosial və yaradıcı tədqiqat vərdisləri aşılayır;
- şagirdlərə geniş mənada vərdislər qazanmağa, tədqiqatlarını və öz fikirlərinin nəticələrini müzakirə etməyə yardımçı olur ki, bu da müstəqil düşüncəli şəxs üçün mühüm keyfiyyətdir.

Mühazirə

Tarix dərslərində geniş istifadə olunan üsullardan biri də mühazirə dərsləridir. Mühazirə məlumatın şagirdə ötürülmə üsuludur. Bu üsuldən mövzu ilə bağlı məzmunun zənginləşdirilməsi, tamamlanması üçün istifadə etmək məqsəduyğundur. Belə mühazirələr 10-15 dəqiqə ərzində aparılır.

Mühazirə ilə bağlı aşağıdakı məsələlərə nəzər yetirmək məqsədmüvafiqdir:

- mühazirənin məqsəd və vəzifələrinin dəqiq müəyyənləşdirməsi;
- plan tərtib edilməsi və onu şagirdlərə paylanması (və ya lövhədə yazılması);
- əyani və texniki vasitələrdən istifadə edilməsi;
- mühüm mühazirə prosesini verbal (suallar vermək) və vizual (şagirdlərin sifətlərinin ifadəsini və jestlərini müşahidə etmək) tənzimlənməsi.

Sorğu vərəqləri və müsahibə

- bu üsullar araşdırılan məsələ ilə bağlı fakt və hadisələr haqqında müəyyən
- qrupların ictimai rəyini öyrənmək məqsədilə aparılır,
- sorğu vərəqi araşdırılan məsələ ilə bağlı tərtib edilir və burada suallar
- qoyulur. Sorğuda iştirak edənlər bu vərəqi müstəqil doldurur,
- müsahibə isə araşdırılan məsələ ilə bağlı məlumat almaq üçün aparılır,
- bu üsullardan istifadə edərkən aşağıdakı mərhələlərin gözlənilməsi
- məqsədmüvafiq hesab edilir:
- problemi müəyyən etmək;
- işi təşkil etmək (sorğu və ya müsahibə keçirmək üçün suallar hazırlamaq);
- məlumatları toplamaq (sualların cavablarını toplamaq);
- əldə edilmiş məlumatları təhlil etmək və ümumiləşdirmək.

Müəllimlər təklif olunan metodik üsullara və dərs modellərinə istinad edərək, onları tədrisdə tətbiq edə və ya tarix dərsi üzrə öz dərs modellərini hazırlaya bilərlər. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir didaktikada digərlərinin zərərinə hər zaman və hər yerdə tətbiq ediləcək yeganə üsul və tədris modeli yoxdur. Buna görə də dərs aparılmasında üsul və model seçimi müəllimin öz öhdəsinə düşür, onun istək və təcrübəsindən asılı olur. Buradan belə bir nəticə çıxır ki, verilən tövsiyələrə bir qədər yaradıcı yanaşılmalıdır.

Xəritələrlə iş

Tarixi məlumatın şagirdlərin yaddaşında möhkəmləndirilməsində mühüm vasitələrdən biri də xəritələrlə işdir. Xəritələrlə iş mühüm hadisələri məkanla (hadisə yeri ilə), həmçinin müasir dövrlə əlaqələndirməyə imkan verir.

Şagirdlərə müxtəlif mürəkkəblilik səviyyəsi olan tapşırıqlar verilir:

1. Xəritədə dünyanın hansı hissəsi təsvir olunur?
2. Öyrənilən ölkənin ən şimal, cənub, şərq və qərb nöqtələrini müəyyənləşdirin.
3. Xəritə üzrə öyrənilən ölkənin və ya yerin təbii şəraitini təsvir edin.
4. Ərazinin təbii şəraitinə əsasən buranın yerli əhalisi üçün hansı fəaliyyət növü daha sərfəli olardı?
5. Mühüm ticarət yollarının, hərbi yürüşlərin, dəniz ekspedisiyalarının və s. marşrutların hansı ölkələrdən keçdiyini xəritədə müəyyən edin.
6. Problemin həlli üçün xəritələrin müqayisəli təhlilindən istifadə edin.
7. Müqayisədə öz mövqeyinizi xəritənin köməyi ilə əsaslandırın.
8. Göstərilən ərazidə hansı müasir ölkələrin yerləşdiyini müəyyənləşdirin.

Bu prosesdə fəallıq növləri: qruplarda xəritə üzrə fikir mübadiləsi, xəritə haqqında rəy, kontur xəritələrlə iş, xəritənin yaradılması (əgər proqramda xəritə yoxdursa) və s. ibarətdir.

Mənbələrin öyrənilməsi üzrə dərslər

Mənbələrin öyrənilməsi və onlar əsasında tarixi hadisənin müəyyənləşdirilməsi olduqca vacib əhəmiyyətə malikdir. Mənbələrin öyrənilməsi üzrə dərslər müxtəlif bilik mənbələri ilə işi təşkil etməyə, şagirdlərə tarixi faktların təhlili, təsnifatı və sistemləşdirilməsi üsullarını, onların ümumiləşdirilməsini və öz mövqeyinin əsaslandırılmasını öyrənməyə təkan verir. Belə dərslər şagirdlərin tədqiqat fəaliyyətini stimullaşdırır.

Bunun bir modelini – “Biz tarix dərsləri yazırıq” formasında göstərək.

Şagirdlərə müəyyən mövzu üzrə mənbələr kompleksinin öyrənilməsi əsasında müstəqil şəkildə dərslərin bir paragrafını və ya kiçik bir hissəsini yazmaq təklif olunur:

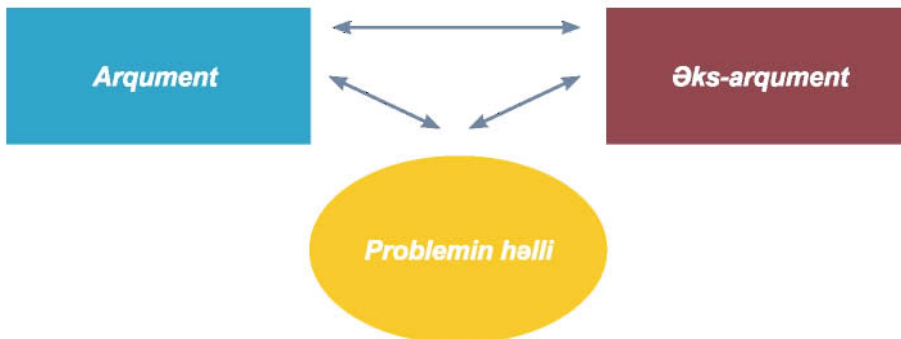
1. Müəllim dərslərin mövzusunı, problemi söyləyir və tapşırığı izah edir.
2. Şagirdlər kiçik təlim qruplarına bölünürlər və ilkin məlumatların tədqiqi əsasında tarix dərsləri üçün material seçirlər.

Qrupların iş qaydası aşağıdakı kimi ola bilər:

- a) paragrafın başlığını və ya planını dürüst ifadə etmək, mövzunun açılması üçün hansı yarım bəndlər nəzərdən keçirilməlidir?
 - b) qısa müəllif mətni yazmaq;
 - c) xronoloji hadisə sırasını açmaq;
 - d) məqsəduyğun sayılsa, mənbələrdən parçalar götürmək;
 - e) xəritə, illüstrasiyalar tapmaq;
 - ə) “Zaman oxu”nu tərtib etmək;
3. Hər bir qrup işin yekunlarını sinfə təqdim edir.

Klassik dialoq (Sokrat dialoqu)

Klassik dialoq, demək olar ki, debatlarla eyni alqoritmə aparılır. Bu dialoqun aparılması problemin həlli üçün səmərəli yolların müəyyən edilməsidir. Debat kimi burada da xüsusi sxemdən istifadə olunur. Bunu aşağıdakı kimi təsvir etmək olar.

Tarix dərslərində yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması

İnsan həyatının mərhələlərinin xüsusiyyətlərini bilməsi müəllim üçün vacibdir. Yaş psixologiyası – hər biri müəyyən yaş mərhələsini öyrənən bir neçə bölmədən ibarət elm sahəsidir və həyatın müxtəlif yaş dövrlərində normal insanın psixi inkişaf qanunauyğunluqlarını öyrənir.

Yaş psixologiyasının əməli aktuallığı ondan ibarətdir ki, o, fəaliyyət sahələrinin və ya şəxslərin təsvirini verir, bu da əldə olunan biliyi təcrübədə, məsələn, konkret bir yaş dövründə olan uşaqlara məktəbdə konkret fənlərin tədrisinin təşkilində tətbiq etməyə imkan verir.

Bəzi psixoloqlar uşağın təhsili və inkişafı probleminə o mövqedən yanaşırlar ki, təhsil uşağı irəli apararaq və onda yeniliklər yaradaraq inkişafdan öndə gedə bilər. Uşaq böyük adamın rəhbərliyi altında və onunla əməkdaşlıq edərək müstəqil olduğundan daha çox iş görə və daha mürəkkəb məsələlər həll edə bilər – bu məlum faktdır. Lakin o da məlumdur ki, uşağın bu imkanı, bacarığı sonsuz deyildir, tapşırıqlar mürəkkəbləşdikcə elə vəziyyət yaranır ki, o hətta böyüyün köməkliliyi sayəsində də məsələnin öhdəsindən gəlmir. Uşaq üçün böyük adamla əməkdaşlıq edərək daha yüksək intellektual səviyyəyə qalxmaq, geniş mənada dərkətmə, bənzətmə əsasında bacarıqlarından bacarmadıqlarına keçid imkanı – tədris psixologiyasında əsas məqamlardan sayılır.

Təlimdə əsas məsələ odur ki, uşağa yalnız öyrənmə biliyini öyrətmək olar, yəni onun artıq təqlid imkanı var. Pedaqogikada bu, ümumiyyətlə, çox mühüm amildir. Çünki pedaqogika uşaq inkişafının dünəninə deyil, sabahına yönəldilməlidir. Bu əsas şərtədir – yalnız bu zaman pedaqogika inkişaf proseslərini canlandırma bilər.

Şagirdlərin bizi maraqlandıran yaş dövrü 11-dən 17-yə kimidir (bu müddətdə məktəblilər tarixi öyrənirlər). Psixoloqlar uşağın həyatında bu mərhələni belə bölürlər: 11-12 yaş – uşaqlığın sonu; 13-17 yaş – yeniyetməlik dövrü.

11-12 yaş orta məktəb yaş dövrü – insan həyatında ən sabit dövrlərdən sayılır, böyükklər uşaqlarla münasibətdə, demək olar ki, heç bir yeni problemə qarşılaşmırlar. Bu dövrdə uşaqlarda “başqalarının istəklərinə cavab vermək” meyli üstünlük təşkil edir – onlar asanlıqla və həvəslə öyrənirlər, real şeylər haqqında təsəvvürlərinə uyğun gələn nəticəni aldıqda çox məmnunluq duyurlar. Məhz bu dövrdə uşaqlar çox vacib insani keyfiyyət olan əməksevərliyə yiyələnirlər. Məhz bu zaman uşağın bütün əmək verdişləri onun psixoloji məkanına təşkiləddici, sabit element kimi daxil olur. Məhz bu dövrdə uşaq çox sürətlə maşınlarla (kompüter, avtomobil və s.), alətlərlə və s. bağlı “böyükklərin” bir çox iş verdişlərinə yiyələnmə bilər.

Məktəblilərin tarixi biliklərinin əsaslarının öyrənilməsi üçün bu dövr ən əlverişlidir.

Şəxsiyyət kimi formalaşması üçün yeniyetmə bütün psixoloji ilkin şərtlərə malik olur: daxili hərəkət planı, daxili aləmə yönümü, ətraf aləmi anlamaq üsulu – təfəkkür növü var. Yeniyetmə hələ məktəbdədir, təhsil onun vaxtının çox hissəsini alır. Psixoloqlar hesab edirlər ki, bu yaşda inkişaf uşağın bütün ictimai-faydalı fəaliyyət forma-

larında, xüsusən də təhsildə ünsiyyəti ilə müəyyənləşdirilir. Yeniyetmə şəxsiyyətinin inkişafında ən əsas bir fəaliyyət növündən digərinə keçmək bacarığıdır ki, bu da insan fəaliyyəti quruluşunun qanunauyğunluqlarının mənimsənilməsi ilə təmin olunur. Yeniyetmə istənilən formada öz fəaliyyətini qurmaq sahəsində ümumi bacarıqlara yiyələnir – özü qarşıya məqsəd qoya bilər, fəaliyyət planı cızır, lazımı vasitələr seçə və onları digər insanların hərəkətləri ilə uyğunlaşdırma bilər. İctimai əhəmiyyətli nəticəsi olan kollektiv əmək yeniyetmənin bütün şəxsiyyət imkanlarını üzə çıxaran prosese çevrilir. Böyük adam yeniyetmə üçün onun fəallığını təşkil edən, insan fəaliyyətinin çox müxtəlif və rəngarəng məzmunu ilə tanış edən mənbə olur.

Yeniyetməlik dövrünün başlanğıcı intellektual fəallıq göstəricilərinin aşağı düşməsi ilə əlaqələndirilsə də, dərslük dövrünə daxilolma, cinsi yetişmənin başa çatma mərhələsi intellektual fəallığın keyfiyyətə yeni səviyyədə yüksəlməsi ilə bağlıdır. Yeniyetməlik dövrü – həyatın elə mərhələsidir ki, insanda başqaları ilə və öz-özü ilə ünsiyyət norma və üsulları formalaşır. Yaxşılıq, ədalət, bərabərlik, gözəllik, ağıl kimi ümumbəşəri dəyərlər konkret başa düşülür və başqaları ilə münasibətdə tətbiq edilir, sonradan isə onlar ümumiləşdirilmiş humanist dəyərlərə çevrilir. Yeniyetməyə nə isə öyrətmək – insanın münasibət və hərəkətlərinin birmənalı olmadığını, öz mövqeyi olması və onu müdafiə etmə zəruriliyini, tədris fənlərinə öz “münasibəti” olmasını öyrətmək deməkdir. Qeyd olunan dəyər və keyfiyyətlərin təşəkkül tapmasında tarixin interaktiv tədrisinin rolu olduqca vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Planlaşdırma ilə bağlı tövsiyə

Bütün sahələrdə olduğu kimi, tədrisdə də planlaşma əsasdır. Kurikulum islahatının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq planlaşmaya böyük diqqət artırılmış və hər bir müəllim nəticələr əldə etmək üçün planını dəqiq tutmalıdır.

Bildiyiniz kimi, planlaşdırmanın 2 növü vardır: gündəlik və perspektiv.

Müəllim dərse hazırlaşarkən ilk növbədə sinif üzrə təlim nəticələrini və alt standartları nəzərə almalıdır. Hər bir standartın reallaşdırılması üçün mövzular vasitədir. Mövzuların vasitəsilə şagirdlərdə bilik və bacarıqlar formalaşdırılır. Siz gündəlik plan nümunəsini hazırlayarkən standarta uyğun məqsədlərin çıxarılmasını da unutmayın. Məqsədlər şagirdyönümlü olmalı, şagirdə ünvanlanmalıdır. Bunun ardınca tədris zamanı tətbiq ediləcək forma və üsullar müəyyən edilməlidir. Sizin seçdiyiniz üsullar kor-korana yazılmamalı, dərslük müddətində tətbiqi reallaşdırılmalıdır. Bəzən müəllimlər gündəlik plan nümunəsində forma və üsulların adını yazsa da, onu dərslük gedində reallaşdırmır. Buna görə də bəzən yazılı şəkildə hazırladıqları plandakı nəticə dərslük sonunda şagirdlərdən alınmır. Standartlar əsasında dərslük reallaşdırılması zamanı təlim-tərbiyə və inkişafetdirici məqsədləri müəyyənləşdirilməlidir. Bu məqsədlərin həyata keçirilməsində seçilmiş resurslar və inteqrasiya imkanları mütləq nəzərdə saxlanılmalıdır. Bundan sonra dərslük mərhələləri başlanır. Fəal dərslük dərslük aşağıdakı mərhələləri vardır:

I mərhələ: motivasiya, problemin qoyulması

Fənninin tədrisi prosesində hər bir tədqiqat problemin müəyyənləşdirilməsi ilə başlayır. Əsl problem həmişə çoxsaylı fərziyyələr, ehtimallar doğurur və bunları yoxlamaq üçün ilk növbədə tədqiqat sualının formalaşdırılması lazım gəlir. Çünki tədqiqat sualı yeni biliklərin kəşf olunmasında bələdçi kimi çıxış edir.

Bu mərhələdə şagirdlər düşünməyə, idraki fəallığa sövq edildiyindən, o həm də motivasiya adlandırılır.

Dərsdə motivasiyanın uğurlu alınması üçün aşağıdakı şərtlərə əməl edilməsi tövsiyə edilir:

1. Motivasiya üçün seçilən material qeyri-adi, maraqlı olmalıdır;
2. Fərziyyələri yoxlamaq, tədqiqat aparmaq və yaradıcılıq üçün imkan verməlidir;
3. Müəllim şagirdlərə yönəldici suallar verməli, fərziyyələri irəli sürərkən onları həvəsləndirməlidir;
4. Tədqiqat sualı təlim standartlarına əsasən müəyyənləşdirilməli və dərsin məqsədinə yönəldilməlidir;
5. Müxtəlif audio-vizual vasitələrlə şagirdlərin diqqətini cəkmək maraqlı olmalıdır;
6. Motivasiya müərkəb olmamalı, dərsin çox hissəsini aparmamalıdır;
7. Motivasiya tədqiqat sualının ortaya qoyulması ilə bitməlidir.

II mərhələ: tədqiqatın aparılması

Dərsin məqsədinə və tədqiqat sualına uyğun iş üsulları seçilir. Tədqiqat sualına cavab verməyə kömək edəcək faktları tapmaq üçün məqsədyönlü iş aparılır. Şagirdlərə müxtəlif çalışmalar verilir. Əgər bu zaman qrup işləri verirsinizsə, qrup tapşırıqlarının həcmi və səviyyəsi nəzərə alınmalıdır. Bəzən qrup bölgüsü aparılır, tədqiqat işi vaxtı müəllim iş vərəqləri paylayır. İş vərəqlərindəki tapşırıqların biri digərindən asanlıq və çətinliyə görə fərqlənir. Bir qrup asan tapşırığı 5 dəqiqəyə həll edir, digər qrup isə 15 dəqiqə vaxt ayırsa da, işini bitirə bilmir. Bütün bunları nəzərə almaqla işinizi səmərəli qurmağa çalışın. Beləliklə, tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün zəmin yaranır. Tədqiqat toplanmış faktlar əsasında təqdimatların hazırlanması ilə bitir.

Tədqiqat müxtəlif formalarda: kollektiv, qruplarla, cüt şəklində və fərdi qaydada aparıla bilər.

III mərhələ: məlumatın mübadiləsi

Verilmiş problemə aid tədqiqat üçün ayrılmış vaxt bitdikdən sonra müəllim tapşırığın icrasının başa çatdığını bildirir. Bundan sonra şagirdlər informasiyanın təqdimatına başlayır, əldə etdikləri yeni informasiyaları digər iştirakçılarla bölüşürlər. Həmin təqdimatların əks olunduğu iş vərəqləri lövhədən asılır.

IV mərhələ: məlumatın müzakirəsi

Mövcud mərhələnin məqsədi yeni əldə edilmiş informasiyanı sistemləşdirmək və qrupların hazırladıqları təqdimatlar arasındakı əlaqəni üzə çıxarmaqdır.

Bu mərhələdə müəllim köməkçi suallardan istifadə etməklə əldə olunmuş faktların məqsədyönlü müzakirəsini təşkil edir. Məlumat sxem, qrafik, cədvəl, təsnifat və s. formalarda dinlənir. Nəticədə tədqiqat sualına cavab aydınlaşır.

V mərhələ: nəticə və ümumiləşdirmə

Aparılan tədqiqatdan sonra nəticəyə gəlmək üçün müəllim şagirdlərin köməyi ilə yeni bilikləri, əldə edilmiş ideyanı tədqiqat sualı ilə və şagirdlərin ilkin fərziyyələri ilə müqayisə edərək ümumiləşdirir. Hamı tədqiqat sualına cavab verildiyinə əmin olur.

VI mərhələ: yaradıcı tətbiqetmə və ya ev tapşırıqları

Yaradıcı tətbiqetmə biliyi möhkəmləndirir, onun praktiki əhəmiyyətini artırır. Bu məqsədlə şagirdlərə həyatla əlaqəli praktik tapşırıqlar verilir. Əgər yaradıcı tətbiqetməni dərhal icra etmək mümkün olursa, o sonrakı dərslərdə həyata keçirilir.

Dərsdə alınmış bilik, bacarıq və verdişlərin möhkəmləndirilməsi üçün ən geniş yayılmış sərbəst iş forması ev tapşırıqlarıdır.

Refleksiya və qiymətləndirmə

Refleksiya təlim prosesinin bütün mərhələlərini təhlil etməyə və onu dərinlən başa düşməyə imkan verir. Qiymətləndirmə şagirdlərin təlimdəki nailiyyətlərinin dəyərləndirilməsi prosesidir. Qiymətləndirmə konkret meyarlar üzrə aparılmalıdır. Müəllim şagirdləri əvvəlcədən bu meyarlarla tanış etməlidir.

Perspektiv planlaşdırma: Perspektiv planlaşdırma əsas məqsədləri müəyyənləşdirmək və onlara nail olmaq üçün hər bir müəllimin özünəməxsus fəaliyyət istiqamətidir. Bildiyiniz kimi, kurikulum islahatına görə, müəllimlər illik planlaşdırma da tam sərbəstdirlər. Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, məhz hər bir məktəbin yerləşdiyi regiondan, onun infrastrukturundan, maddi-texniki bazasından və s. asılı olaraq ümumi tarix fənni kurikulumunda nəzərdə tutulmuş məzmun standartları müxtəlif cür reallaşdırıla bilər. Planlaşdırma aparılarkən yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı, şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərinin, öyrənmə tərzlərinin də nəzərə alınması olduqca vacib şərtədir. Eyni bir regionda, eyni bir məktəbdə, lakin ayrı-ayrı 9-cu siniflərdə Azərbaycan tarixi fənnindən dərs deyən müəllimlərin illik planlaşdırmaları müxtəlif ola bilər. Lakin bu planlaşdırmanı kor-koranə aparmaq qeyri-mümkündür. Bunun üçün müəyyən bacarıqlarınız olmalıdır. Bunlar aşağıdakılardır:

- *Məzmun standartlarına əsasən dərslikdəki tədris vahidi və mövzular üzrə dəqiqləşmələrin aparılması* üçün Azərbaycan tarixi fənni proqramında (kurikulumunda) nəzərdə tutulan məzmun standartlarının dərslikdə hansı mövzularda reallaşdırıldığını və bu mövzuların hansı tədris vahidlərində birləşdirildiyini müəyyən etməyinizdir. Bu eyni zamanda dərsliklə tanışlıq xarakteri daşıyır. Bu, illik planlaşdırmanı düzgün apara bilməyiniz üçün, demək olar ki, ilkin addımdır.

- *Tədris vahidlərinin və mövzuların ardıcılığının müəyyənləşdirilməsi* mühüm bacarıqlardan biridir. Mövzuların ardıcılığı dedikdə sadəcədən mürəkkəbə, məntiqi və xronoloji ardıcılıq nəzərdə tutulur. Bu ardıcılığı müəyyənləşdirərkən bir neçə prinsip nəzərə alınmalıdır ki, bunun da birincisi məzmun ardıcılığı baxımından sadəcədən mürəkkəbə, asandan çətinə doğru getməkdir. Bunun üçün əvvəlcə dərslikdə verilən ardıcılığa diqqət yetirməli, bu ardıcılıq sizi müəyyən səbəblərdən qane etmərsə, (tədris ilində baş verəcək mühüm hadisələr, fənlərarası inteqrasiya və s. baxımından) özünü mövzuların ardıcılığını müəyyən etməlisiniz.

- *Inteqrasiya imkanlarının müəyyən edilməsi* planlaşdırma aparmaq üçün müəllimə lazım olan bacarıqlardan biridir. Azərbaycan tarixi özündə beş məzmun xəttini birləşdirdiyinə görə onun bir çox fənlərlə (Ümumi tarix, Ədəbiyyat, Həyat bilgisi, Coğrafiya və s.) inteqrasiyası mümkündür. MMV-də sizlərə təqdim olunmuş illik planlaşdırma cədvəlində Azərbaycan tarixi məzmun standartlarının digər fənlərlə inteqrasiya imkanları göstərilmişdir. Bu inteqrasiya imkanları biz müəllimlərin məzmun standartlarını reallaşdırmamıza imkan yaradır. Lakin vəsaitdə verilmiş illik planlaş-

dırma cədvəlində hər bir mövzu üzrə integrasiya verilməsinə baxmayaraq, sinfinizdəki şagirdlərin səviyyəsini, maraqlarını, resurslarınızı nəzərə alaraq özünüz integrasiya imkanları müəyyənləşdirə bilərsiniz. Bunun üçün:

- ▶ reallaşdıracağınız standartı həyata keçirmək üçün hansı fənnin köməyinə ehtiyac olduğunu özünüz üçün müəyyənləşdirin.
- ▶ seçdiyiniz fənnin məzmun standartlarını nəzərdən keçirin. Siz yalnız IX sinif məzmun standartları ilə integrasiya yarada bilərsiniz.
- ▶ Integrasiya üçün Azərbaycan tarixi fənni üzrə seçdiyiniz standartla müvafiq standartı müəyyənləşdirərək illik dərs planında qeyd etməyiniz vacibdir. Bundan sonra müəyyənləşdirdiyiniz integrasiya imkanına müvafiq olaraq istifadə edəcəyiniz resurslarda, şagirdlərə təqdim edəcəyiniz tapşırıqlarda bunu nəzərə almalısınız.

Əlavə resursların seçilməsi mövzunu, integrasiyanı müəyyənləşdirdikdən sonra aparılmalıdır.

Mövzulara görə məqsədyönlü vaxt bölgüsünün aparılması mühüm bacarıqlardan biridir. Tədris planına əsasən 9-cu sinifdə Azərbaycan tarixi fənninin tədrisinə ayrılan saatdan kənara çıxmaq şərti ilə daha vacib, eyni zamanda şagirdlərin çətin qavradıqları mövzulara çox, asan mövzulara isə az vaxt ayıra bilərsiniz. Perspektiv planlaşdırma aşağıdakı cədvəl əsasında hazırlanmalıdır.

Standart	Tədris vahidi	Mövzu	Integrasiya	Resurslar	Qiymətləndirmə	Saat	Tarix

Şagird nailiyyətlərinin məktəbdaxili qiymətləndirilməsi

Bildiyimiz kimi, yeni qiymətləndirmə sisteminin nəzəriyyəsi dünyada ilk dəfə XX əsrin 60-cı illərində ABŞ-da yaradılıb. XX əsrin 70-80-ci illərində Avropa, XXI əsrin əvvəllərindən isə MDB ölkələrində tətbiq edilib. Hazırda ölkəmizdə aparılan yeni qiymətləndirmə sistemi şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur və bu qiymətləndirmə reallaşdırılarkən standartların tələblərinə uyğun üsullar seçilir. Bu cür reallaşdırmada əsas məqsəd cəmiyyətin ehtiyac və tələbləri nəzərə alınmaqla təhsilin keyfiyyətini yüksəltməkdir.

Təhsil islahatlarının sistemli şəkildə həyata keçirildiyi bir dövrdə yeni yanaşmalardan biri də qiymətləndirməyə baxışın dəyişməsidir. Şagird nailiyyətlərinin izlənil-

məsi və onun inkişafına səmərəli yollarla nail olmaqdan ötrü qiymətləndirmə əsas vasitəyə çevrilmişdir.

Qiymətləndirməni kurikulum islahatının əsas tərkib hissəsi olub, əldə olunan nəticələrin dəyərləndirilməsi kimi də başa düşmək olar. Fənn proqramları (kurikulumları) strukturuna daxil olan məzmun standartlarını, təlim strategiyalarını, qiymətləndirməyə dair məzmun, vasitə və mexanizmləri şagirdin inkişafına, onun şəxsiyyət kimi yetişməsinə, bilik və bacarıqlarının necə və hansı səviyyədə əldə edilməsinə xidmət edir. Şagirdin bir düzgün cavabına qiymət verilsəydi, bu çox rahat olardı. Bildiyimiz kimi, şagirdin dərstdə fəaliyyəti çoxdur. Onun bu fəaliyyətini qiymətləndirmək isə obyektivlik tələb edir. Bu obyektivliyi qorumaq üçün Azərbaycan tarixi fənn kurikulumunun məzmun standartlarının reallaşdırılması səviyyəsi ölçülmüş, şagirdlərin gözlənilən nəticələrə uyğun qiymətləndirilməsi üçün təminat yaradılmışdır.

Qeyd edək ki, hazırda ölkəmizdə tətbiq olunan müasir qiymətləndirmədə məqsəd şagird nailiyyətlərinin düzgün və qərəzsiz ölçülməsidir. Əldə edilən bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsi üçün zəmin yaradılmışdır. Təkcə qiymətləndirmə standartları deyil, şagirdin qiymətləndirilməsində istifadə olunan üsul və vasitələrin düzgün seçilməsi də işin səmərəsini artırır.

Bəs qiymətləndirmə vasitələri hazırlayarkən nələrə diqqət ayrılmalı? Qiymətləndirmə vasitələri hazırlanarkən qiymətləndirmə standartlarının ölçüləri nəzərə alınmalıdır. Bununla yanaşı, yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla qiymətləndirmə vasitələri daha səmərəli və müəyyən edilməlidir. Bununla əlaqədar olaraq şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi prosesinə aid məsələlərdən ən başlıcasını onun şəxsi keyfiyyətlərinin diaqnostik yolları və metodlarının işlənilib hazırlanması təşkil edir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsini öz üzərinə götürən qiymətləndirmə sahəsi ağır və əsaslı bir hissəsi olduğu üçün məzmun standartları nəzərə alınmaqla taksonomiyaya uyğun hazırlanmış, sadədən mürəkkəbə prinsipi gözlənilmişdir. Şagird nailiyyətlərini və təlimə münasibətləri, fənn kurikulumlarının səciyyəvi cəhətlərini, təlim resurslarının bölgüsünü əks etdirən məlumatlar və fəaliyyətlərin icra mexanizmləri daxildir ki, bunlar müasir qiymətləndirmədə əsasdır. Tarix fənni kurikulumunun reallaşdırılması ilə əlaqədar olaraq test yoxlamalarının keçirilməsi, tapşırıqların yoxlanılması, müsahibələrin aparılması, layihələrin yerinə yetirilməsi, müşahidə, qiymətləndirmələr, eləcə də şagirdə və məktəbə aid vacib sənədlərin təhlili əsasdır. Hər bir fəaliyyətin nəticəsi olduğu kimi, qiymətləndirmənin nəticələri də mütləq nəzərə alınmalıdır. Nəticələr planlaşdırılma, işin düzgün təşkili, təlim resurslarının bölgüsü, təhsilin keyfiyyətinin dəyərləndirilməsi üçün vasitədir.

Hazırda tarix fənni kurikulumunun reallaşdırılmasında şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üçün istifadə olunan əsas formalardan biri testlərdir. Tarix fənninin spesifik xüsusiyyətini nəzərə alsaq, xəritə və mənbə üzərində işin aparılması şifahi cavablandırma vasitəsilə də qiymətləndirmənin aparılmasına zəruriyyət yaradır. Tarix fənninə uyğun olaraq məktəbdaxili qiymətləndirmə reallaşdırılarkən müasir qiymətləndirmənin tələbinə uyğun aparılır. Bu baxımdan Tarix fənninin tədrisində də diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmələr vasitəsilə şagirdlərin bilik və bacarıqları qiymətləndirilir.

Tarix dərslərində şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi aparılarkən, təbii ki, diaqnostik qiymətləndirmədən istifadə zəruridir. Ənənəvi olaraq onların əldə etdikləri bilik, bacarıq və dəyərlərin kəmiyyətce qiymətləndirilməsinə əsaslanır. Lakin şagirdlərin təlimin nəticələrini müəyyən edən şəxsi keyfiyyətlərinin qiymətləndirilməsi sistemi mövcud deyildir. Daha təəccüblüsü budur ki, təlimin məqsədlərini əks etdirən sənədlərin hamısında təlim-tərbiyə prosesində formalaşmalı olan müxtəlif şəxsi keyfiyyətlərdən bəhs olunur. Ola bilsin, bu onunla əlaqədardır ki, şəxsi keyfiyyətlərin kəmiyyətce qiymətləndirilməsi praktiki olaraq həyata keçirilməsi çətin olan bir məsələdir. Buna baxmayaraq, ancaq şəxsi keyfiyyətlərin qiymətləndirilməsi təlim prosesinin yekunları haqqında tam təsəvvür yaratmağa imkan verə bilər. Bu sahədə məktəbdə psixoloji xidmətin üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Bütün çatışmazlıqlar cari dərəcəli fəaliyyətinə görə verilən cəmləyici qiymətdən fərqli olaraq, dəyişən olub təkrar cavabla düzəliş bilən formalaşdırıcı (formativ) qiymət vasitəsilə aradan götürülür.

Bütün uşaqların müvəffəqiyyətlə oxuya bilməsi və öz imkanlarını aşkara çıxarması üçün müəllim və tədris prosesinin başqa iştirakçıları tərəfindən nailiyyətlərə həvəsləndirən dayağın olması, onların xeyirxahlığının, uşağın şəxsen maraqlı olmasının əhəmiyyəti az deyildir.

Təlimə müsbət həvəsləndirici təsirin yaradılması zamanı təbii idrak tələbatının formalaşması, yarım həvesinin oyadılması kimi üsullara istinad edilir.

Təəssüf ki, təlim prosesində qiymətin rolu o dərəcədə böyükdür ki, o, yeganə təlim motivinə çevrilir. Halbuki qiymət ilk növbədə şagird üçün özünüqiymətləndirmə və özünənəzarət vasitəsi kimi çıxış etməlidir. Özünüqiymətləndirmə vərdişlərini yaratmaq üçün bütün sinif və müəllimin iştirakı ilə qiymətin şagirdin özü tərəfindən qoyulması, eləcə də şagirdlərin bir-birinin işinə qiymət verilməsi üsulunu tətbiq etmək faydalı olar.

Qeyd olunmalıdır ki, interaktivliyə əsaslanan təlim prosesində şagirdlərin özünü və sinfi, hətta bütövlükdə dərsin özünüqiymətləndirmə imkanları çox genişdir. Yeni təlim metodları ilə işləyən müəllimlər bu qiymətləndirmə üsulundan müntəzəm istifadə edir və çox yaxşı nəticələr əldə edirlər. Bu üsulun tətbiqi nəticəsində şagirdlərdə:

- müstəqillik və özünəinam bacarıqları formalaşır;
- obyektivlik, özünə və yoldaşlarına qarşı tələbkərlilik vərdişləri inkişaf edir;
- ədalətli, əməksevər və özünəgüvənən iradi keyfiyyətlər yaranır.

Qiymətləndirmənin əsas problemlərindən biri obyektiv qiymətin təmin edilə bilməsinin çətinliyidir: şagird qiymətin obyektivliyinə əmin olmalıdır və qiymətin tədris prosesinin real tənzimləyicisi ola bilməsi üçün onun nəyə görə verildiyini dəqiq təsəvvür etməlidir.

Obyektiv qiymət verilməsinə mane olan amillər aşağıdakılardır:

1. Kəmiyyət xarakterli qiymətlərin verilməsi üçün dəqiq olmayan (şərti) normativlərin mövcudluğu;
2. Şagirdə daha obyektiv əks-əlaqə həyata keçirməyə imkan verən qiymətləndirmənin kəmiyyət meyarlarının diferensiallaşdırılmış və daha dəqiq sisteminin işlənilməsi hazırlanmaması.

Diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmə ilə yanaşı, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin başqa formaları da vardır:

► Bu üsullardan ən mühümü sözdür. O, müəllimin psixoloji dayağını, təqdirini və tənbehiyi ifadə edə bilər. Bu üsuldan, əsasən, ibtidai siniflərdə istifadə olunur, lakin qiymətləndirməyə bu yanaşmanın orta məktəbə tətbiqi də real və məqsədəuyğundur. Qiymətləndirmə prosesinin ən yaxşı göstəricisi verbal (sözlə) qiymətləndirmənin üstün rolu və qiymətin əhəmiyyətinin azalması ola bilər.

► “Portfolio” sistemi. Bu formadan ibtidai siniflərdə geniş istifadə olunur və yaxşı səmərə verir. “Portfolio” sistemi hər şagirdin xüsusi dosyesidir. Burada şagirdə aid olan və aşağıda adları çəkilənlərlə birlikdə bütün məlumat və sənədlər qeydə alınır:

1. Cari qiymətlər;
2. Şagirdin dərş fəaliyyəti, onun əhvali-ruhiyyəsi, iş qabiliyyəti, yaşadlarına və yaşlılara münasibəti üzərində gündəlik müşahidələr;
3. Meydana çıxan problemlərin təsviri və onların təhlili;
4. Müəllimin şagirdə yanaşmaya düzəlişlər etməsi, onun təliminin fərdiləşməsi istiqamətləri haqqında qeydləri və proqnozları;
5. Valideynlərlə əlaqələrinin qeydiyyatı, müəllimin onlarla müzakirə etdiyi mövzular, şagirdin ailə şəraiti haqqında qeydlər;
6. Psixoloqların psixoloji müayinənin nəticələri əsasında rəyi.

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin əsas göstəricisini onların bilik, bacarıq və dəyərlərin mənimsənilməsi səviyyəsini göstərən 5 fəaliyyət növünə ayırmaq olar:

Yazılı testlər;

1. Şifahi cavablar;
 2. Ev və müstəqil sinif yoxlama tapşırıqları;
 3. Yaradıcı tapşırıqlar;
 4. Oyun xarakterli fəaliyyət (viktorina, krossvord həlli və s.).
 5. Dünya təcrübəsinə əsasən, qiymətləndirmənin aşağıdakı ümumi prinsipləri vardır:
- qiymətləndirmə təlim prosesinin mühüm tərkib hissəsidir və bütün təlim prosesi ərzində aparılmalıdır;
 - qiymətləndirmə prosesində şəraitdən və şagirdlərin inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq müxtəlif metodlardan istifadə edilməlidir;
 - qiymətləndirmə təlimin keyfiyyətini korrekte edən proses olmalı, şagirdlərdə öz bacarıqlarını qiymətləndirmək qabiliyyəti formalaşdırmalı və öz təlim nəticələrini daim yaxşılaşdırmaq istəyi, arzusu yaratmalıdır;
 - qiymətləndirmə təlimin son nəticələrinə və ictimai həyata girişə yönələn qabaqlayıcı (önleyici) standartlara əsaslanmalıdır;
 - qiymətləndirmədə ədalətlik, şəffaflıq və obyektivlik təmin olunmalıdır;
 - qiymətləndirmə kriteriyaları ölçüləbilən və etibarlı olmalıdır.

Fəaliyyət növlərinin hər birinin qiymətləndirilməsinin də öz xüsusiyyəti var. Bu da onlara məxsus meyarların müxtəlifliyindən asılıdır:

- Tarix dərslərində yazılı testlərin qiymətləndirilməsi ümumi test tapşırıqlarının, həmçinin müərkəb test suallarının sayından;
- Tarix dərslərində şifahi cavabların qiymətləndirilməsi zamanı cavabların dolğunluğu, əhatəliliyi, konkretliyi, düzgünlüyü, dəqiqliyi, nəticələrin, xüsusən nitqin ardıcılığı və məntiqindən;

- Sınıf və müstəqil ev tapşırıqlarının qiymətləndirmə meyarları hər bir tapşırığın əsasını təşkil edən konkret təlim məqsədindən;
- Yaradıcı tapşırıqların qiymətləndirilməsi ideyaların məhsuldarlığından, çevikliyindən, orijinallığından, adekvatlığından və başqa yaradıcı tapşırıqların yerinə yetirilməsi göstəricilərindən asılıdır.

Diaqnostik qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönələn və onu idarə edən vacib amildir. Hazırda kurikulumun tətbiqi ilə əlaqədar olaraq qiymətləndirmə ənənəvidən fərqlənir. Məktəbdaxili qiymətləndirmə diaqnostik (ilkin səviyyənin qiymətləndirilməsi), formativ (fəaliyyətin qiymətləndirilməsi), summativ (kiçik, böyük və yekun) qiymətləndirmələrə ibarətdir.

Diaqnostik qiymətləndirmədən istifadə etməklə öz təlim strategiyanızı müəyyənləşdirə bilərsiniz. Bu qiymətləndirməni reallaşdırmaq üçün dərs ilinin, tədris vahidlərinin əvvəlində tətbiq edilməsi nəzərdə tutulur. Şagirdlərin bilik və bacarıqlarını müəyyən etməkdən ötrü, eyni zamanda şagird bir ümumi təhsil müəssisəsindən digərinə gəldikdə, sinfi dəyişdikdə və digər zəruri hallarda onun bilik və bacarıqları haqqında məlumat toplamaq, şagirdə fərdi yanaşmanı təmin etmək məqsədilə aparılır.

Diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması üçün aşağıdakı üsul və vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz:

Üsullar	Vasitələr
Tapşırıqvermə	Çalışmalar
Müsahibə (şifahi yoxlama)	Müəllimin qeydiyyat vərəqi (şagirdlə, müvafiq hallarda qrup, yaxud siniflə aparılan şifahi yoxlama zamanı müəllimin öyrənmək (diaqnoz qoymaq) istədiyi məsələnin yazıldığı vərəq)
Valideynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə əməkdaşlıq	Söhbət və müəllimin sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)
Söhbət	Şifahi söhbət
Müşahidə	Gündəlik müşahidə

Bu qiymətləndirmənin nəticələri rəsmi sənədlərdə qeyd olunmur, yazılı qeydlər sinif və şagird portfoliosunda saxlanılır, nəticələr barədə valideynlər, sinif rəhbəri və digər fənn müəllimləri məlumatlandırılır.

Formativ qiymətləndirmə qəbul edilmiş standartların reallaşmasına istiqamətlənən irəliləyişlərin monitorinqi sinifdə hər bir şagirdin inkişafının hərəkətverici amilinə, təlimin həlledici komponentinə çevrilir. Müəllim belə monitorinq vasitəsilə tədris prosesini tənzimləyir, bütün şagirdlərin irəliləyişlərini təmin edir, eyni zamanda uğur qazana bilməyən şagirdlərin ehtiyaclarını öyrənərək onlara əlavə köməklik göstərir. Bu qiymətləndirmə fənni tədris edən müəllim tərəfindən məzmun standartlarından irəli gələn təlim məqsədləri əsasında hazırlanmış meyarlar üzrə dərs ili ərzində müntəzəm olaraq aparılır.

Bir məzmun standartı dərslərdəki bir neçə mövzuda reallaşdığına görə həmin standartlardan çıxan qiymətləndirmə meyarları növbəti müvafiq dərslərdə də istifadə edilir. Qiymətləndirmə meyarları əsasında şagirdlərin müşahidə oluna biləcək fəaliyyəti 4 səviyyə olmaqla qruplaşdırılır. Bəzi hallarda bu səviyyə 3 və ya 5 ola bilər.

Məsələn:

Standart: 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

Qiymətləndirmə meyarı: təqdimat hazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimat hazırlayarkən çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatı sistemli hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatı sərbəst hazırlayır.

Formativ qiymətləndirmənin aparılması üçün aşağıdakı üsul və vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz:

Üsullar	Vasitələr
Müşahidə	Müşahidə vərəqləri
Şifahi sual-cavab	Şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi
Tapşırıqvermə	Çalışmalar

Valideynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə əməkdaşlıq	Söhbət, sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən olunmuş meyar cədvəli
Rubrik	Nailiyyət səviyyələri üzrə qiymətləndirmə şkalası
Şifahi və yazılı təqdimat	Meyar cədvəli
Test	Test tapşırıqları
Özünüqiymətləndirmə	Özünüqiymətləndirmə vərəqləri

Özünüqiymətləndirmə

Bu qiymətləndirmə fərdi qiymətləndirmədir. Dərsin sonunda hər bir şagird öz fəaliyyətini bu cədvələ əsasən qiymətləndirə bilər.

Şagird: Uğur Abdullayev

<i>Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.</i>	<i>Dərsdə diqqətli idim.</i>	<i>Məntiqli yanaşmam var idi.</i>	<i>Sual-cavabda fəal idim.</i>	<i>Əməkdaşlıq etdim.</i>	<i>Etiket qaydalarına riayət etdim.</i>

Cütlərlə iş zamanı qiymətləndirmə

Bu qiymətləndirmədən cütlərlə iş zamanı istifadə etmək olar. Dərsin sonunda cütlərə aşağıda göstərilən cədvəl paylanılır. Bu cədvəldən istifadə etməklə hər bir şagird həm özünün, həm də yoldaşının fəaliyyətini qiymətləndirə bilər.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Banu					
Hüseyn					

Qrup işlərinin qiymətləndirilməsi

Qruplarla işin qiymətləndirilməsi üçün meyar cədvəli hazırlanır. Qrupların fəaliyyətini aşağıdakı meyarlara əsasən qiymətləndirmək olar.

GRUPLAR MEYARLAR	I qrup	II qrup	III qrup	IV qrup
TAPŞIRIĞI DÜZGÜN YERİNƏ YETİRMƏ				
TƏRTİBAT				
TƏQDİMETMƏ				
ƏMƏKDAŞLIQ				

Yekun (summativ) qiymətləndirmə standartların mənimsənilməsi istiqamətində şagirdlərin əldə etdiyi irəliləyişləri dəyərləndirir. Bu qiymətləndirmə il ərzində bəhs və ya bölmələrin, həm də tədris ilinin sonunda *qiymətləndirmə standartlarına* əsasən həyata keçirilir. Summativ qiymətləndirmənin nəticələri rəsmidir və keçirildiyi tarixdə sinif jurnalında qeyd olunur. Summativ qiymətləndirmənin aparılması üçün yalnız test üsuluna üstünlük verməməli, aşağıdakı üsul və vasitələrdən də istifadə olunmalıdır:

Üsullar	Vasitələr
Yoxlama yazı işləri	Yoxlama yazı işləri üzrə qeydiyyat vərəqi
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən edilmiş meyar cədvəli
Şifahi sorğu	Şifahi sorğu üzrə qeydiyyat vərəqi
Test	Test tapşırıqları
Tapşırıqvermə	Tapşırıq, çalışma və laboratoriya işləri
Yaradıcılıq və əl işləri	Fənlərə müvafiq olaraq rəsmlər, hazırlanan məmulatlar və digər əl işləri

Kiçik summativ qiymətləndirmənin keçirildiyi gün dərstdə iştirak etməyən şagirdin sinif jurnalında adının qarşısındakı xananı diaqonalla 2 yerə ayırmalı və onun surətində "q" (qab) yazıb, məxrəci isə boş saxlamalısınız. Növbəti 2 həftə ərzində kiçik summativ qiymətləndirmə aparıb nəticəsi məxrəcdə qeyd edilməlidir.

Şagirdin yarımillik qiyməti kiçik summativ (yarımil ərzində keçirilən) qiymətləndirmənin nəticələri 40%, böyük summativ (yarımilliyin sonunda keçirilən) qiymətləndirmənin nəticələri 60% hesab olunmaqla aşağıdakı düstur əsasında çıxarılır:

$$Y \equiv \frac{ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n}{n} \cdot \frac{40}{100} + BSQ \cdot \frac{60}{100}$$

Burada Y – şagirdin I və ya II yarımil üzrə qiymətini, ksq1, ksq2 ,..., ksqn – şagirdin müvafiq yarımil ərzində kiçik summativ qiymətləndirmələrinin nəticələrini, n – müvafiq yarımildə keçirilən kiçik summativ qiymətləndirmələrin sayını, BSQ isə I və II yarımildə keçirilən böyük summativ qiymətləndirmənin nəticəsini bildirir.

Böyük summativ qiymətləndirmə vasitələri (test və tapşırıqlar) məktəb rəhbərliyinin təşkil etdiyi xüsusi komissiya tərəfindən hazırlanır.

Şagird I yarımildə böyük summativ qiymətləndirmədə iştirak etmədikdə, qış tətili dövründə onun böyük summativ qiymətləndirmədə iştirakı təmin edilir.

Şagird II yarımildə üzrlü səbəbdən böyük summativ qiymətləndirmədə iştirak etmədikdə, II yarımillik qiyməti çıxarırlarkən I böyük summativ qiymətləndirmədə aldığı qiymət həm də II böyük summativ qiymət hesab olunur.

Şagirdin üzrsüz səbəbdən iştirak etmədiyi II yarımildəki böyük summativ qiymətləndirmənin nəticəsi yarımillik qiyməti çıxarırlarkən "0" qəbul edilir.

Summativ qiymətləndirmədə iştirak etməyən şagirdlər üçün yeni, lakin sinif üçün istifadə olunan tapşırıqlarla eyni səviyyəli qiymətləndirmə vasitələri hazırlanır.

Qiymətləndirmə standartları 4 səviyyədə müəyyən olunur.

- Birinci səviyyə – aşağı
- İkinci səviyyə – orta
- Üçüncü səviyyə – yüksək
- Dördüncü səviyyə – ən yüksək

Qiymətləndirmə vasitələri hazırlanarkən aşağıdakılar nəzərə alınır, suallar çətinlik səviyyəsinə görə aşağıdakı kimi hazırlanır:

- 1-ci səviyyə üzrə suallar – 20%
- 2-ci səviyyə üzrə suallar – 30%
- 3-cü səviyyə üzrə suallar – 30%
- 4-cü səviyyə üzrə suallar – 20%

Əgər 30 sual hazırlanırsa, bu sualların 20%-i I səviyyəli suallar, 30%-i II səviyyəli, 30%-i III səviyyəli, 20%-i isə 4-cü səviyyəli suallar olmalıdır.

Summativ qiymətləndirmə vasitələri səviyyələr üzrə hazırlanmış qiymətləndirmə standartlarına görə hazırlanır.

Şifahi təqdimat bacarıqlarını ölçmək üçün müşahidə vərəqlərindən istifadə etmək olar.

Şifahi təqdimat bacarığının qiymətləndirilməsi cədvəli		
Şagirdin adı, soyadı, atasının adı:		
Meyarlar	Bəli	Xeyr
Əsas faktları sadalayır.		
Fikrini əsaslandırır.		
Yersiz təkrara yol vermir.		
Faktları söyləyərkən mənbələrdən istifadə edir.		
Problemdən kənara çıxmır.		
Əlaqələndirmə aparır.		
Özünə inamla danışır.		
Müəllimin rəyi:		

Düzgün həyata keçirilmiş qiymətləndirmənin nəticələri müəllimin fəaliyyəti, bu fəaliyyətin şagirdlərin tələbatına nə dərəcədə cavab verməsi, habelə kurikulumda, planlaşdırmada və dərslərdə müvafiq dəyişikliklərin aparılması zərurəti haqqında qərar qəbul etməyə imkan verir.

Azərbaycan tarixinin ümumtəhsil məktəblərində tədrisi dərin və əhatəli biliyə, bacarıq və vərdislərə, yüksək intellektə, geniş dünyagörüşünə malik olan və onu daim inkişaf etdirməyə çalışan şəxsiyyət formalaşdırmağa, öz soykökünə, adət-ənənələrə, milli-mənəvi dəyərlərə əsaslanan, tarixi keçmişinə dərinlən yiyələnən, vətəninə, millətini sevmə və onun naminə işlər görməyə çalışan vətəndaş tərbiyə etməyə xidmət edir.

Tarixi proseslərlə yaxından tanış olmaq, şəxsiyyətləri tanıyıb onlara münasibət bildirmək, dövrün hadisələrini təhlil etmək bu günümüzü qurmaq və gələcəyə yol açmaq üçün çox yaxşı bir vasitədir. Tarixi biliklərin xronoloji ardıcılıqla, məntiqə, sadədən mürəkkəbə prinsipinə uyğun müəyyən olunması ilə yanaşı, məzmun standartlarında nəzərə alınması əsas istiqamətlərdən biridir. Tarixə dair məzmun standartları müəyyənləşdirilərkən şagirdlərin öyrənəcəkləri tarixi biliklərin, eləcə də bu fənn üzrə konkret təlim fəaliyyətlərinin (idraki, hissi, psixomotor) əhatə olunması diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Bu baxımdan şagirdin bu istiqamətdə fəaliyyətini təşkil etmək, onların bilik və bacarıqlarını məqsəduyğun qiymətləndirmək zəruri haldır. Tarixə dair deklarativ biliklərlə yanaşı, şagirdlərə prosedural və kontekstual

biliklərin verilməsi və onun nə dərəcədə reallaşdırılmasını ölçmək şagird fəaliyyətinin izlənilməsi üçün zəruri haldır. Tarix fənni kurikulumunun məzmun standartlarına uyğun olaraq şagirdlərin praktik fəaliyyətə yönəldilməsi, xəritə üzrə işə, tədqiqatçılığa, qrafik və cədvəllər hazırlamağa istiqamətləndirilməsi, onların yaradıcı işə cəlb olunması üçün imkan yaradılmalıdır.

Qiymətləndirmə vasitələri hazırlayarkən şagird şəxsiyyətinin inkişaf etdirilməsi və bacarıqların məqsədəuyğun formalaşdırılmasını diqqət mərkəzində saxlamaq lazımdır. Beyinləri təmiz ağ kağıza benzəyən, daim axtarışda olan və məktəbdə formalaşan şagirdlərin meyil və maraqlarını, əqli və fiziki imkanlarını nəzərə almaq lazımdır.

Fənni kurikulumunun məqsədlərinə uyğun olaraq şagirdlərimiz Tarix fənninin köməyi ilə ünsiyyət qurmaq və əməkdaşlıq etmək kimi yüksək mənəvi keyfiyyətlərin, mühakimə yürütmək, qoyulmuş problemə fərqli baxış nümayiş etdirmək, öz nöqteyi-nəzərini əsaslandırmaq bacarığına malik olmalıdırlar. Bu, şagird fəaliyyətinin ardıcıl izlənilməsini, onun nailiyyətlərindəki irəliləyişlərin müntəzəm qiymətləndirilməsini təmin edir. Şagirdlərə gündəlik həyatda lazım olan zəruri bacarıqların aşılmasını və onun ardıcıl olaraq inkişaf etdirilməsini ön plana çəkir. Təlim prosesi ilə gözlənilən nəticə arasında qarşılıqlı əlaqə üçün zəmin yaradılmalıdır.

Bu məqsədin reallaşdırılması üçün aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- tarixi hadisələrin, həmçinin müasir həyatda baş verən ictimai hadisələrin dərk, təhlil və təsnif edilməsi;
- milli-mənəvi dəyərlərdən, mədəni irsdən istifadə etməklə daxili potensialın zənginləşdirilməsi və onların gələcək nəsillərə ötürülməsi;
- dövlətçilik ənənələrinə istinad olunması, ölkəmizin müstəqil dövlət quruculuğunda şüurlu və məsuliyyətli vətəndaş kimi iştirak etməsi;
- vətənin tarixində baş vermiş hadisələr nəzərə alınmaqla milli mənafehin və maraqların qorunması;
- müxtəlif mənbələri təhlil etməklə onlardan nəticələrin çıxarılması, sosioloji məlumatlar üzərində işin təşkili, sosial, iqtisadi, mədəni problemlərin tarixi baxımından inkişafının digər fənlərlə əlaqədə izlənilməsi;
- tarixi hadisələrin qarşılıqlı əlaqələrini təhlil etməklə məntiqi və yaradıcı təfəkkürün inkişaf etdirilməsi.

Şagird nailiyyətlərinin izlənilməsi və onun inkişafına səmərəli yollarla nail olmaqdan ötrü qiymətləndirmə əsas vasitədir. Qiymətləndirmə şagirdin məzmununda əldə etdiyi nəticələrin dəyərləndirilməsidir. Ümumiyyətlə, qiymətləndirmə bilik və bacarıqların necə və hansı səviyyədə əldə edilməsinə xidmət edir. Qiymətləndirmə vasitələri hazırlayarkən qiymətləndirmə standartlarının ölçüləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir. Standartlara uyğun vasitələrin hazırlanmasında məqsəd şagird nailiyyətlərinin düzgün ölçülməsi, əldə edilmiş bilik və bacarıqların standarta uyğun qiymətləndirilməsidir. Müəllim formativ qiymətləndirmə hazırlayarkən öz yaradıcılığına uyğun, lakin məqsəddən kənara çıxmadan meyarə uyğun vasitələr hazırlamalıdır.

Dünya təcrübəsinə əsasən qiymətləndirmənin aşağıdakı ümumi prinsipləri vardır:

- *qiymətləndirmə təlim prosesinin mühüm tərkib hissəsidir və bütün təlim prosesi ərzində aparılmalıdır;*
- *qiymətləndirmə prosesində şəraitdən və şagirdlərin inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq müxtəlif metodlardan istifadə edilməlidir;*
- *qiymətləndirmə təlimin keyfiyyətini korrektə edən proses olmalı, şagirdlərdə öz bacarıqlarını qiymətləndirmək qabiliyyəti formalaşdırmalı və öz təlim nəticələrini daim yaxşılaşdırmaq istəyi, arzusu yaratmalıdır;*
- *qiymətləndirmə təlimin son nəticələrinə və ictimai həyata girişə yönələn qabaqlayıcı (önleyici) standart əsaslanmalıdır;*
- *qiymətləndirmədə ədalətlik, şəffaflıq və obyektivlik təmin olunmalıdır;*
- *qiymətləndirmə kriteriyaları ölçüləbilən və etibarlı olmalıdır.*

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsini öz üzərinə götürən qiymətləndirmə sahəsi ağır və əsaslı bir hissəsi olduğu üçün məzmun standartları nəzərə alınmaqla taksonomiyaya uyğun hazırlanmış, sadədən mürəkkəbə prinsipi gözlənilmişdir.

Şagirdlərin tarix üzrə bilik və bacarıqlarının qiymətləndirilməsi üçün aşağıdakı keyfiyyət göstəriciləri əsas götürülməlidir.

1. **Tamliq** – tarixi anlayışlar, nəzəri müddəalar və s. haqqında tarixi bilik və bacarıqların, fəaliyyətlərin həcmi, genişliyi, zənginliyi;
2. **Davamlılıq** – müəyyən vaxt keçdikdən sonra təhsil alanın (5-ci sinif şagirdinin) əvvəl aldığı tarixi bilikləri öz yaddaşında bərpa edə bilməsi bacarığı;
3. **Dərinlik** – şagirdlərin öyrənilənlərin mahiyyətini, səbəb və nəticə əlaqələrini anlamasına dair bilik, bacarıq və fəaliyyət;
4. **Dəqiqlik** – şagirdlərin Azərbaycan tarixinin baza anlayışlarını təşkil edən faktları, mühüm müddəaları dərk edərək seçə bilməsi bacarığı;
5. **Dərk edilmə** – istifadə edilən tarixi faktların, müddəaların sübut edilməsi, arqumentləşdirilməsi, məntiqi düşünmə, müstəqil mühakimə yürütmə qabiliyyətinin olması;
6. **Sistemlilik** – şagirdlərin nəzəri-tarixi biliklərinin müxtəlif elementləri, hissələri arasında əlaqələr yaratmaq bacarığı;
7. **Ümumiləşdirmə** – tarixi bilikləri bloklar, sxemlər şəklində ümumiləşdirə bilmək, baş verən hadisə, proses və təzahürlərdə inkişafı və dinamikanı görə bilmək bacarığı;
8. **Çeviklik** – tarixi bilikləri qeyri-standart şəraitdə, situasiyalarda istifadə edə bilmək bacarığı;
9. **Praktiklik** (bilik və bacarıqlardan praktik istifadə) – müxtəlif fəaliyyət növlərində (tezis, esse, mənbə üzrə iş və başqa tapşırıqlar) biliklərin tətbiqi, tətbiq üçün üsul və priyomları seçə bilmək bacarığı.

Keyfiyyəti qiymətləndirmək üçün aşağıdakı yollardan istifadə etmək olar:

- **verbal (sözlə) qiymətləndirmə;**
- **özünüqiymətləndirmə;**
- **reytinqin müəyyənləşdirilməsi;**

- meyar cədvəli;
- şagirdlərin müstəqil işlərində konstruktiv qeydlər;
- portfolio (şagirdlərin xüsusi dosyesi – burada şagirdə aid bütün sənədlər və məlumatlar qeydə alınır, məsələn, dərş fəaliyyəti, iş qabiliyyəti və s. haqqında qeydlər).

Ənənəvi qiymətləndirmədən fərqli olaraq, nailiyyətlərin qiymətləndirilməsi həyata keçirilərkən şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlər sistemində yiyələnməsi ilə yanaşı, onların şəxsi keyfiyyətlərinin, o cümlədən biliyə yiyələnmə həvəsi, liderlik qabiliyyəti, yaradıcılıq keyfiyyətləri, mənəvi keyfiyyətlərinin ölçülməsi də nəzərdə tutulur.

- *öyrənilən tədris materialının mənimsənilməsindən alınacaq nəticələrin müəllim tərəfindən əvvəlcədən müəyyənləşdirilməsi;*
- *alınacaq nəticələrə dair məlumatlarla şagirdlərin tanış edilməsi;*
- *bilik və bacarıqları yoxlamağın metodlarına dair məlumatları sinfə elan etməklə, şagirdlərdə fəaliyyət nəticələrinin şəffaflıq və açıqlıq prinsipi əsasında qiymətləndirildikləri barədə inamın yaradılması;*
- *verilən tapşırıqların yerinə yetirilməsinə ayrılan müddətin bütün sinfə elan olunması və nailiyyətləri qiymətləndirmənin əlavə formaları barədə şagirdlərin məlumatlandırılması.*

Qiymətləndirmə ilə bağlı materiallar və təlimatlar tərtib edilərkən məzmun spesifikasiyası, sualın formatı, sualların sayı, cavabları necə qiymətləndirmək, müxtəlif tipli suallar nəzərdə tutula bilər. Qiymətləndirmə üçün seçilmiş sual və tapşırıqlar müxtəlif məzmununda olduğu kimi, formaca da rəngarəng olmalıdır. Müxtəlif sual tiplərinin işlənməsi imtahan prosesini və nəticələri daha uğurlu etmək üçün vacibdir. Tarix fənninin tədrisində ən çox çoxseçimli, açıq-qapalı, uzlaşdırma, müqayisəetmə tipli suallardan istifadə edilir.

Azərbaycan tarixi üzrə illik tematik planlaşdırma

Sıra	Standart	Mövzu	Tədris vahidi	İnteqrasiya	Qiymətləndirmə	Saat
I bölmə. Azərbaycan yeni dövrdə						
I fəsil. Azərbaycan XIX əsrin 30-50-ci illərində						
1.	1.1.1. 1.3.1. 3.1.1.	Müstəmləkə rejiminin yaranması		Ü-t. 1.1.3. Riy. 4.1.1.	Diagnostik, formativ	2
2.	1.2.2. 1.3.1. 3.1.1.	Təsərrüfat və əhəlinin həyatı		Ə. 1.1.4. A-d. 1.2.4.	Formativ	1
3.	1.1.1. 1.1.2. 2.1.2.	Xalq hərəkatı		Ü-t. 1.1.3. Riy. 4.1.1.	Formativ	1
4.	3.1.1. 1.1.2. 1.2.1. 1.1.1.	Müstəmləkə rejiminin möhkəmləndirilməsi		Ü-t. 1.1.2. Riy. 5.1.1.	Formativ	1
II fəsil. Azərbaycan XIX əsrin 60-90-cı illərində						
5.	1.1.2. 1.3.1. 3.1.1.	Burjua islahatları		A-d. 2.2.3. Ü-t. 2.1.1.	Formativ	1
6	1.1.2. 1.3.1. 2.1.1. 3.1.1.	Kənd təsərrüfatında yeniliklər		Ü-t. 3.1.1. C. 3.2.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
7	1.2.2. 4.1.2. 3.1.1. 2.1.1.	Bakının dünyanın neft mərkəzinə çevrilməsi		Ü-t. 3.1.1. C. 3.2.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
8	1.2.2. 2.1.1. 3.1.1.	Sənayenin digər sahələri. Nəqliyyat, rabitə və ticarət		Ü-t. 4.1.2. A-d. 1.2.4 K. 4.3.1.	Formativ	1
9	1.2.2. 4.1.2. 5.1.3.	Millətin formalaşması		Ü-t. 4.1.2. İnf. 3.3.2. A-d. 1.2.4.	Formativ	1

	Kiçik summativ qiymətləndirmə					1
10	1.1.1. 1.2.2.	Xalq hərəkatı		Ü-t. 1.1.3. Riy. 4.1.1.	Formativ	1
11	1.3.1. 2.1.1. 3.1.1.	Cənubi Azərbaycan Qacarlar dövlətinin tərkibində		Ü-t. 3.1.1. C. 3.2.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
12	4.1.2. 5.1.1. 5.1.3.	XIX əsrdə təhsil və elm		Ü-t. 5.1.1 A-d. 3.1.2.	Formativ	1
13	4.1.2. 5.1.1. 5.1.2. 5.1.3.	Milli mətbuatın, teatrın yaranması. Ədəbiyyat və incəsənət		Ü-t. 5.1.3. B. 1.1.1. Ə. 3.1.2.	Formativ	1
III fəsil. Azərbaycan XX əsrin əvvəlində						
14	1.2.2. 2.1.1. 3.1.1. 4.1.2.	Sənayenin vəziyyəti		Ü-t. 4.1.2. A-d. 1.2.4.	Formativ	1
15	1.1.1. 3.1.1.	Kənd təsərrüfatı. Yeni aqrar qanunlar		Ü-t. 3.1.1. C. 3.2.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
16	1.1.1. 4.1.2. 3.1.1.	Azadlıq hərəkatının yeni mərhələsi		Ü-t. 1.1.3. Riy. 4.1.1.	Formativ	1
17	1.1.1. 4.1.2. 1.2.2.	Azərbaycanlı əhaliyə qarşı ermənilərin tərətdikləri qırğınlar. Milli-demokratik hərəkat		Ə. 1.1.4. İnf. 3.3.2. A-d. 1.2.4.	Formativ	1
18	1.1.2. 1.2.2. 4.1.2.	Milli partiya və təşkilatların yaranması		Ü-t. 4.1.2. İnf. 3.3.2. A-d. 1.2.4. K. 4.3.1.	Formativ	1

19	1.1.1. 1.2.2. 3.1.2. 4.1.2.	Azərbaycan Birinci Dünya müharibəsi illərində		Ü-t. 4.1.2. İnf. 3.3.2.	Formativ	1
Kiçik summativ qiymətləndirmə						1
20	1.1.1. 1.2.2. 1.1.2.	Azərbaycan 1917-ci il Fevral inqilabından sonrakı dövrdə		Ə. 1.1.4. İnf. 3.3.2.	Formativ	1
21	4.1.2. 5.1.1. 5.1.2. 5.1.3.	Mədəniyyət		Ü-t. 5.1.3.	Formativ	1
II bölmə. Azərbaycan müasir dövrdə						
IV fəsil. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti						
22	1.1.1. 1.2.2. 3.1.2.	Şimali Azərbaycanda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları		Ə. 1.1.4. A-d. 1.2.4.	Diaqnostik, formativ	2
23	1.2.2. 3.1.3. 4.1.1. 4.1.2.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması		Ü-t. 3.1.2. A-d. 1.2.4. Riy. 5.1.3.	Formativ	1
24	1.2.2. 3.1.3. 4.1.2.	Dövlət quruculuğu sahəsində tədbirlər		Ü-t. 3.1.2. A-d. 1.2.4. Riy. 5.1.3.	Formativ	1
25	1.2.2. 3.1.2. 2.1.2.	Erməni işğalçılarına qarşı mübarizə		Ü-t. 2.1.2. Ə. 1.1.4. A-d. 1.2.4.	Formativ	1
26	1.1.2. 1.2.2. 3.1.1. 5.1.3.	İqtisadi, sosial və mədəni tədbirlər		Ü-t. 5.1.3. B. 1.1.1. Ə. 3.1.2.	Formativ	1
27	1.1.2. 1.2.2. 3.1.3. 3.1.2.	Xarici siyasət		Ü-t. 3.1.1. A-d. 1.1.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1

28	3.1.1. 3.1.2. 4.1.2.	Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi		Ü-t. 3.1.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
	Kiçik summativ qiymətləndirmə					1
	Böyük summativ qiymətləndirmə					1
V fəsil. Azərbaycan 1920-30-cu illərdə						
29	1.1.1. 1.3.1. 3.1.1.	Sovet rejiminin qurulması		Ü-t. 1.1.3. Riy. 4.1.1.	Formativ	1
30	1.1.2. 1.2.1.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatı		Ü-t. 1.1.2. Riy. 5.1.1.	Formativ	1
31	1.1.1. 3.1.1.	Formal müstəqilliyin ləğvi		Ü-t. 1.1.3. Riy. 4.1.1.	Formativ	1
32	1.1.2. 2.1.2.	Azərbaycanın ərazi bütövlü- yünə yeni qəsdlər		Ü-t. 2.1.2., 1.1.3. Riy. 4.1.1.	Formativ	1
33	1.3.1. 3.1.1. 2.1.1.	Azərbaycanda sovet hökuməti- nin iqtisadi tədbirləri		Ü-t. 2.1.1. C. 3.2.3. H-b. 1.2.1.	Formativ	2
34	1.2.1. 1.3.1.	Zorakı kollek- tivləşdirmə		A-d. 2.2.3. Ü-t. 2.1.1.	Formativ	1
35	1.2.2. 4.1.2.	Totalitar rejimin qurulması. Kütləvi repressiyalar		Ü-t. 4.1.2. A-d. 1.2.4.	Formativ	1
36	5.1.1. 5.1.3.	Mədəni qurucu- luq tədbirləri		Ü-t. 5.1.3. B. 1.1.1. Ə. 3.1.2.	Formativ	1
	Kiçik summativ qiymətləndirmə					1

VI fəsil. Azərbaycan İkinci Dünya müharibəsi ve sonrakı dövrdə						
37	1.1.1. 1.2.1. 3.1.2.	Azərbaycan SSR İkinci Dünya müharibəsi illərində		Ü-t. 3.1.1. A-d. 1.1.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
38	3.1.1. 4.1.1.	Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi		Ü-t. 4.1.1. A-d. 1.2.4.	Formativ	1
39	1.1.1. 1.3.1.	Azərbaycan SSR müharibə- dən sonrakı onillikdə		Ü-t. 1.1.3.	Formativ	1
40	1.1.2. 3.1.1. 3.1.3.	Milli oyanış cəhdləri		Ü-t. 3.1.2. A-d. 1.2.4. Riy. 5.1.3.	Formativ	1
41	1.3.1. 5.1.1. 5.1.3.	1940-60-cı illərdə mədəniy- yyət sahəsində uğurlar		Ü-t. 5.1.3. B. 1.1.1. Ə. 3.1.2.	Formativ	1
42	3.1.1. 4.1.1. 4.1.2.	1970-80-ci illərdə sosial- iqtisadi yüksəliş		Ü-t. 4.1.1. A-d. 1.2.4.	Formativ	1
43	1.1.2. 3.1.1.	Yenidənqurma siyasətinin iflası		Ü-t. 1.1.3. Riy. 4.1.1.	Formativ	1
44	1.1.1. 1.2.2. 3.1.2.	Ərazi bütövlü- yünün və milli hüquqların qorunması uğrunda mübarizə		Ü-t. 3.1.1. A-d. 1.1.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
45	1.1.2. 3.1.1. 3.1.2.	Cənubi Azərbaycan müharibədən sonrakı dövrdə		Ü-t. 3.1.1. A-d. 1.1.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
46	5.1.1. 5.1.2. 5.1.3.	1970-80-ci illərdə mədəniy- yyətin inkişafı		Ü-t. 5.1.3. B. 1.1.1. Ə. 3.1.2.	Formativ	2
Kiçik summativ qiymətləndirmə						1

VII fəsil. Azərbaycan Respublikası müstəqillik dövründə (1991-2000-ci illər)						
47	3.1.1. 4.1.2.	Dövlət müstəqilliyinin bərpası		Ü-t. 3.1.2 A-d. 1.2.4. Riy. 5.1.3.	Formativ	2
48	1.2.2. 2.1.2. 3.1.3.	Qurtuluş hərəkatı		Ü-t. 3.1.2. A-d. 1.2.4.	Formativ	1
49	1.2.1. 2.1.2. 3.1.2.	Qarabağ müharibəsi		Ü-t. 1.1.2. Riy. 5.1.1.	Formativ	1
50	1.1.2. 3.1.2. 3.1.3.	Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması		Ü-t. 3.1.1. A-d. 1.1.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
51	3.1.1. 4.1.1.	Dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək tədbirləri		Ü-t. 4.1.1. A-d. 1.2.4.	Formativ	1
VIII fəsil. Azərbaycan yeni minilliyin başlanğıcında						
52	1.3.1. 2.1.1.	Azərbaycan Respublikasının inkişafında yeni mərhələ		A-d. 2.2.3. Ü-t. 2.1.1.	Formativ	1
53	1.1.2. 1.2.1. 3.1.2.	Xarici siyasət		Ü-t. 3.1.1. H-b. 2.1.2.	Formativ	1
54	5.1.2. 5.1.3.	Mədəniyyətin inkişafında böyük uğurlar		Ü-t. 5.1.2. A-d. 2.2.2.	Formativ	2
	Kiçik summativ qiymətləndirmə					1
	Böyük summativ qiymətləndirmə					1
Cəmi						68

Qeyd: Hörmətli müəllimlər, strategiyanızdan və imkanlarınızdan asılı olaraq resursların seçilməsində və istifadəsində sərbəstsizsiniz.

Hörmətli müəllimlər, sizə təqdim olunan dərs nümunələri tövsiyə xarakterlidir. Verilən nümunələrdə istifadə edilən üsul və formalar şagirdlərin səviyyəsinə və məktəbinizin şəraitinə görə dəyişə bilər. Hər bir müəllim 45 dəqiqəlik dərs saati ərzində təqdim olunan icmallardakı üsul və formaların daha səmərəlisini seçərək tətbiq edə bilər.

I BÖLMƏ. AZƏRBAYCAN YENİ DÖVRDƏ

I FƏSİL. AZƏRBAYCAN XIX ƏSRİN 30-50-ci İLLƏRİNDƏ

Mövzu 1

Müstəmləkə rejiminin yaranması

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

- 1. Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından qiymətləndirir.
- 2. Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
- 3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi

Motivasiya: İlin ilk mövzusunun motivasiyasını qurarkən əvvəlki tədris ilinin son mövzuları ilə əlaqəli suallara müraciət etmək məqsədəuyğundur. Motivasiyanın bu əlaqələndirmə əsasında qurulması yeni dərsin mövzusunə keçid yaradacaqdır. Mətnin əvvəlində verilmiş IV blok əsasında Türkmənçay müqaviləsinin müddəalarına aid suallar verərək Azərbaycanın iki yərə bölünməsi və bu müqavilədə ermənilərin Azərbaycana köçürülməsi məsələsini xatırlatmaqla maraqlı motivasiya qurmaq mümkündür. Şagirdlərin fərziyyələrini dinləyin. Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini reallaşdırın.

Tədqiqat sualı: Şimali Azərbaycanda çar Rusiyasının müstəmləkəçilik rejiminin yaradılmasının nəticələri nə oldu?

Tədqiqatın aparılması: Bu mərhələdə şagirdləri mövzuya aid verilmiş VI blok üzərində işə təşviq edin. Mənbələr üzərində iş aparmaq üçün siz tapşırıqları şagirdlərinizin mənimsəmə qabiliyyətinə uyğun olaraq ağırlaşdırın və ya asanlaşdırın bilərsiniz.

Vaxtdan səmərəli istifadə etmək üçün qruplarla iş aparın. Qrup işinin icrası üçün şagirdləri dərslərdəki mətnlə tanış edə bilərsiniz. Yaxud da əlavə paylama materialı verməklə qrup işini təşkil edə bilərsiniz.

I qrup – Şimali Azərbaycanda işğal rejiminin, komendant idarə üsulunun tətbiqinin Azərbaycan üçün fəsadlarını şərh edin.

II qrup – Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirin.

III qrup – Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edin.

IV qrup – Çar Rusiyasının müstəmləkə rejimini həyata keçirdiyi tədbirləri sistemləşdirib təqdim edin.

Məlumatın mübadiləsi: Qruplara verilən iş müəyyən edilmiş vaxt ərzində həyata keçirilib təqdim edilir. Şagirdlər öz qrupundan lider seçir və hazırladıqları iş onun tərəfindən təqdim edilir.

Məlumatın müzakirəsi: Bu mərhələdə qrupların işi müzakirə edilir. Əlavələr olunmaqla şagirdlərin etdikləri səhvlər qeyd edilir. Doğru cavablar vurğulanır. Qrup işinin nəticələri qrup qiymətləndirmə vasitələri ilə qiymətləndirilir. Əgər siz qrupların qiymətləndirilməsi ilə yanaşı, fərdi qiymətləndirmə aparmaq istəyirsinizsə, qiymətləndirmə zamanı özünüqiymətləndirmə vərəqindən istifadə etmək olar.

Bu qiymətləndirmə fərdi qiymətləndirmədir. Dərsin sonunda hər bir şagird öz fəaliyyətini bu cədvəle əsasən qiymətləndirə bilər.

Abdullayev Uğur Böyükağa oğlu					
Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.	Dərsdə diqqətli idim.	Məntiqli yanaşmam var idi.	Sual-cavabda aktiv idim.	Əməkdaşlıq etdim.	Etiket qaydalarına riayət etdim.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Şimali Azərbaycanda komendant idarə üsulunun xarakterik xüsusiyyətlərini qiymətləndirib, əhəlinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri, həmçinin müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edəcəklər. Ümumi fikirlərini söyləyəcəklər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Şagirdlərin əldə etdiyi nəticələri ümumiləşdirmək məqsədilə hazır cədvəl təqdim edib qruplara bu cədvəli doldurmağı tapşırmaq olar.

Köçürülən xalqlar	Rusiya imperiyasının məqsədi	Gəlme xalqların yerləşdirildiyi Şimali Azərbaycan torpaqları	Xüsusi qeydlər
ermənilər			
almanlar			
ruslar			

Ev tapşırığı “Şimali Azərbaycana köçürülmüş xalqların müasir Azərbaycanda bugünkü vəziyyəti haqqında məlumat toplayın” ola bilər.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Bu mərhələdə siz təlim prosesini izləyə bilərsiniz. Bu mərhələni həyata keçirmək üçün tədris olunmuş mövzu ilə bağlı suallar vermək olar. Məsələn: "Komendant idarə üsulu nədir?", "İşğalçı siyasət yeridən çar Rusiyasının ölkəmizdə həyata keçirdiyi tədbirlər nədən ibarət oldu?", "İşğal rejimini gücləndirmək üçün hansı islahatlar həyata keçirildi?", "İşğalçı və tətbiq olunan yeni idarəçilik xalqımızın həyatında hansı izi qoydu?" və s. suallar ola bilər.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, əlaqələndirmə, təhlil etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından qiymətləndirərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından qiymətləndirir.	Faktlara əsasən Şimali Azərbaycanda işğal rejimini, komendant idarə üsulunu zaman baxımından qiymətləndirir.
Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə mənbələrə əsasən əlaqələndirir.
Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri faktlara əsasən təhlil edir.

Mövzu 2

Təsərrüfat və əhalinin həyatı

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Mənbələr əsasında Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik siyasətinin, köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı şərh edir.
2. Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: suallar, rollu oyun, müzakirə

Motivasiya üçün I blokda suallarla beyin həmləsi edə bilərsiniz. Müasir Azərbaycanın təbii sərvətləri ilə bağlı da motivasiya qurmaq mümkündür. Keçmiş mövzu ilə əlaqəli suallar verməklə də motivasiya qura bilərsiniz. Şagirdlərin fərziyyələri dinləndikdən sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini reallaşdırın. Bunun üçün tədqiqat sualının verilməsi zəruridir.

Tədqiqat sualı: Çar Rusiyası tərəfindən Şimali Azərbaycanın sərvətlərinin mənimsənilməsi nəticələri nədən ibarət oldu?

Müstəmləkə iqtisadi siyasətinin əsas xüsusiyyətlərini tədqiq etmək üçün rollu oyundan istifadə edə bilərsiniz. Bunun üçün iki şagird seçilir. Onların birinə müstəmləkəçi, digərinə müstəmləkə rolu tapşırıb dərslərdəki sxem əsasında ssenari qurmaq olar. Beləliklə, şagirdlərin iştirakı ilə müstəmləkənin həm ucuz xammal mənbəyi, həm də bahalı satış bazarına çevrilməsi problemi izah olunacaqdır.

İpək parçanın istehsalı ilə bağlı şəkillər və bu şəkillərə aid tapşırıq verməklə şagirdləri müstəmləkə iqtisadi sisteminin əsas xüsusiyyətlərini araşdırmağa, bu xüsusiyyətləri təhlil etməyə yönəldə bilərsiniz. Siz bu tapşırığı müxtəlif formada qoya bilərsiniz. Tapşırığı dəyişməklə onu ağırlaşdırıb və ya asanlaşdırma bilərsiniz. Məsələn:

- İpək parça istehsalının xammal və hazır məhsul mərhələsi arasındakı istehsal prosesində çar Rusiyasının qazancını təhlil edin.
- İpək parça istehsalı prosesinin ölkəmizin inkişafına təsirini əsaslandırın.

- Rusiyanın ipək parça istehsalı prosesini sxemləşdirin.

Yaxud da siz şagirdləri qruplara bölüb VII blokda olan tapşırıqları onlara verə bilərsiniz.

I qrup – Müstəmləkəçi iqtisadi siyasətin xüsusiyyətlərini izah edin.

II qrup – Şimali Azərbaycanda ticarət münasibətlərini nizama salan tədbirləri təhlil edin.

III qrup – Şimali Azərbaycan əhalisinin sosial tərkibinə və onların iqtisadi vəziyyətinə aid cədvəl hazırlayın.

IV qrup – Rusiyanın müstəmləkəçi iqtisadi siyasətinin kənd təsərrüfatına təsirini şərh edin.

V qrup – Rusiya hökuməti nə üçün neft sənayesində iltizam sistemini tətbiq edirdi? İzah edin.

Məlumatın mübadiləsi: Bu mərhələdə verilən vaxtın bitməsinə elan etməklə şagirdlərin işinin təqdimatı reallaşır. Qrup lideri tərəfindən təqdim olunan iş vərəqindəki cavablar dinləndikdən sonra qrup üzvləri öz əlavələrini edə bilərlər.

Məlumatın müzakirəsi mərhələsi təqdim olunmuş tapşırıqların icrasının müzakirəsi ilə reallaşdırılır. Hər bir qrupun işi müzakirə edilir. Müzakirə zamanı səhvlər qeyd olunur, doğru cavablar səsləndirilir. Aydın olmayan məqamlar müzakirə olunur. Bu mərhələyə ayrılan vaxt bitdikdən sonra qrupların işini qiymətləndirməyi unutmayın. Qrup qiymətləndirmə meyarları əsasında reallaşdırılan qiymətləndirmə nəticəsində qalib qrup elan edilir və alqışlanır. Meyarlar aşağıdakı kimi ola bilər.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Nəticə və ümumiləşdirmə: Bu mərhələdə şagirdlərin əldə etdiyi nəticələr müəyyən edilir. Nəticə məqsədamüvafiq olmalı, şagirdlər mənbələr əsasında Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik siyasətinin, köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı şərh etməlidirlər. Bununla yanaşı, Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməlidir. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bu mərhələdə şagirdlərə cədvəl üzrə iş tapşırın. Kənd həyatında baş verən dəyişikliklərə dair şagirdlərə cədvəl qurmağı tapşıra bilərsiniz. Yaxud özünüz hazır cədvəl təqdim edib onu doldurmağı tapşırın. Məsələn: Mətnə əsasən Şimali Azərbaycanda kənd həyatında baş verən dəyişiklikləri cədvələ uyğun olaraq göstərin.

Əkinçi kəndlilər	Yarımköçəri təsərrüfatla məşğul olan kəndlilər	Sənətkarlar

Ev tapşırığı: “Neft və digər sənaye sahələri haqqında əlavə məlumatlar toplayın” tapşırığı ola bilər.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Refleksiya və qiymətləndirmə mərhələsində təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, əlaqələndirmə, təhlilətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Mənbələr əsasında Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik və köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Mənbələr əsasında Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik və köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı şərh edərkən köməkdən istifadə edir.	Mənbələr əsasında Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik və köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı şərh edir.	Mənbələr əsasında Şimali Azərbaycanda aparılan ayrı-seçkilik və köçürmə siyasətinin təsərrüfat həyatına vurduğu ziyanı asanlıqla şərh edir.
Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Şimali Azərbaycan əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə asanlıqla əlaqələndirir.

Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Cüzi səhvlərlə müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri ətraflı təhlil edir.
---	---	--	---

Mövzu 3

Xalq hərəkatı

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.

Təlim məqsədləri:

1. Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.
2. XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
3. XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə təsvir edir.

Təlim forması: fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya üçün şəkillərdən, keçmiş dərslərdə keçilmiş üsyanlara aid suallardan istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da öncəki mövzularda Şimali Azərbaycan əhalisinin ağır sosial-siyasi vəziyyətinə dair suallar vasitəsilə yeni mövzunun öyrənilməsinə motivasiya yarada bilərsiniz. Yaxud da şagirdlərə müxtəlif suallar verə bilərsiniz. Məsələn: Üsyan nədir? Üsyan nə zaman baş verir? Bu kimi suallar verməklə motivasiya yaratmaq olar. Şagirdlərin fərziyyələri dinlənir və ümumiləşdirmə aparılaraq araşdırılacaq işə zəmin yaradılır. Tədqiqatın aparılması mərhələsində tədqiqat sualının verilməsi zəruridir.

Tədqiqat sualı: Xalqın azadlıq hərəkatı Azərbaycan tarixində hansı rolu oynadı?

Mövzu geniş olduğundan dersi qruplarla iş apararaq qurmağınız məqsədəuyğun olar. Bunun üçün II blok qruplar arasında bölüb tapşırıq və sualları izah edin. Mətnin sonundakı III blokun suallarından istifadə etməyiniz məsləhətdir. Tədqiqat üçün müəyyən vaxt ayırın və bu vaxta riayət olunmasını tapşırın.

I qrup – XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda üsyanların baş verməsinin əsas səbəblərini müəyyən edin.

II qrup – Müstəmləkə əleyhinə baş vermiş üsyanlar içərisində Quba üsyanının fərqli cəhətləri nə idi? Şərh edin.

III qrup – Müstəmləkə əleyhinə baş vermiş üsyanların məğlub olmasının səbəblərini izah edin.

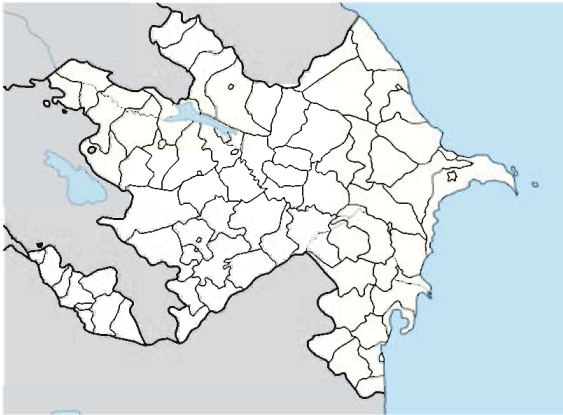
Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi mərhələsini həyata keçirin. Qruplar işlərini təqdim edərkən nəticələri ümumiləşdirmək vacibdir. Üsyanların ümumi xüsusiyyətlərini lövhədə ümumiləşdirin ki, qruplar bir-birinin əldə etdiyi nəticələri görüb qiymətləndirsinlər.

Fərdi iş. Fərdi iş üçün aşağıdakı tapşırıqları icra etməyi verə bilərsiniz.

XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəl hazırlayın.

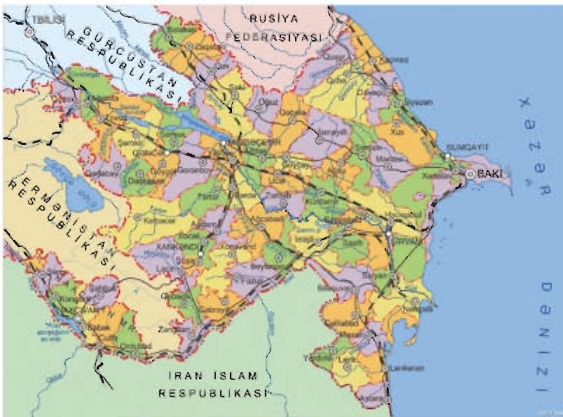
Kontur xəritədə baş vermiş üsyanların yerini işarələyin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir, XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır və həmin üsyanları kontur xəritədə təsvir edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Dərsin sonunda elektron lövhədə Şimali Azərbaycanın ərazisini təsvir edən kontur xəritə nümayiş etdirib, üsyan baş verən ərazilərin təsvir olunmasını tapşırıqlara bilirsiniz. Bunun üçün "alov" işarəsindən və elektron lövhənin geniş funksiyalarından istifadə etmək olar. Bu tapşırığı iş vərəqlərində də vermək olar.

(Bu xəritədə Balakən, Quba, Lənkəran və Şəki ərazisinə alov işarəsi qoyun.)

Ev tapşırığı: Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatına dair esse yazın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Refleksiya və qiymətləndirmə mərhələsində şagirdlərə mövzu ilə bağlı suallar verməklə fərdi qiymətləndirmə apara bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, cədvəlhazırlama, təsvir etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi səhvlərlə Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.	Azərbaycan xalqının azadlıq hərəkatının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.
XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi səhvlərlə XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə təsvir edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə təsvir edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cüzi səhvlərlə XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə təsvir edir.	XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanları kontur xəritədə təsvir edir.

Mövzu 4

Müstəmləkə rejiminin möhkəmləndirilməsi

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçir-

diyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirir.

2. Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.

3. Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

4. XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: qruplarla və fərdi iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, Venn

Motivasiya üçün XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycanda baş vermiş üsyanların səbəblərinə aid, komendantların özbaşınalığının nəticələrinə aid suallarla beyin həmləsi edə bilərsiniz. Bunun üçün dərslikdəki I blokdan da istifadə etmək olar. Motivasiya reallaşdırdıqdan sonra tədqiqatın aparılmasını həyata keçirin.

Tədqiqat sualı: Müstəmləkə rejiminin möhkəmləndirilməsi üçün hansı tədbirlər görüldü?

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün qruplara aşağıdakı tapşırıqları vermək olar.

I qrup – Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirir.

II qrup – Azərbaycanda “mülkədar tabelisi” adlanan sahibkar kəndlilərin vəziyyətini Rusiyada yaşayan təhkimli kəndlilərin vəziyyəti ilə müqayisə edin.

III qrup – Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanın əhalisi ilə öz əhalisinə göstərdiyi fərqli yanaşmanı müqayisə edib fikirlərinizi bildirin.

IV qrup – XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri təhlil edib münasibət bildirin.

Məlumatın mübadiləsi zamanı qrupların hazırladığı işlər müəyyən edilmiş zaman ərzində təqdim edilir. Bu zaman qrup liderləri qrup adından çıxış edərək hazırladığı işi təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Fərdi iş üçün “Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəl hazırlayın” tapşırığını verə bilərsiniz. Bu aşağıdakı kimi ola bilər.

İslahatın adı	İllər	Aid olduğu sahə	İslahatın əsas müddəaları

Nəticə və ümumiləşdirmə mərhələsində şagirdlər standart və məqsədəuyğun bilik və bacarıqlara malik olaraq Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirir. Həmçinin Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllərhazırlama bacarığına malik olurlar. İcra edilən tapşırıqlar əsasında Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə etməklə yanaşı, XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri təhlil edirlər.

Əgər yaradıcı təbiiqetmə mərhələsini reallaşdırmağa zamanınız varsa, o zaman siz 1840-cı il islahatı ilə 1846-cı il islahatını şagirdlərə Venn diaqramında müqayisə etdirə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: XIX əsrin 40-cı illərində həyata keçirilmiş islahatları müqayisə edib cədvəl tərtib edin.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Bu mərhələni həyata keçirmək üçün bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə bilərsiniz.

Məsələn: I Nikolayın 1840-cı il aprelin 10-da imzaladığı Cənubi Qafqazda inzibati-məhkəmə islahatı keçirilməsi haqqında qanun nədən bəhs edirdi? 6 dekabr 1846-cı ildə çar tərəfindən imzalanmış reskript (buyruq) nələrə nəzərdə tuturdu?

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, cədvəlhazırlama, müqayisəetmə, izahetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Rusiya imperiyası-nın XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Rusiya imperiyasının XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirərkən kömək-dən istifadə edir.	Rusiya imperiyası-nın XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından cüzi səhvlərlə qiymətləndirir.	Rusiya imperiyası-nın XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatları zaman baxımından qiymətləndirir.

Rusiya imperiyası- nın XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Rusiya imperiyası- nın XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Rusiya imperiyası- nın XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır, bəzi səhvlər edir.	Rusiya imperiyası- nın XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Rusiya imperiyası- nın Şimali Azərbay- cana münasibətinə aid fərqli yanaşma- ları müqayisə edərkən səhvlərə yol verir.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycana münasibətinə aid fərqli yanaşmaları müqayisə edir, lakin fikrini ifadə edərkən sərbəst deyil.	Rusiya imperiyası- nın Şimali Azərbay- cana münasibətinə aid fərqli yanaşma- ları müqayisə edir.
XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri izah edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri izah edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Bəzi səhvlərlə XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri izah edir.	XIX əsrin 40-cı illərində Şimali Azərbaycanın inzibati quruluşunda həyata keçirilən dəyişiklikləri izah edir.

II FƏSİL. AZƏRBAYCAN XIX ƏSRİN 60-90-CI İLLƏRİNDƏ

Mövzu 5

Burjua islahatları

Alt standartlar:

1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.

2. Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv, fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, şəxələndirmə

Motivasiya: Motivasiyanı “Azərbaycanda kəndli-mülkədar münasibətləri haqda nə bilərsiniz?” sualı ətrafında qura bilərsiniz. Yaxud lövhəyə “burjuaziya” sözünü yazıb şagirdlərdən bu sözün mənasını soruşa bilərsiniz. Sonra isə bu anlayışın Şimali Azərbaycanla əlaqəsini soruşmaq üçün suallar verə bilərsiniz. Motivasiya reallaşdırıldıqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsi üçün tədqiqat sualı verin.

Tədqiqat sualı. Çar Rusiyasının Azərbaycanda apardığı burjua islahatlarının mahiyyəti nədən ibarət idi?

Tədqiqatın aparılması zamanı II blokda verilmiş materiallara əsasən verilmiş sual və tapşırıqlardan, eləcə də VII blokdan istifadəni tövsiyə edirik.

I qrup – Çar Rusiyasının kəndli islahatları keçirməkdə məqsədi nə idi? Şərh edin.

II qrup – Məhkəmə islahatının müstəmləkə xarakteri daşmasını təhlil edin.

III qrup – Şəhər dumasının səlahiyyətlərini izah edin.

IV qrup – Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Fərdi iş: Şagirdlərə kəndli, məhkəmə və şəhər islahatlarına aid xronoloji cədvəl hazırlamağı tapşırıq. Yaxud hazır cədvəl təqdim edib onu doldurmağı da tapşırıq bilərsiniz. Bu, aşağıdakı cədvəl kimi ola bilər.

İslahatın adı	İllər	Aid olduğu sahə	İslahatın əsas müddəaları

Bu tapşırığı yerinə yetirmək üçün şagirdləri mövzunun II blokundan istifadə etməyə yönəldin. Xronoloji tapşırığı elektron lövhədə bütün şagirdlərlə birgə etmək olar. Bu zaman şagirdlər öyrəndikləri yeni bilikləri tətbiq edəcək və ümumiləşdirmə aparacaqlar.

Kollektiv iş: IV bloka aid olan və dövr haqqında əlavə məlumatları özündə əks etdirən materialları şagirdlərin müzakirəsinə verib cavablarını şəxələndirmə quraraq ümumiləşdirin.

Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması:

Nəticədə şagirdlər Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlamağı bacarır, Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, həmçinin müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Yaradıcı tətbiqetmə zamanı “1870-ci il “Kəndli Əsasnamə”sinin qaydalarına aid cədvəl qurun” tapşırığını şagirdlərə icra etmək üçün verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı VII blokda verilmiş 5-ci tapşırığı, “Dərbənd şəhəri XIX əsrin ortalarında” adlı təqdimat hazırlanması ola bilər.

Refleksiya və qiymətləndirmə:

Refleksiya və qiymətləndirmə mərhələsini reallaşdırmaq üçün, eləcə də təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Məsələn: Sizcə, çar Rusiyasının burjuva islahatları keçirməkdə məqsədi nə idi? Həyata keçirilmiş islahatlar kəndlilərin həyatında hansı dəyişikliklərə səbəb oldu? və s. suallar verə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, əlaqələndirmə, təhlilətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Bəzi illərdə səhvlər etməklə Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi kəndli islahatlarına aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.

Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərək səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərək köməkçi suallardan istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, faktlarda bəzi səhvlər edir.	Şimali Azərbaycanda şəhər əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri əsaslandırılmış şəkildə təhlil edir.

Mövzu 6

Kənd təsərrüfatında yeniliklər

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
- 2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

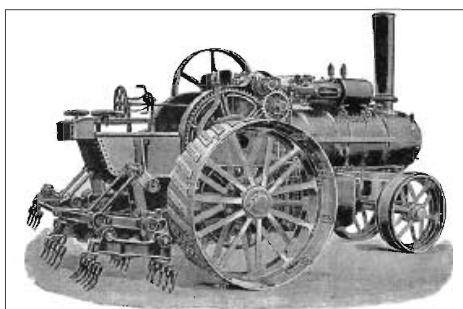
Təlim məqsədləri:

1. Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
3. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
4. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması. kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu. beyin həmləsi, suallar, müzakirə

Bu mövzunun tədrisi zamanı motivasiyanı şəkillərlə qurmaq olar.

Şagirdlərə şəkillərə əsasən suallar verə bilərsiniz. Bu şəkillərə baxanda nə düşünürsünüz? Hansı təsəvvür formalaşır? və s. suallar verməklə şagirdlərdən əkinçiliklə bağlı fərziyyələrini ala bilərsiniz.

Yaxud da motivasiya zamanı mövzunun I blokundan istifadə edə bilərsiniz. Beyin həmləsinin reallaşdırılıb motivasiyanın baş tutmasından sonra tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualının elanını edin.

Tədqiqat sualı: "Kənd təsərrüfatındakı yeniliklər nədən ibarət oldu?" sualını verə bilərsiniz.

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün şagirdlərə iş vərəqləri paylayın. İş vərəqləri qrup üçün nəzərdə tutulduğu üçün şagirdləri qrupa bölün. Bölgü zamanı müxtəlif, lakin çevik olan vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz. Məsələn, rəngli kağızlardan, rəqəmlərdən və püşkatmadan istifadə etmək olar.

Qruplara V blokda yerləşən aşağıdakı tapşırıqları vermək olar.

I qrup – Kənd təsərrüfatı sahələrində muzdlu əməyin geniş tətbiq olunmasının səbəblərini şərh edin.

II qrup – Kənd təsərrüfatı məhsullarının Azərbaycandan Rusiyaya və xaricə daşınmasının mənfi və müsbət tərəflərini izah edin.

III qrup – Kənd təsərrüfatında baş vermiş yeniliklərin insanların həyatına təsirini şərh edin.

IV qrup – Çar Rusiyasının gənclərimizi orduda xidmətə cəlb etməməsi hansı məqsədləri güdürdü? Səbəbi tapıb əlaqələndirin.

V qrup – Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, səhvlər qeyd edilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qrup işi bitdikdən sonra kollektivə birgə müzakirə üçün tapşırıq verin. Müzakirə üçün sual "Azərbaycanlı gənclərin Rusiya ordusunda xidmətə çağırılmamasının səbəbi nə idi?" ola bilər. Müzakirə zamanı şagirdləri bu məsələnin mümkün ola biləcək nəticələrini təhlil etməyə yönəltmək üçün əlavə köməkçi suallardan istifadə edə bilərsiniz. Lakin suallarınız sizin mövqeyinizi hiss etdirməməlidir.

Siz fasilitator rolunu qoruyaraq şagirdlərin mühakimə yürütməsinə müdaxilə etməməlisiniz. Sadəcə, yönləndirici suallardan istifadə edərək onlara beləçilik edin. Bu tapşırıq vətənpərvərlik hislərinin tərbiyəsinə xidmət edir.

Fərdi iş: Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəl hazırlayın.

Şagirdlər cədvəl hazırlayıb bitirdikdən sonra ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılmasını apara bilərsiniz.

Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması:

Bu mərhələdə şagirdlərə verilmiş tapşırıqların nəticəsi olaraq ümumiləşdirmə aparılır. Nəticədə şagirdlər Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır. Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Yaradıcı tətbiqetmə: Əgər zamanınız olarsa, şagirdlərə bu mərhələdə II bloka aid olan “1887-ci ildə Tiflisdə açılmış “Qafqaz İpəkçilik Stansiyası” barama yetişdirilməsinin yeni üsullarını ipəkçilərə öyrədirdi” cümləsini əsas götürməklə bu haqda esse yazmağı tapşıra bilərsiniz.

Ev tapşırığı: “Kənd təsərrüfatı texnikası dünən və bu gün” adlı təqdimat hazırlayın.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, əlaqələndirmə, dəyərləndirmə, təhlil etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyinə ehtiyac duyur.	Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.	Sistemli şəkildə Rusiya imperiyasının Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlara aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Şimali Azərbaycanda kənd əhalisinin həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə asanlıqla əlaqələndirir.

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərək səhvlərə yol verir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərək köməkçi suallardan istifadə edir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri asanlıqla dəyərləndirir.
Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri faktlar göstərməklə təhlil edir.

Mövzu 7

Bakının dünyanın neft mərkəzinə çevrilməsi

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədi:

1. XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır.
2. Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
4. H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla və kollektiv iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə, Venn

Motivasiya: Motivasiyanı müasir Azərbaycanda sənayenin ən inkişaf etmiş sahəsi, yəni neft sənayesinin perspektivləri haqqında suallar verərək qura bilərsiniz. Azərbaycanın böyük tarixi şəxsiyyəti Hacı Zeynalabdin Tağıyevlə bağlı da motivasiya qurmaq olar. Mövzunun I blokundan istifadə etmək də məqsədəuyğundur. Motivasiya həyata keçirildikdən sonra tədqiqat işini təşkil edin. Bu mövzunun tədrisi üçün bizim sizə gündəlik dərs nümunəsində təklif etdiyimiz standartları reallaşdırmağı nəzərdə tutmuş olacaqsınızsa, o zaman mövzu barədə araşdırma işini şagirdlərə öncədən tapşırın. Çünki şagirdlərin təqdimat hazırlaması üçün zamanları olsun. Tədqiqat sualını sinfə verin.

Tədqiqat sualı: XIX əsrin sonunda neft Şimali Azərbaycanın həyatında hansı rol oynadı?

I qrup – Azərbaycanın neft sənayesinə xarici kapital axını haqqında təqdimat hazırlayın.

II qrup – XIX əsrin ortalarından başlayaraq neft sənayesində baş vermiş yeniliklər haqqında təqdimat hazırlayın.

III qrup – Neft sahəsində baş vermiş inhisarlaşma haqqında təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Neft sənayesinin inkişafında rol oynamış milyonçularımız haqqında təqdimat hazırlayın.

V qrup – H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdimat hazırlayın.

Qrupların hazırladıqları təqdimatlar üçün vaxt ayırın. Təqdimatlar üçün ayrılmış vaxt bitdikdən sonra mübadilə və müzakirə mərhələsini həyata keçirin. Bu mərhələlərdən sonra qrup qiymətləndirmə meyarına əsasən qrupları qiymətləndirməyiniz tövsiyə olunur.

Kollektiv iş: Kollektivə aşağıdakı sual və tapşırıqları vermək olar.

Neft sənayesinin müxtəlif sahələrinin inkişafı və neftin daşınması üçün Bakıda hansı şərait vardı?

Neft sənayesinin inkişafının Şimali Azərbaycanda kapitalist münasibətlərinə təsirini təhlil edin.

Şimali Azərbaycanın təbii amillərinin neft sənayesinə, neft sənayesinin inkişafının isə istehsal münasibətlərinin inkişafına təsiri nədən ibarət idi?

Kollektivin birgə müzakirəsinə qoyduğunuz məsələlərin cavabı tapılıb səsləndirildikdən sonra nəticə və ümumiləşdirmə aparın.

Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması: Nəticədə şagirdlər XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayıb, Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir, müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir. H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdim edir.

Yaradıcı tətbiqetmə: XIX əsr Bakısı ilə XXI əsr Bakısını Venn diaqramında müqayisə edin.

Ev tapşırığı: “Azərbaycanın xeyriyyəçiləri” adlı fotokollaj hazırlayın.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təhlilətmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır.	Sistemli şəkildə XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanda neft sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır.
Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cüzi səhvlər etməklə Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə neft sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın neft sənayesində baş verən dəyişiklikləri geniş, əhatəli təhlil edir.
H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdim edərkən çətinlik çəkir.	H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb təqdim edir.	H.Z.Tağıyev haqqında məlumat toplayıb sistemli şəkildə təqdim edir.

Mövzu 8

Sənayenin digər sahələri. Nəqliyyat, rabitə və ticarət

Alt standartlar:

1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır.

2. Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayələrində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: əqli hücum, fasiləli oxu

Motivasiya üçün I blokda verilmiş "XIX əsrin 60-70-ci illərində keçirilən islahatlar Şimali Azərbaycanda kapitalizmin inkişafına geniş imkanlar açdı. Rusiya hökuməti Azərbaycanda formalaşan kapitalist münasibətlərini nəzərə almağa məcbur idi. Çünki sənaye inkişaf edir, kənd təsərrüfatında yeniliklər artırdı. Bəs nəqliyyat və rabitə sahəsində hansı yeniliklər baş verdi?" mətnindən istifadə edə bilərsiniz.

Motivasiya zamanı şagirdlərin fərziyyələrini lövhədə və ya flipçartda qeyd edin. Motivasiyanın reallaşdırılmasından sonra fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə şagirdləri II blokla, yəni mövzu ilə tanış edin. Mövzunun oxunuşu zamanı III və IV bloka aid olan materiallar onların diqqətinə çatdırılır. VI bloka aid şəkillər üzərində dayanın.

Tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: Sənayenin digər sahələri, eləcə də nəqliyyat və rabitənin inkişafında hansı yeniliklər oldu?

Tədqiqat işini qrup işi verməklə reallaşdırı bilərsiniz.

I qrup – Nəqliyyat və rabitənin inkişafında atılan addımları Azərbaycanın uğuru kimi qiymətləndirin.

II qrup – Yüngül və yeyinti sənayesi sahələrinin həyatında baş verən dəyişiklikləri izah edin.

III qrup – Dağ-mədən sənayesinin inkişafında hansı yeniliklər oldu? Təhlil edin.

IV qrup – H.Z.Tağıyev hansı yolla müstəmləkəçi iqtisadi siyasətə zərbə vurdu? Bu zərbənin Azərbaycan üçün gətirdiyi uğurları dəyərləndirin.

Şagirdlərə verilən qrup işlərini təqdimat şəklində təqdim etmələrini tapşırıq. Bunun üçün şagirdlərə müxtəlif mənbələr və paylama materialları paylayın ki, onlar təqdimat hazırlamaq üçün materiallardan istifadə edə bilsinlər.

Hazırlanmış cavablar təqdim olunduqdan sonra hər bir qrupun işi müzakirə edilməli və qiymətləndirmələr aparılmalıdır.

Nəticə və ümumiləşdirmə:

Nəticədə şagirdlər XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır. Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir. Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Yaradıcı təbiiqetmə. Mətnə əsasən xronoloji cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: H.Z.Tağıyevin fəaliyyəti haqqında məlumat toplayıb onun fəaliyyətini sxemləşdirin.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Refleksiya mərhələsində şagirdləri fərdi qiymətləndirmə imkanına malik ola bilərsiniz. Bu zaman şagirdləri qiymətləndirmə meyarları əsasında qiymətləndirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təhliletmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır, lakin ardıcılığı gözləmir.	XIX əsrin sonunda Şimali Azərbaycanın dağ-mədən sənayesində baş vermiş əsas yeniliklərə aid təqdimat hazırlayır.
Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	Şimali Azərbaycanın təbii amilləri ilə dağ-mədən sənayesi sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri ətraflı dəyərləndirir.

Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən müəllimin köməyində istifadə edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müstəmləkə rejimi şəraitində Şimali Azərbaycanın nəqliyyat, rabitə sahələrində, yüngül və yeyinti sənayelərində baş verən dəyişiklikləri ətraflı təhlil edir.
H.Z.Tağıyevin Rusiyanın inhisarçı mövqeyini sarsıtması haqqında məlumat toplayıb təqdim edərkən çətinlik çəkir.	H.Z.Tağıyevin Rusiyanın inhisarçı mövqeyini sarsıtması haqqında məlumat toplayıb təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cüzi səhvlərlə H.Z.Tağıyevin Rusiyanın inhisarçı mövqeyini sarsıtması haqqında məlumat toplayıb təqdim edir.	H.Z.Tağıyevin Rusiyanın inhisarçı mövqeyini sarsıtması haqqında məlumat toplayıb təqdim edir.

Mövzu 9

Millətin formalaşması

Alt standartlar:

1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayır.

2. Milli burjua nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, təqdim edir.

3. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli-mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla və fərdi iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu, şəxələndirmə

Mövzuya aid maraqlı motivasiyalar qurmaq mümkündür. Belə ki siz lövhədə aşağıda verilmiş sxemi nümayiş etdirib şagirdlərə onu tamamlamağı tapşıra bilərsiniz:

Şagirdlərin 7-ci sinif biliklərinə əsasən xalqın formalaşması prosesini yada salıb “Bəs millət necə formalaşır?” sualı ilə müraciət edib motivasiya qurmaq olar. Yaxud “milli-mənəvi dəyərlər” ifadəsi ətrafında maraqlı motivasiya qurmaq mümkündür. Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqat sualını şagirdlərə verin.

Tədqiqat sualı: Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanması və milli-mədəni nailiyyətlərin əldə olunmasının rolu nədən ibarətdir?

I qrup – Millətin təşəkkül tapması üçün hansı amillər vacibdir? Fikirlərinizi bildirin.

II qrup – Çar Rusiyasının anti-azərbaycan siyasətini təhlil edin.

III qrup – Milli şüur nədir? Onun formalaşmasında milli burjuaziyanın və ziyalıların rolunu izah edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					

Qrup işləri qiymətləndirildikdən sonra şagirdlərə fərdi iş verin. VII blokda verilmiş aşağıdakı tapşırığı verə bilərsiniz.

Fərdi iş: Milli burjua nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayıb təqdim edin.

Kollektiv iş: Ərazi bütövlüyünün pozulmasının Azərbaycan-türk millətinin formalaşması prosesinə təsirini təhlil edin: Azərbaycanın işğal olunmasının bu prosesə necə təsiri oldu?

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayır. Milli burjua nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar

toplayır, təqdim edir. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli-mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Milletimiz” mövzusunda esse yazın.

Ev tapşırığı: “Milli-mənəvi dəyərlərimiz” adlı təqdimat hazırlamaq tapşırığı verə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid təqdimat hazırlayır.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli şüurun oyanmasına və millətimizin formalaşmasına aid ətraflı təqdimat hazırlayır.
Milli burjua nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, təqdim edərkən bezi səhvlərə yol verir.	Milli burjua nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Milli burjua nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, sistemsiz şəkildə təqdim edir.	Milli burjua nümayəndələri və görkəmli ziyalılara dair materiallar toplayır, təqdim edir.
XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli-mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən çətinlik çəkir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli-mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cüzi səhvlərlə XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli-mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.	XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının milli-mədəni nailiyyətlərinə dair geniş araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Mövzu 10

Xalq hərəkatı

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

Təlim məqsədləri:

1. Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayır.

Təlim forması: kollektiv və fərdi iş

Təlim üsulu: BİBÖ

Motivasiya üçün Zaqatala-Balakən bölgəsinin xəritəsini nümayiş etdirib orada yaşayan xalqlar, etnik qruplar haqqında suallar verə bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin. Motivasiyanı elə reallaşdırın ki, şagirdlərdə fərziyyələr yaransın.

BİBÖ cədvəlini əvvəlcədən lövhədən asın.

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim

BİBÖ üsulu dərsin əvvəlindən sonunadək olan bir dövrü əhatə edir. Bütün mərhələləri özündə əks etdirir.

Tədqiqat sualı: İmperiya zülmünə qarşı xalq etirazlarının rolu nədən ibarət oldu?

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün kollektiv işi şagirdlərə vermək olar. Kollektivin bir yerdə həll edə biləcəyi tapşırıqları dərslikdəki sual və tapşırıqlardan istifadə etməklə reallaşdırma bilərsiniz.

Kollektiv iş: Şəxsləndirmə qurmaqla Zaqatala üsyanının səbəblərini izah edin.

Bu tapşırığın icrasından sonra müzakirə aparın. Kollektiv işdən sonra şagirdlərə fərdi tapşırıq verə bilərsiniz.

Fərdi iş: Şimali Azərbaycanda qaçaq hərəkatına aid təqdimat hazırlayın.

Nəticədə şagirdlər Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirir. Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayır.

Yaradıcı tətbiqetmə: "Zaqatala üsyanının məğlubloma səbəblərinə aid sxem qurun" tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: XIX əsrin sonunda fəhlələrin ağır əməyini təsvir edib esse yazın.

Dərsin yekununda nəticə və ümumiləşdirmə apardıqdan sonra refleksiya və qiymətləndirməni həyata keçirin. Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləmək və şagirdləri fərdi qiymətləndirmək üçün suallar verin.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimathazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından qiymətləndirir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi xristianlaşdırma siyasətini və bu siyasətə qarşı baş vermiş üsyanı zaman baxımından ətraflı qiymətləndirir.
Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayır.	Sistemli və əhatəli şəkildə Şimali Azərbaycanda baş vermiş kəndli hərəkatı haqqında təqdimat hazırlayır.

Mövzu 11

Cənubi Azərbaycan Qacarlar dövlətinin tərkibində

Alt standartlar:

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2. Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3. İranın müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: əqli hücum, söz assosiasiyası

Motivasiya üçün Cənubi Azərbaycanda törədilmiş soyqırımlara aid şəkil nümayiş etdirib "Sizcə, bu soyqırımı hadisəsi harada baş verib?" sualını verə bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan "Siz müstəmləkə əsarətində olan ölkə ilə müstəmləkəçi dövlət arasında fərqi bilirsiniz. Bəs bu tərəflər arasında münasibətlər necə qurulurdu? Müstəmləkəçi dövlət idarəetmə sistemi qurarkən hansı prinsipləri əsas götürürdü? Yoxsa müstəmləkəni sistemli şəkildə deyil, kortəbii idarə edirdilər?" suallarından istifadə edə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Türkmənçay sülhündən sonra Cənubi Azərbaycanda hansı dəyişikliklər baş verdi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir. Bu zaman III və VI blokda yerləşən sual və tapşırıqlardan da istifadə etmək imkanına malik ola bilərsiniz.

I qrup – Cənubi Azərbaycanın vəliəhdneşin "adlanmasının" səbəblərini izah edin.

II qrup – Cənubi Azərbaycan əhalisinin sosial tərkibini sxem halında göstərin.

III qrup – XIX əsrin ikinci yarısında Şimali və Cənubi Azərbaycanın iqtisadi vəziyyətində hansı fərqlər var idi? Şərh edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

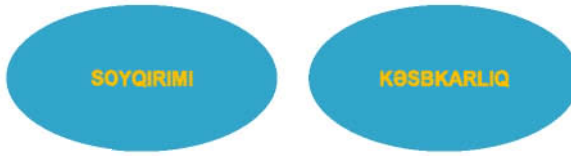
Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdim etmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					

Kollektiv iş: Şagirdlərə Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirmək üçün müzakirə tapşırığı verin. Məsələn:

- Nəyə görə Cənubi Azərbaycanda məhz sənətkarlıq və ticarət XIX əsrdə də mühüm rol oynayır? Müzakirə edin.
- Türkmənçay müqaviləsindən öncə və sonra Cənubi Azərbaycandakı təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərini müqayisə edin.

Şagirdlərin İranın müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil etməsi üçün söz assosiasiyasından istifadə etmək olar. Bunun üçün “kəsbkarlıq” və “soyqırımı” sözlərindən istifadə edin.

Nəticədə şagirdlər XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir. Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir. İranın müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil edir.

Yadıcı tətbiqetmə: Cənubi Azərbaycanda mülkiyyət formalarına aid cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: Cənubi Azərbaycanda azərbaycanlıların soyqırımına məruz qalması haqqında esse yazın.

Dərsin sonunda refleksiya edin. Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə bilərsiniz. Bu zaman tədris olunmuş mövzuya aid ümumi sual verə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: əlaqələndirmə, dəyərləndirmə, təhlil etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cüzi səhvlərlə XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərək səhvlərə yol verir.	Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərək müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cüzi səhvlərlə Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	Cənubi Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə ticarət və sənətkarlıq sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri mənbələrə əsasən dəyərləndirir.
İrənin müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	İrənin müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	İrənin müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini təhlil edir.	İrənin müstəmləkə rejimi şəraitində Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri, soyqırımı hadisələrini ətraflı təhlil edir.

Mövzu 12

XIX əsrdə təhsil və elm

Alt standartlar:

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol olan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

2. XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

3. XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: fərdi və qrup iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, ideyalar ağacı

Motivasiyanı şəkillərlə qura bilərsiniz.

“Şuşada tatar (azərbaycanlı) məktəbi”. Klerjenin rəsmi

Qori müəllimlər seminariyası

Şəkillərə müvafiq suallar verməklə şagirdlərin fərziyyələr söyləməsinə şərait yaradın. Yaxud da dərslikdəki I blokdan istifadə etməklə motivasiyanı reallaşdırın.

II bloku qruplar arasında bölüb III blokun müvafiq sual və tapşırıqlarını yerinə yetirməyi tapşırıq. Sual və tapşırıqları şagirdlərə izah edin. Dərsi şagirdlərinizin mənimsəmə qabiliyyətinə uyğunlaşdırmaq və dərsin zamanını səmərəli istifadə etmək üçün mətnin III blokundakı maariflə bağlı verilmiş əsasnamələrə dair cədvəl qurmaq tapşırığını bir qədər dəyişə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: XIX əsrdə Azərbaycanda təhsil və elmin inkişafı nədən ibarət idi?

Fərdi iş olaraq şagirdlərə hazır cədvəl verib boşluqları doldurmağı tapşırmaq olar.

Fərdi iş: Cədvəli tamamlayın.

Əsasnamənin ili	Əsasnamənin müddəaları	Mənfi cəhətləri
1829-cu il Əsasnaməsi		
1872-ci il Əsasnaməsi		
1874-cü il Əsasnaməsi		

Belə bir cədvəl üzərində iş XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh etməkdə şagirdlərə istiqamət verəcəkdir.

Fərdi işləri yoxlamaq üçün lövhədə bir işin əsasında yoxlamalar aparılır. Digər şagirdlər isə bu işin əsasında öz qeydlərini edirlər. Əlavələri olan şagirdlər dindirilir. Onların fikirləri qeyd edilir. Sonra şagirdlərə özünüqiymətləndirmə verəqləri paylayın.

Dərsin növbəti mərhələsində XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rolunu oynayan tarixi şəxsiyyətlər haqqında təqdimat hazırlamağı tapşırıq bilərsiniz. Təqdimatlar slayd-şou şəklində və ya vatman kağızı üzərində ola bilər. Mövzunu yekunlaşdırarkən şagirdləri öz təqdimatlarına istinad etməyə yönəldin.

Qrup işi:

I qrup – Çar Rusiyasının Şimali Azərbaycanda maariflə bağlı siyasətinin əsas məqsədləri nədən ibarət idi?

II qrup – Maariflə bağlı verilmiş əsasnamələrə dair cədvəl qurun.

III qrup – XIX əsrin 80-ci illərində açılan məktəblərin rus-azərbaycanlı məktəbləri adlanmasını izah edin.

IV qrup – Qori müəllimlər seminariyasının azərbaycanlı məzunları haqqında təqdimat hazırlayın.

XIX əsrin azərbaycanlı elm xadimlərinə aid slayd hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsindən sonra qrup qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməklə qiymətləndirmə aparın.

Yaradıcı tətbiqetmə: XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparmaq üçün şagirdlərə mətndən bu nailiyyətləri seçib kiçik yapışqanlı kağızlara yazıb vatman kağızındakı “ağaca” bərkitməyi tapşırıq.

Bu tapşırığı qruplararası yarış formasına çevirmək olar. Qruplara müəyyən vaxt çərçivəsində mətndən daha çox nailiyyət müəyyən etməyi tapşırıq. Nəticələrin təqdimatı zamanı ümumiləşdirmə aparmaq vacibdir.

Nəticədə şagirdlər XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir, XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edir. XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Ev tapşırığı: Qori müəllimlər seminariyası və onun azərbaycanlı məzunları haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya zamanı şagirdlərə suallar verməklə fərdi qiymətləndirin.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimetmə, şərhətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən çətinlik çəkir.	XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.	XIX əsrdə Azərbaycanın maarif və elminin inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, sistemləşdirilmiş şəkildə təqdim edir.
XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	XIX əsrdə Azərbaycanda maarifin xarakterik əlamətlərini faktlarla şərh edir.

XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən bezi səhvlərə yol verir.	XIX əsrdə Azərbaycan xalqının maarif və elm sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.
---	---	--	---

Mövzu 13

Milli mətbuatın, teatrın yaranması. Ədəbiyyat və incəsənət

Alt standartlar:

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

2. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edir.

3. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

4. XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, mühazirə

Motivasiya: “Tatar xəbərləri”, “Əkinçi”, “Kəşkül” – bu adlardan istifadə etməklə motivasiya qura bilərsiniz. Şagirdlərə “Bu adlar sizə nə deyir? Qəzetlərin çapının əhəmiyyəti nə idi?” suallarını verə bilərsiniz. Yaxud da I blokda yerləşən hissəni motivasiya üçün istifadə edin.

Motivasiya reallaşdıqdan sonra mövzu ilə bağlı mühazirə təqdim edə bilərsiniz. Mühazirə bitdikdən sonra tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualı qoyun.

Tədqiqat sualı: “XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyət tarixində hansı izi qoydu?” sualı ola bilər.

Tədqiqatı aparmaq üçün VII bloka aid aşağıdakı tapşırıqları verə bilərsiniz.

1. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rolunu oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayıb təqdim edin.

2. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edin.

3. XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edin.

4. XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparıb, nəticələrini təqdim edin.

Qruplara verilən tapşırıqların icrası üçün vaxt qoyun. Verilən vaxt bitdikdən sonra qrup işlərinin mübadiləsini və müzakirəsini təşkil edin. Müzakirə zamanı edilən səhvlər müəyyən edilir, əlavələr olunmaqla qrup qiymətləndirmə meyarına əsasən qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Kollektivə aşağıdakı tapşırıqları icra etdirə bilərsiniz.

XIX əsrdə milli mətbuatın yaranmasının əhəmiyyəti nədən ibarət idi?

Çar Rusiyasının müstəmləkə siyasətinin mədəniyyətin yeni sahələrinə təsirini müəyyən edin.

XIX əsrin ikinci yarısında Bakıda inşa edilmiş memarlıq abidələrinin tarixi əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin Avropa ədəbi cərəyanlarına müraciət etmələrinin səbəbi nə ola bilərdi?

Nəticədə şagirdlər XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rolunu oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir. O dövrün milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edir. Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim etmək bacarığına malik olurlar.

Yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində IV bloka aid “M.F.Axundzadə, H.Zərdabi və N.Vəzirovun ideyalarında, fəaliyyətlərində olan ümumi cəhətləri təhlil edin” tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: XIX əsrin görkəmli ziyalıları haqqında təqdimat hazırlayın.

Refleksiya zamanı dərslərin boyu araşdırılmış məsələlərə aid suallar verə bilərsiniz. Bu suallara əsasən şagirdləri fərdi qiymətləndirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimetmə, şərhətmə, müqayisəetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən çətinlik çəkir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, lakin sistemli təqdim edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanda milli mətbuatın yaranmasında və inkişafında mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.
XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini şərh edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycanın milli mətbuatının, ədəbiyyatının xarakterik əlamətlərini faktlarla şərh edir.
XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi səhvlərlə XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	XIX əsrin II yarısında Şimali Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cüzi səhvlərlə XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.	XIX əsrin II yarısında Azərbaycanda incəsənət və memarlığın nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

III FƏSİL. AZƏRBAYCAN XX ƏSRİN ƏVVƏLİNDƏ

Mövzu 14

Sənayenin vəziyyəti

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
2. XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
3. XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
4. Şimali Azərbaycanın milli burjua nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Bu mövzunun tədrisi üçün yuxarıda verilmiş standartları reallaşdırmağı nəzərdə tutmusunuzsa, o zaman şagirdlərə bu mövzu ilə bağlı öncədən araşdırma aparmağı tapşırıq.

Bu mövzunun tədrisi üçün I blokda verilmiş hissədən istifadə etməklə motivasiya qura bilərsiniz. Yaxud da dərslərdə II blokda işlədilmiş “Nobel qardaşları” və 1912-ci ildə yaradılmış “Oyl” şirkətləri neft ixracından böyük qazanc götürürdülər. 1912-ci ildə ingilis-holland kapitalını təmsil edən “Şell” şirkəti də Azərbaycan neft sənayesinə nüfuz etdi” cümləsini şagirdlərə oxuyun. Sonra onlara sual verin: Xarici kapitalın ölkəmizə nüfuz etməsinin səbəbini nədə görürsünüz? Bu sualla şagirdlərin müxtəlif fərziyyələri olacaqdır ki, siz motivasiyanı bu istiqamətə əsasən apara bilərsiniz. Əsas odur ki, mexanizmi işə salaraq məqsəddən uzaqlaşmayın. Məqsədemüvafiq motivasiya reallaşdıqdan sonra sonrakı mərhələni həyata keçirin. Tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualını verməyi unutmayın.

Tədqiqat sualı: XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda sənayenin vəziyyəti necə idi? sualı tədqiqat üçün sual ola bilər. Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün qruplara aşağıdakı tapşırığı verə bilərsiniz.

Qeyd edək ki, şagirdlərə verilmiş tapşırıqların cavabları təqdimat hazırlamaqla təhvil verilməlidir. Çünki “XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır” məqsədini reallaşdırmaq üçün müvafiq tapşırığın icrası zəruridir.

I qrup – Mətnə əsasən iqtisadi böhranın təsir etmədiyi sahələri (əvvəlkilərə əsasən) müəyyən edin.

II qrup – Neft sənayesində ölkəmizin əldə etdiyi uğurları təhlil edin.

III qrup – XX əsrin əvvəlində inhisarlaşmanın səbəbləri nə idi? İzah edin.

IV qrup – Yüngül və yeyinti sənayesinin böhrandan az zərər görməsinin səbəbi nə idi? Şərh edin.

V qrup – H.Z.Tağıyevin Bakıya içməli su çəkdirməsinin əhəmiyyətini dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş üçün dərslikdə verilmiş IV bloka aid tapşırıqlardan istifadə edə bilərsiniz. Həmçinin III blokda ki əlavə materiallardan hər hansı birini şagirdlərin müzakirəsinə verə bilərsiniz.

Nəticədə şagirdlər XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimat hazırlayırlar. XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirirlər. XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir. Bütün bunlarla yanaşı, Şimali Azərbaycanın milli burjuva nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Sənaye sahələrinin vəziyyətinə aid cədvəl tərtib edin.

Ev tapşırığı: XX əsrin əvvəlində neft çıxarılması haqqında əlavə məlumat toplayıb (müxtəlif mənbələrdən istifadə etməklə) təqdimat hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Refleksianın həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı sualları şagirdlərə verə bilərsiniz.

Nə üçün neftin qiyməti bahalaşdı?

XIX əsrin sonuna nisbətə XX əsrin əvvəllərində sənayedə hansı dəyişikliklər oldu?

Xarici kapital axınının ölkəmiz üçün faydası nə idi?

Yerli kapitalistlərin sənayemizin inkişafında gördüyü işlər hansılardı?

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təhlil etmə, təqdim etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayarkən çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.	XX əsrin əvvəlində neft şirkətlərinin fəaliyyətinə aid müxtəlif mənbələr əsasında maraqlı təqdimatlar hazırlayır.
XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə qeyri-neft sənaye sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı əhatəli əlaqələri asanlıqla dəyərləndirir.
XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	XX əsrin əvvəlində müstəmləkə rejimi şəraitində Bakı şəhərinin əhalisinin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri faktlarla təhlil edir.
Şimali Azərbaycanın milli burjuva nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanın milli burjuva nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Şimali Azərbaycanın milli burjuva nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.	Şimali Azərbaycanın milli burjuva nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, sistemli şəkildə təqdim edir.

Kənd təsərrüfatı. Yeni aqrar qanunlar

Alt standartlar:

1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirir.

2. Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, INSERT

Motivasiya üçün dərslikdəki I blokdan istifadə edin. Şagirdlərin fərziyyələri alındıqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini həyata keçirin. Bu mərhələyə keçmək üçün tədqiqat sualını şagirdlərə ünvanlayın.

Tədqiqat sualı: Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatının vəziyyəti necə idi? sualını tədqiqat üçün verə bilərsiniz. INSERT üsulundan istifadə etməklə II blokda materialları qruplar arasında bölüb III və VII blokların müvafiq sual və tapşırıqlarını yerinə yetirməyi tapşırıq. Sual və tapşırıqları şagirdlərə izah edin.

Dərsin növbəti mərhələsində Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil etmək üçün III blokun müvafiq tapşırıqlarını yerinə yetirməyi verin: Sxemə əsasən "Cənubi Qafqaz quberniyalarında torpaqların məcburi satın alınması haqqında" qanunun müstəmləkəçi xarakterini müəyyən edin.

Qrup işi üçün isə aşağıdakı tapşırıqları vermək olar:

I qrup – XIX əsrin əvvəlində çar hökuməti köçürmə siyasətini davam etdirməklə hansı məqsədləri güdürdü? Şərh edin.

II qrup – Şimali Azərbaycanda pay torpaqlarının qiyməti niyə baha idi? Fikrinizi əsaslandırın.

III qrup – Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirin.

IV qrup – Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edin.

Qrup işinə ayrılmış vaxt bitdikdən sonra mübadilə və müzakirə mərhələsini həyata keçirin. Bu mərhələlər reallaşdırıldıqdan sonra qrupların qiymətləndirilməsini qrup

qiymətləndirmə meyarına əsasən müəyyən edin. Qrupların qiymətləndirilməsi prosesində şagirdlərin iştirakı zəruridir. Meyar cədvəli 5 ballıq sistemlə, müxtəlif işarələr və s. qiymətləndirilə bilər. Alınmış ballara, nəticələrə əsasən qalib qrup elan edilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Dərsin yekununda əldə olunan nəticələri müəyyən edin. Nəticədə şagirdlər Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirir. Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edir.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bu mərhələdə şagirdlər öyrəndiklərini yaradıcı şəkildə reallaşdırırlar. Şagirdlərə VII blokda əksini tapmış “Mətnə əsasən xronoloji cədvəl qurun” tapşırığını icra etmək üçün verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: Yenə də VII blokda öz əksini tapmış “Tağıyevin Bakıya içməli su çəkdirməsi haqqında əlavə məlumat toplayıb bu hadisəni dövr baxımından qiymətləndirin” tapşırığını şagirdlərə ev tapşırığı kimi verə bilərsiniz.

Bəzən müəllimlər ev tapşırığının icrasını yarım qalmış problemin həllinin davamı kimi nəzərdə tutub şagirdlərə verirlər. Kurikulum islahatına görə, tədris olunmuş mövzuya aid problemlər sinifdə həll olunmalı, həll olunmuş problemi daha da möhkəmləndirmək üçün ev tapşırıqları verilməlidir. Ev tapşırığı problem həll etmək üçün nəzərdə tutulmur. Öyrənilmiş bilik və bacarıqların inkişafını təmin etmək üçün həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə və refleksiya: Bu mərhələ zamanı müxtəlif suallar verməklə təlim prosesini izləmək olar. Bu prosesin şagirdlər tərəfindən necə qavranılması isə onların suallara cavabı zamanı meydana çıxır və şagirdlər fərdi qiymətləndirilir. Şagirdlərin formativ qiymətləndirilməsi məqsədmüvafiq meyarə əsasən aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təhlil etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirərkən bəzi səhvlər edir.	Şimali Azərbaycanda kənd təsərrüfatında baş vermiş inkişafı zaman baxımından qiymətləndirir.
Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edərkən köməkçi suallardan istifadə edir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini təhlil edir.	Rusiyanın Şimali Azərbaycanda verdiyi yeni aqrar qanunları və bu qanunlardan irəli gələn yeni istehsal münasibətlərini ətraflı təhlil edir.

Mövzu 16

Azadlıq hərəkatının yeni mərhələsi

Alt standart:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

- 1. XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirir.
- 2. Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və onun nəticələrini təhlil edir.
- 3. Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: əqli hücum, fasiləli oxu

Motivasiya üçün “tətil və nümayiş nədir?” sualını verib yeni mövzuya keçid verə bilərsiniz. Səttarxanın şəklini nümayiş etdirib yeni mövzuya maraq yarada bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdən istifadə edin.

Mövzu ilə tanışlığı fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə reallaşdırın. Fasiləli oxu zamanı II, III və IV bloka aid materiallardan istifadə etməklə müzakirələr aparın. Mövzunun arasında verilmiş sual və tapşırıqları fasilələr verməklə şagirdlərin icra etməsinə şərait yarada bilərsiniz.

Tədqiqatın aparılmasından öncə tədqiqat sualını şifahi səsləndirməklə yanaşı, lövhədə yazmağınız da tövsiyə olunur.

Tədqiqat sualı: Azadlıq hərəkatının yeni mərhələsinin Azərbaycanın tarixindəki izi nədən ibarət oldu?

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün qruplara aşağıdakı tapşırıqları vermək olar.

I qrup – XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatının, kəndli çıxışlarının səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.

II qrup – Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və onun nəticələrini təhlil edir.

III qrup – Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxanın fəaliyyətinə aid materialları sistemləşdirib təqdim edir.

IV qrup – Şimali Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi haqqında məlumat toplayıb təqdim edir.

Yaxud da III və VII bloka aid sual və tapşırıqlardan istifadə etməklə də qrup işlərini aşağıdakı kimi vermək olar.

I qrup – Şimali Azərbaycanda fəhlə hərəkatının azadlıq mübarizəsinin tərkib hissəsi hesab etmək olarmı? Fikrinizi əsaslandırın.

II qrup – “Mazut konstitusiyası”nın bu cür adlandırılmasının səbəbini izah edin.

III qrup – Fəhlələr arasında ayrı-seçkilik özünü nədə göstərirdi? Bunun səbəbləri nə idi? Şərh edin.

IV qrup – Cənubi Azərbaycanın İran inqilabının mərkəzinə çevrilməsinin səbəblərini araşdırın.

V qrup – Cənubi Azərbaycanın azadlıq hərəkatının yatırılmasında nəyə görə ermənilər maraqlı idilər? Əvvəlki mövzulardan aldığınız biliklərə görə fikrinizi əsaslandırın.

Qrup işləri hazır olduqdan sonra mübadilə və müzakirə mərhələsini həyata keçirin. Qrup qiymətləndirmə meyarlarına əsasən qrupları qiymətləndirin.

Ümumiləşdirmə aparıb şagirdlərlə birgə nəticələr çıxarın.

Nəticədə şagirdlər XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirir, Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini təhlil edir. Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Yaradıcı tətbiqetmə: Şimali Azərbaycanda baş vermiş hərəkatla Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hərəkatı müqayisəli təhlil edib cədvəl tərtib edin.

Ev tapşırığı olaraq Səttarxana dair əlavə materiallar toplamağı tapşıra bilərsiniz.

Refleksiya və qiymətləndirmə zamanı sualları verməklə şagirdləri fərdi qiymətləndirə bilərsiniz.

Məsələn:

Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hərəkata səbəb nə oldu?

Səttərxan hərəkatı nə üçün məğlub oldu?

Şimali Azərbaycanda çar Rusiyası tərəfindən aparılan siyasətin mahiyyəti nə idi?

Xalqın istismar olunmasının səbəbləri nə idi?

Səttərxan hərəkatı hansı dövrü əhatə etmişdi?

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təhlil etmə, təqdim etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi səhvlərlə XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda Rusiyaya qarşı fəhlə hərəkatını, kəndli çıxışlarını zaman baxımından qiymətləndirir.

Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini təhlil edir.	Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri və bunun nəticələrini faktlarla təhlil edir.
Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplamaqda çətinlik çəkir.	Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır, sistemsiz təqdim edir.	Cənubi Azərbaycanda azadlıq hərəkatının başçısı Səttarxana dair materiallar toplayır, sistemli şəkildə təqdim edir.

Mövzu 17

Azərbaycanlı əhaliyə qarşı ermənilərin törətdikləri kütləvi qırğınlar.

Milli-demokratik hərəkat

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. 1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımını zaman baxımından qiymətləndirir.
2. 1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımlara dair təqdimatlar hazırlayır.
3. Milli-demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Motivasiya üçün "erməni-müsəlman qırğını"na aid karikatura nümayiş etdirib C.Məmmədquluzadənin dərslikdə verilmiş ifşəedici fikirlərindən istifadə edə bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin.

Bu mövzunun tədrisi üçün şagirdlərə qabaqlayıcı tapşırığın verilməsi məqsədemüvafiq olardı. Seçilmiş standart təqdimat etmə bacarığı formalaşdırmağa xidmət etdiyi üçün əvvəlcədən məlumatların toplanması işin səmərəli təşkilinə imkan açmış olar.

Motivasiya mərhələsi bitdikdən sonra tədqiqat sualını elan edin.

Tədqiqat sualı: XX əsrin əvvəlində xalqımızın milli oyanışı nə ilə nəticələndi? Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün şagirdləri qruplara bölün. Qrup bölgüsünü apararkən şagirdləri 1, 2, 3, 4 saymaqla rəqəmləyin. Sonra isə söyləyin ki, 1 rəqəmi ilə rəqəmlənmişlər bir yərə, 2-lər bir yərə, 3-lər və 4-lər də bir yərə toplaşsınlar. Hər bir rəqəmə aid toplaşmış uşaqlar yeni bir qrupu təşkil edir. Bu cür rəqəmləməklə qrupları təşkil etməkdə məqsəd sinfin şagirdlərinin qarışdırılması, eləcə də dostların dostlarla bir qrupda olmamasına şərait yaratmaqdır.

İnklüzivliyi nəzərə almaqla bəzən güclü şagirdləri bir qrupda oturdub onlara daha ağır tapşırıq vermək olar. Yaxud da zəif şagirdləri bir qrupda oturdub onlara müvafiq tapşırıq vermək olar. Amma unutmayın ki, zəif uşaq deyib, həddindən artıq asan tapşırığın verilməsi də şagirdlərin inkişafına mane olur. Yaxud da güclü şagird deyib, ağır tapşırıqla da yükləmək səhv addım olar. Tapşırıqları verərkən elə etmək lazımdır ki, şagirdin bu və ya digər formada inkişafına mane olmasın.

Qrup işlərini blokda verilmiş tapşırıqlardan istifadə etməklə də reallaşdırmaq olar.

I qrup – Rusiya hökumətinin erməni-azərbaycanlı qırğınlarını törətməkdə məqsədi nə idi? Şərh edin.

II qrup – Nəyə görə Azərbaycanın milli burjuaziyası islahatlar keçirilməsi haqqında hökumətə müraciətlər göndərirdi? Fikrinizi izah edin.

III qrup – Milli hərəkatın liderləri haqqında təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Azərbaycan ziyalılarının Ümumrusiya müsəlmanları qurultayının çağırılmasında, onun proqramının tərtib olunmasında rolu haqqında əlavə məlumat toplayın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Fərdi iş: Vaxt qalarsa, şagirdlərə Ə.Topçubaşov haqqında internetdən məlumat toplamağı tapşırıq. Həmin məlumatları elektron lövhədə təqdim edərək və dərslikdəki materiallardan istifadə edərək şagirdlər həm Ə.Topçubaşovun, həm də Azərbaycan zıyalılarının Vətənin müqəddəratı haqqında ümumi fikirlərini öyrənəcəklər.

Nəticədə şagirdlər 1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımları zaman baxımından qiymətləndirir, bununla bağlı təqdimatlar hazırlayırlar. Bununla yanaşı, milli-demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Mətnə əsasən erməni terrorunun qurbanlarına aid cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: Sultan bəy Sultanov haqqında əlavə məlumat toplayıb esse yazın.

Refleksiya və qiymətləndirmə mərhələsini reallaşdırmaq üçün, eləcə də təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimathazırlama, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımın zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımın zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımın zaman baxımından qiymətləndirir.	1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımın zaman baxımından faktlara əsasən qiymətləndirir.
1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımına dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi faktlarda səhvlər etməklə 1905–1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımı dair təqdimatlar hazırlayır.	1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı ermənilərin törətdiyi soyqırımına dair mənbələrə əsasən təqdimatlar hazırlayır.
Milli-demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplamaqda çətinlik çəkir.	Milli-demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Milli-demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, sistemsiz şəkildə təqdim edir.	Milli-demokratik hərəkatın nümayəndələrinə dair materiallar toplayır və təqdim edir.

Milli partiya və təşkilatların yaranması

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayır.
3. Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: fərdi və cütlərlə iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya yaratmaq üçün Əli bəy Hüseynzadənin “Türk qanlı, İslam inamlı və Avropa qiyafəli” tezisini təhlil etmək olar. Eyni formada M.Ə.Rəsulzadənin “Biz türk və müsəlman qalaraq müstəqil yaşamaq istəyiriksə, hökmən müasirləşib zamanə adamı olmalıyıq” cümləsindən istifadə etmək olar. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin. Şagirdlərin fərziyyələrini alın. Onların fikirlərini lövhədə və ya flipçartda qeyd edin. Söylənmiş fərziyyələri ümumiləşdirin. Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualı qoyun.

Tədqiqat sualı: Milli və siyasi partiyaların yaranmasının Azərbaycan tarixində rolu nədən ibarət oldu? sualını tədqiqat sualı kimi istifadə edə bilərsiniz. Tədqiqat işini aparmaq üçün II bloka aid materialı cütlər arasında bölüb III və VII blokun müvafiq sual və tapşırıqlarını yerinə yetirməyi tapşırıq. Sual və tapşırıqları şagirdlərə izah edin.

I cüt – Azərbaycanlı fəhlələr içərisində siyasi iş aparmağın məqsədi nə ola bilərdi? Fikirlərinizi əsaslandırın.

II cüt – M.Ə.Rəsulzadə və onun ideya dostlarının bolşeviklərlə ziddiyyət yaradan fikirlərini müəyyən edin.

III cüt – Siz müasirləşməyi necə başa düşürsünüz? Müasirləşmək fikrini daha necə izah etmək olar? Müzakirə edib fikirlərinizi yazın.

IV cüt – Müsəlman-türk xalqlarına aid Dumada qaldırılmış məsələləri müəyyən edib münasibətinizi bildirin.

V cüt – Şimali Azərbaycanda siyasi fəallığın artması səbəblərini müəyyən edin.

VI cüt – Yaradılmış partiya və təşkilat fəaliyyətindəki ümumi cəhətləri müəyyən edin.

VII cüt – Mütləq, parlamentli, konstitusional monarxiya tipli dövlətlərin quruluşundakı fərqləri izah edin.

VIII cüt – Rusiya Dumalarında milli hüquqlar uğrunda mübarizə aparan azərbaycanlı deputatların fəaliyyətini təhlil edin.

IX cüt – I Duma ilə II Dumanın fərqlərini müəyyən edib, mövqeyinizi bildirin.

X cüt – III və IV Dumalara yalnız bir nəfər azərbaycanlının seçilməsinə münasibət bildirin.

Cütlərlə bitdikdən sonra cütləri aşağıdakı meyarlar əsasında qiymətləndirə bilərsiniz.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəalliq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Dadaşov Emil					
Ağayeva Çiçək					

Hər bir cütlüyü dinləməyə vaxt ayırın. Bu mərhələdə şagirdlər Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair biliklər alacaqlar. Cütləri qiymətləndirməyi həyata keçirənsə, şagirdlərin stimullaşmasına səbəb olarsınız.

Cüt işləri bitdikdən sonra fərdi olaraq şagirdlərə aşağıdakı tapşırıqları verib standartları reallaşdırmaq olar.

Fərdi iş: XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayın.

Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayın.

Mətnə əsasən xronoloji cədvəl qurun.

Mətnə adı çəkilən siyasi xadimlər haqqında təqdimat hazırlayın.

Bu tapşırıqları kollektiv şəkildə də icra etmək mümkündür. Əgər sizin məktəbin İKT imkanları varsa, bu, kollektiv şəkildə daha tez reallaşdırılır.

Nəticədə şagirdlər məqsəddə tutulmuş bilik və bacarıqlara yiyələnirlər. Onlar XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayırlar. Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayıb, Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplayır, təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə mərhələsi üçün siz mövzu ilə bağlı esse və ya hekayə yazdırı bilərsiniz. Yaxud da dumaları Venn diaqramı əsasında müqayisə edə bilərsiniz. Təbii ki, bu, dərsin gedişindən və zamanınızdan asılı ola bilər. Zamanınız məhduddu olarsa, ev tapşırığını yaradıcı verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: Partiyaların fəaliyyətinə dair sxem qurun.

Refleksiya etməklə şagirdləri fərdi qiymətləndirin. Formativ qiymətləndirmə sözlə ifadə olunduğuna görə aşağıdakı meyarlara əsasən formativlər yazılmalıdır.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, təqdimathazırlama, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayır, faktlarda bəzi səhvlər edir.	XX əsrin əvvəlində Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi səhvlər etməklə Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayır.	Şimali Azərbaycanda yaranmış partiyalara dair təqdimatlar hazırlayır.
Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplamaqda çətinlik çəkir.	Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi faktlarda səhv etməklə Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplayır, təqdim edir.	Rusiya Dövlət Dumasında iştirak etmiş deputatlara dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Mövzu 19

Azərbaycan Birinci Dünya müharibəsi illərində

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyası tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

3. Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

4. Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: əqli hücum, ziqzaq

Motivasiya: Motivasiya yaratmaq üçün dünya müharibələrini özündə əks etdirən filmlərdən bir epizod göstərmək olar. Əgər sizin belə imkanınız yoxdursa, ilk azərbaycanlı təyyarəçi Fərrux ağa Qayıbovun şəklini nümayiş etdirib şagirdlərə suallar verin. Şagirdlərin bu şəxsi tanıyıb-tanımaması soruşulduqdan sonra dünyanın bölüşdürülməsi siyasətinə aid suallar verin. Bu zaman dünya tarixinə inteqrasiya edib onlara “dünyanın bölüşdürülməsinə aid karikaturanı” göstərə bilərsiniz. Yaxud da “Dünya ölkələri Birinci Dünya müharibəsi ərəfəsində” xəritəsini təqdim edib mexanizmi işə sala bilərsiniz. Əgər sizin bu imkanınızda yoxdursa, o zaman dərslikdəki I blokdan istifadə edə bilərsiniz. Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: “Birinci Dünya müharibəsində Azərbaycanın rolu nədən ibarət oldu?” yaxud da “Birinci Dünya müharibəsinin Azərbaycan tarixində rolu və yeri nədən ibarət oldu?” sualını vermək olar.

Ziqzaq üsulundan istifadə etməklə II bloka aid olan mətni hissələrə bölüb şagirdlərə təqdim edin. Qrup bölgüsünü reallaşdırarkən ziqzaqın qaydalarını xatırladın. Ana qrup üzvlərinə öz qruplarını unutmasınlar deyərək qrup qaydalarını elan edin. Mövzu ilə tanış olan və materialı mənimsəyən şagirdlərə qrup işlərini aşağıdakı kimi vermək olar.

I qrup – Azərbaycanlıların müharibəyə cəlb olunmamasının nəticələrini təhlil edin.

II qrup – Müharibə dövründə azərbaycanlı nümayəndələrin Osmanlı dövlət xadimləri ilə əlaqələrini təhlil edin.

III qrup – Nəyə görə Azərbaycan böyük dövlətlərin planlarında idi? Şərh edin.

IV qrup – Azərbaycan hərbcilərinin Birinci Dünya müharibəsində iştirakını dəyərləndirin.

V qrup – Cənubi Azərbaycanın Birinci Dünya müharibəsi illərindəki vəziyyətini dövr baxımından qiymətləndirin.

Qrup işləri bitdikdən sonra mübadilə və müzakirə mərhələsini həyata keçirib qrupları qiymətləndirin.

Növbəti iş yenə qruplarla reallaşdırılacaqdır.

I qrup – Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayın.

II qrup – Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplayıb, təqdim edin.

III qrup – “Cənubi Azərbaycan Birinci Dünya müharibəsi illərində” adlı təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Müharibə dövründə azərbaycanlı nümayəndələrin Osmanlı dövlət xadimləri ilə əlaqələrini təhlil edib təqdimat hazırlayın.

Grup işləri mübadilə və müzakirə olunduqdan sonra qiymətləndirilmə aparın.

Nəticədə şagirdlər Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyası tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir. Bununla yanaşı, Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır. Həmçinin Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir. Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbiçilərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Yaradıcı tətbiqetmə üçün zaman qalmış olarsa, aşağıdakı cədvəl şagirdlərin doldurmasına şərait yaradır.

Birinci Dünya müharibəsi	
Cənubi Azərbaycanın iştirakı	Şimali Azərbaycanın iştirakı

Ev tapşırığı: Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair əlavə məlumat toplayın.

Refleksiya mərhələsində şagirdlərə mövzu ilə bağlı müxtəlif suallar verməklə onları fərdi qiymətləndirmə imkanına malik olacaqsınız.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyası tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyası tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Faktlarda cüzi səhvlər edərək Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyası tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir.	Şimali Azərbaycanın Rusiya imperiyası tərkibində Birinci Dünya müharibəsində iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir.
Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi səhvlərlə Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.	Birinci Dünya müharibəsində Cənubi Azərbaycanın vəziyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Birinci Dünya müharibəsində xarici ölkələrin Azərbaycana olan strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini faktlarla dəyərləndirir.
Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplamaqda çətinlik çəkir.	Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən bəzi səhvlərə yol verir.	Birinci Dünya müharibəsində iştirak etmiş azərbaycanlı hərbcilərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Mövzu 20

Azərbaycan 1917-ci il Fevral inqilabından sonrakı dövrdə

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

Təlim məqsədləri:

1. 1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
3. Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, qərarlar ağacı, suallar

Motivasiya: Motivasiya yaratmaq üçün “İnqilab nədir?”, yaxud “Xalqlar həbsxanası ifadəsini necə başa düşürsünüz?” sualları ilə yeni mövzuya keçid verə bilərsiniz. İnqilabla bağlı “Molla Nəsrəddin” jurnalında dərc olunmuş karikaturalardan birini nümayiş etdirərək yeni mövzuya maraq yaratmaq olar. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin.

Fərziyyələr alındıqdan sonra şagirdlərə tədqiqat aparmaq üçün tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: Fevral inqilabı ərəfəsində Azərbaycanın həyatında hansı hadisələr baş verdi?

Bu mövzunun tədrisi zamanı müxtəlif üsullardan istifadə edə bilərsiniz. Suallar üsulu, yaxud da qərarlar ağacı üsulundan istifadə etmənin işin səmərəsini artırmağa bilər. Əgər mövzu ilə bağlı qabaqlayıcı tapşırıq verməmişsinizsə, o zaman fasiləli oxu üsulundan istifadə edə bilərsiniz. Mövzunu tədqiq etmək üçün şagirdləri qruplara bölün.

Bu mövzu ilə bağlı qabaqlayıcı tapşırıq verməyiniz məqsədmüvafiq olar. Qabaqlayıcı tapşırıq sinifdə dərslərin təşkilini bir qədər rahatlaşdıracaq. Bu dövr haqqında məlumatlanan şagirdlər dərslərin gedişində daha fəal olacaqlar. Həmçinin qrup tapşırığının icrasında vaxta qənaət etmiş olacaqsınız.

I qrup – Cənubi Qafqaz Komissarlığı Seyminin fəaliyyətini cədvəl əsasında izah edərək təqdimat hazırlayın.

II qrup – 1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirib təqdimat hazırlayın.

III qrup – Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə aid təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimat hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv işin təşkili suallar üsulu ilə reallaşdırılır. Kollektiv mövzu ilə əlaqəli suallar verilir və cavablarının verilməsi üçün vaxt ayrılır. Kollektiv cavabları hazırlayıb təqdim edir. Təbii ki, kollektivin adından bir və ya bir neçə nəfər çıxış edir ki, səs-küy çox yaranmasın. Əgər sualların cavabını təqdim edən nümayəndə nədəsə səhvə yol verərsə, kollektiv bu zaman yardım edə bilər.

Nəticədə şagirdlər məqsədmüvafiq olaraq 1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirirlər. Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayıb, müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayıb.

Yaradıcı tətbiqetmə: Aşağıdakı tapşırığı vermək olar.

Osmanlı dövləti Seym qarşısında iki əsas tələb qoydu:

1. Seym Rusiyadan ayrılaraq öz müstəqilliyini elan etsin;
2. Qars, Ərdahan və Batumi vilayətlərini dərhal boşaltsın.

“Əgər siz Osmanlı dövlətinin təmsilçisi olsaydınız, bu tələblərə daha nələri əlavə edərdiniz?” tapşırığını vermək olar. Yaxud da bu tələbləri özündə əks etdirən esse hazırlamaqla təqdim edə bilərlər.

Ev tapşırığı üçün siz bu dövrün mədəniyyəti ilə bağlı məlumat toplusunu tapşırıb bilərsiniz. Bu tapşırıq tədris olunmuş materialı möhkəmləndirmək, növbəti mövzuya isə hazırlıq kimi nəzərdə tutulur.

Qiymətləndirmə zamanı özünüqiymətləndirmə vərəqindən istifadə etmək olar. Bu qiymətləndirmə fərdi qiymətləndirmədir. Dərsin sonunda hər bir şagird öz fəaliyyətini bu cədvələ əsasən qiymətləndirə bilər.

Şagird: Əliyev Murad					
Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.	Dərsdə diqqətli idim.	Məntiqli yanaşmam var idi.	Sual-ca-vabda aktiv idim.	Əməkdaşlıq etdim.	Etiket qaydalarına riayət etdim.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, cədvəlhazırlama, təqdimathazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən fikrini ifadə edərkən səhvlər edir.	1917-ci il Fevral inqilabının Şimali Azərbaycanda təzahürlərini zaman baxımından sərbəst qiymətləndirir.
Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır, cüzi səhvlər edir.	Milli azadlıq hərəkatının yüksəlişinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi faktlarda səhvlər etməklə müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

Mövzu 21

Mədəniyyət

Alt standartlar:

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

2. XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

3. XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini Avropa mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

4. XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: fasiləli oxu, Venn

Motivasiya: Motivasiya yaratmaq üçün "Molla Nəsrəddin" jurnalından müasirləşməyə, mədəni inkişafa aid hər hansı bir karikaturanı nümayiş etdirib sualı verə bilərsiniz: "Mədəniyyətin inkişafı dedikdə nə başa düşürsünüz?" Yeni mövzuya maraq yaratmaq üçün "Şərqin ilk operası haqqında nə bilirsiniz?" sualından da istifadə etmək olar. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin. Şagirdlərin fərziyələri alındıqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsinə başlaya bilərsiniz. Bunun üçün tədqiqat sualını şagirdlərə verin.

Tədqiqat sualı: XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı hansı tarixi izi qoydu?

Fasiləli oxu üsulundan istifadə edərək II bloku şagirdlərə oxudun. Oxu prosesi zamanı şagirdləri XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini müəyyən etməyə və onu şərh etməyə yönəldin. Dərs prosesi zamanı şagirdlərin diqqətini IV blokda mənbə və məlumatlara da cəlb edin. Bu zaman XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlər haqqında şagirdlərə aldıkları məlumata münasibət bildirməyi tapşırıq.

Qrup işini təşkil etmək üçün aşağıdakı tapşırıqları onlara verin.

I qrup – XX əsrin əvvəllərində mətbuatın ictimai həyatda rolunu təhlil edin.

II qrup – XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparıb, nəticələrini təqdim edin.

III qrup – Maarif və elmin inkişafına aid materialları toplayıb sistemli şəkildə təqdim edin.

IV qrup – İncəsənətin inkişafını özündə əks etdirən mənbələri təqdim edin.

V qrup – XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edin.

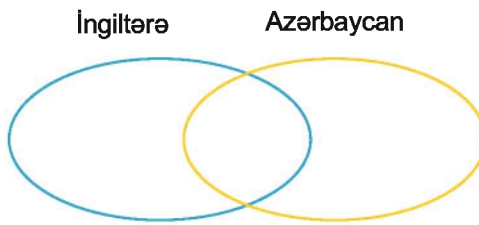
VI qrup – XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materialları toplayıb təqdim edin.

Qrup işində istifadə üçün şagirdlərə müxtəlif paylama materialları, əlavə materiallar və kitablar təqdim edə bilərsiniz. Yaxud da əgər məktəbinizdə İKT imkanları varsa, o zaman internetdən əlavə maraqlı məlumatlar toplamalarına şərait yaradın. İnternet saytlarına daxil olmaq üçün sizin istiqamət verməniz zəruridir. Hətta əvvəlcədən özünüz vərəqlərdə hansı ünvana girə bilmək lazımdırsa, o adları yazıb şagirdlərə təqdim edin. Bu, şagirdlərin internetdən istifadə edərkən lazımsız ünvanlara daxil olmamasına yardım etmiş olacaqdır. Həmçinin sizin istiqamətiniz vaxta qənaət etməyinizə şərait yaradacaqdır.

Qruplara verilmiş vaxt bitdikdən sonra mübadilə və müzakirə mərhələsini reallaşdırın. Bu mərhələlər bitdikdən sonra qrupları əvvəlcədən müəyyən edib və lövhədə asılmış qrup qiymətləndirmə meyarları ilə qiymətləndirin. Qalib qrup müəyyən edildikdə onları həvəsləndirmək üçün alqışlamaq və ya kiçik hədiyyələrlə təltif etmək olar. Bu hədiyyələr kitab, qələm və ya özünüzlə hazırladığınız təşəkkürnamələr ola bilər.

Kollektiv iş: Dərsin növbəti mərhələsində XX əsrin əvvəlində Azərbaycan və Avropa mədəniyyətlərini müqayisə etmək üçün Ümumi tarix dərslisindən istifadə edin. Sinxron mövzulara əsasən şagirdlərə Venn diaqramında müqayisə aparmağı tapşırıq. Bu tapşırığı kollektiv şəkildə elektron lövhədə də etmək olar.

XX əsrin əvvəlində İngiltərə və Azərbaycan mədəniyyətini bir neçə cəhətdən müqayisə edin.

Müqayisə apardıqdan sonra **ümumiləşdirmə və nəticə** mərhələsini həyata keçirin.

Nəticədə şagirdlər XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə, eləcə də əldə olunmuş nailiyyətlərə dair materialları toplayaraq təqdim edir və mədəniyyətimizin xarakterik əlamətlərini şərh edir. Bununla yanaşı, XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini Avropa mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

Yaradıcı tətbiqetmə: XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda teatr və operanın inkişafına aid təqdimat hazırlayın.

Ev tapşırığı: "İsmailiyyə", Tağıyevin teatr binası və Qız məktəbinin binasının memarları haqqında əlavə məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə mərhələsində şagirdlərə III və VI blokda əksini tapan suallar vermək olar. Bu suallarla yanaşı, mövzuya dair suallar verib şagirdləri fərdi qiymətləndirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdim etmə, şərh etmə, müqayisə etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən cüzi səhvlər edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında rolu olmuş tarixi şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır və təqdim edir.
XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh etməkdə çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini ətraflı şərh edir.
Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında milli hərbi qüvvələrə, Cənubi Qafqaz Seymində azərbaycanlı nümayəndələrin fəaliyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini Avropa mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir, lakin bəzi faktlarda səhvlər edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini Avropa mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparmaqda çətinlik çəkir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini sistemli təqdim edir.	XX əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqının əldə etdiyi mədəni nailiyyətlərə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

II BÖLMƏ. AZƏRBAYCAN MÜASİR DÖVRDƏ

IV FƏSİL. AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ

Mövzu 22

Şimali Azərbaycanda türk-müsəlman əhaliyə qarşı soyqırımları

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. 1918-ci il Mart soyqırımı hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayır.
3. 1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu

Motivasiya: Motivasiya yaratmaq üçün Quba Soyqırımı Memorial Kompleksinə aid şəkil nümayiş etdirib o komplekse dair suallar verin. Sonra “Mart soyqırımı haqqında nə bilirsiniz?” sualını verə bilərsiniz. Motivasiya zamanı Mart soyqırımına aid slaydlardan da istifadə etmək olar. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin. Şagirdlərin fərziyələr söyləməsinə şərait yaradın. Uğurlu motivasiya dərslərin gedişinə təsir edir, şagirdləri tədqiqata sövq edir. Fərziyələr söylədikdən sonra tədqiqat sualını verə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Şimali Azərbaycanda baş vermiş soyqırımı tariximizdə hansı izi qoydu?

Şagirdləri II bloku oxumağa cəlb edin. Fasiləli oxu prosesində şagirdlərə Mart soyqırımının səbəblərini, ermənilərin məqsədlərini, Rusiyanın maraqlarını izah edəcək suallar verin.

Grup işinin təşkili üçün aşağıdakı tapşırıqları vermək olar.

I qrup – 1918-ci il Mart soyqırımı hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirib fikirlərinizi bildirin.

II qrup – Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayın.

III qrup – 1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirin.

IV qrup – Mətnə əsasən bölgələrdə məhv edilmiş insanların və dağıdılmış yaşayış məskənlərinin sayını göstərən təqdimat hazırlayın.

Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq məlumatın mübadiləsini həyata keçirməlidirlər. Bu mərhələnin davamı olaraq məlumatın müzakirəsi reallaşdırılır. Bu zaman qrupların hazırladığı cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Dərslərdəki V blok üzərində debat qurun: “Bakı Sovetinin məqsədləri ən çox kimlərin mənafeyinə xidmət edirdi? Sovet Rusiyasının, yoxsa ermənilərin?” Debatın təşkili üçün vaxt elan etməyi unutmayın.

Nəticədə şagirdlər 1918-ci il Mart soyqırımı hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirir. Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayır. 1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Yaradıcı tətbiqetmə üçün “Mart soyqırımına aid esse yazın” tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: “Araşdırdığınız mövzunu sxemləşdirin” və ya “Quba məzarlığı haqqında araşdırma aparıb məlumatları dəftərinizə qeyd edin” tapşırığını verə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimat hazırlama, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1918-ci il Mart soyqırımı hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən səhvlərə yol verir.	1918-ci il Mart soyqırımı hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cüzi səhvlərlə 1918-ci il Mart soyqırımı hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirir.	1918-ci il Mart soyqırımı hadisələrinin təzahürlərini zaman baxımından qiymətləndirir.
Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında azərbaycanlılara qarşı Mart soyqırımına dair sistemli şəkildə təqdimatlar hazırlayır.
1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən çətinlik çəkir.	1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	1918-ci il hadisələrinə Rusiyanın strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini faktlara əsasən dəyərləndirir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması

Alt standartlar:

1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev və b.) rolunu dəyərləndirir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.

2. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

3. Fətəli xan Xoyskinin, Məmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirir.

4. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, suallar

Motivasiya: Motivasiya üçün I blokda öz əksini tapmış hissədən istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da “Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz!” şüarı kimə aiddir?, Bu şüarı necə izah edərdiniz? suallarını verməklə mexanizmi işə salın. Aldığınız cavab əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə aid slayd göstərərək yeni mövzuya keçid verə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının tarixdəki rolu və yeri nədən ibarətdir?

Tədqiqat üçün şagirdləri qruplara bölün. Qruplara aşağıdakı tapşırıqları vermək olar:

I qrup – İstiqlal bəyannaməsinə əsasən AXC-nin demokratik dövlət olduğunu əsaslandırın.

II qrup – AXC-nin yarandığı şəraiti təsvir edən şəxslənmə qurun.

III qrup – “AXC 1918-ci ilin may-iyun aylarında” mövzusunda təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Fətəli xan Xoyskinin, Məmməd Əmin Rəsulzadənin AXC-nin möhkəmləndirilməsində rolunu əks etdirən təqdimat hazırlayın.

V qrup – Bakının azad edilməsini izah edin.

Qrupların hər birinin öz işini təqdim etməsi və onların dinlənməsi vacibdir. Bu zaman siz dərsin bütün məqsədlərini reallaşdırmaq imkanı əldə edirsiniz. Bu səbəbdən də vaxt bölgüsünü diqqətlə qurun.

Qrupların işi bitdikdən sonra qrup qiymətləndirmə meyarı ilə qrupları qiymətləndirin.

Şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini, potensial imkanlarını üzə çıxarmaqdan ötrü şagirdlərə fərdi iş verin. Mövzuya aid sxem qurmağı onlara tapşırıla bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır. Onunla bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir, Fətəli xan Xoyskinin, Məmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirir. Eləcə də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Yekunlaşdırarkən şagirdlərə sorğu vərəqi paylayıb onu doldurmağı tapşırıla. Bu sizin üçün hər dəfə növbəti dersi qurmağa istiqamət verə bilər.

Suallar		Bəli	Xeyr
1.	Mövzunu bəyəndinmi?		
2.	Dərsdə aldığın məlumatlar çox idi mi?		
3.	Yeni informasiya almaq istədinmi?		
4.	Qrup işində rolun oldumu?		
5.	Tapşırıqları fərdi işləmək xoşuna gəlirmi?		
6.	Mövzunu oxuyarkən tarixi dövrü təsəvvür edə bildinmi?		

Yaradıcı tətbiqetmə: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin Tiflis və Gəncə dövrünə aid cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə aid buklet hazırlayın” ola bilər.

Refleksiya mərhələsində müəyyən edilmiş suallar əsasında şagirdləri fərdi qiymətləndirmə edə bilərsiniz. Aşağıdakı suallardan istifadə edə bilərsiniz.

Milli Şura yeni yaradılmış ikinci hökumətin qarşısına hansı vəzifəni qoymuşdu?

S.Şaumyanın bolşevik-daşnak hökuməti nə üçün istefa verdi?

“İstiqlaliyyət Bəyannaməsi”i özündə nələri əks etdirirdi?

AXC-nin yaranmasına hansı tarixi şərait səbəb oldu?

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təqdimətmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə dair təqdimatlar hazırlayır.
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir, lakin bəzi qüsurlara yol verir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.
Fətəli xan Xoyskinin, Məmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirərkən çətinlik çəkir.	Fətəli xan Xoyskinin, Məmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Fətəli xan Xoyskinin, Məmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu dəyərləndirir.	Fətəli xan Xoyskinin, Məmməd Əmin Rəsulzadənin dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında rolunu asanlıqla dəyərləndirir.
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən çətinlik çəkir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən bəzi səhvlər edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin görkəmli nümayəndələrinə dair materiallar toplayır və təqdim edir.

Mövzu 24

Dövlət quruculuğu sahəsində tədbirlər

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.
- 4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətində gedən dövlət quruculuğuna dair təqdimatlar hazırlayır.
2. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.
3. Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır və təqdim edir.

Təlim forması: cütlərlə iş

Təlim üsulu: şəxələndirmə, müzakirə

Motivasiya: Motivasiya üçün “Dövlətin hansı əlamətləri var?” sualını verə bilərsiniz. Aldığınız cavabları elektron lövhədə qeyd edin. Bu şəxələndirmənin ardınca dövlət quruculuğuna keçid vermək olar. Bu mövzunun motivasiyasını AXC-nin dövlət atributlarının şəklini nümayiş etdirərək də qura bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin.

Motivasiyadan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini reallaşdırın.

Tədqiqat sualı: AXC dövlət quruculuğu sahəsində hansı tədbirləri həyata keçirdi?

Mövzunu tədqiq etmək üçün cütlərlə iş qurun. Dərsliyin III və VII blokundakı sual və tapşırıqları müvafiq cütlərə verin. Əgər cütlərin sayı sual və tapşırıqların sayından çoxdursa, əlavə tapşırıqlar verə bilərsiniz:

- AXC parlamentində kimlər təmsil olunmuşdu? Araşdırın.
- Müasir Azərbaycan Respublikasını AXC-nin varisi hesab etmək olarmı? Əsaslandırın.
- 1919-cu il Lənkəran hadisələrində AXC hökumətinin mövqeyini təhlil edin.

- Ordu quruculuğundakı nailiyyətləri sadalayın.
- Ordu quruculuğunda Ə.Şıxlınskinin və S.Mehmandarovun rolu nədən ibarət idi? İzah edin.
- Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən məlumat topla-yıb təqdim edin.

Cütlərin işi bitdikdən sonra onları meyarə əsasən qiymətləndirin. Bu zaman aşağıdakı cütlərin qiymətləndirilməsi meyarından istifadə edə bilərsiniz.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Aytel					
Anar					

Cütlərə işin qiymətləndirilməsindən sonra şagirdlərə müzakirə aparmaq üçün suallar verə bilərsiniz. Müzakirə obyektı AXC-nin dövlət idarəçiliyi ilə bağlı məsələlər olmalıdır. Bunun üçün əlavə verilmiş məlumatı da müzakirə etdirə bilərsiniz. Müzakirə bitdikdən sonra şagirdlərin gəldiyi nəticəni suallar vasitəsilə müəyyən edin.

Nəticədə şagirdlər müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət quruculuğuna, eləcə də ordu quruculuğunda rol oynamış şəxsiyyətlərə dair məlumatlar toplamaqla təqdimatlar hazırlayır.

Yaradıcı tətbiqetmə: AXC-nin idarəçilikdə atdığı addımları cədvəl əsasında təqdim edin.

Ev tapşırığı: “Ordumuzun dünəni və bu günü” adlı təqdimat hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təqdimetmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə gedən dövlət quruculuğuna dair təqdimatlar hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə gedən dövlət quruculuğuna dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə gedən dövlət quruculuğuna dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə gedən dövlət quruculuğuna dair asanlıqla təqdimatlar hazırlayır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edərkən çətinlik çəkir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları sistemsiz təqdim edir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları sistemli şəkildə təqdim edir.
Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən çətinlik çəkir.	Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır, sistem-siz təqdim edir.	Azərbaycan Ordusunu quran görkəmli şəxsiyyətlərə dair materiallar toplayır və sistemli şəkildə təqdim edir.

Mövzu 25

Erməni işğalçılarına qarşı mübarizə

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

1. Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayır.
2. 1918-ci ildə ermənilərə güzəştə edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edir.
3. 1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, mühazirə

Motivasiya üçün Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin və müasir Azərbaycan Respublikasının xəritələrini nümayiş etdirib "Dövlətlərin ərazisindəki fərq nədən ibarətdir?" sualını verə bilərsiniz. Bu zaman şagirdlərin diqqətini Ermənistan dövlətinin yaradıldığı torpaqlara cəlb edin. Bu barədə suallar verməklə mexanizmi işə salın. Fərziyyələrin

söylənməsinə imkan yaradı. Şagirdlərin fərziyyələrini qeyd edərək onu ümumiləşdirib araşdırılacaq problemə istiqamətləndirin.

Siz şagirdlərin əlavə məlumatlar əldə etməsini istəyirsinizsə, müəhazirə üsulundan istifadə edə bilərsiniz. Müəhazirə 5-6 dəqiqə davam edərsə, kifayət edər. Müəhazirə söyləyərkən slaydlar da təqdim etmək olar. Müəhazirəni interaktiv həyata keçirə bilərsiniz. Müəhazirə bitdikdən sonra tədqiqat sualı verin.

Tədqiqat sualı “1918-ci il hadisələri Azərbaycanın xəritəsində hansı dəyişikliklərə səbəb oldu?” ola bilər.

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün şagirdləri qruplara bölün. Qruplara aşağıdakı tapşırıqlara verə bilərsiniz.

I qrup – Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimat hazırlayın.

II qrup – 1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirin.

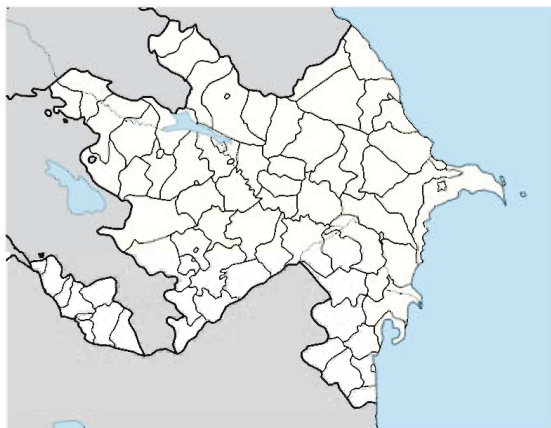
III qrup – Araz-Türk Respublikasının yaradılmasının əhəmiyyətini izah edin.

IV qrup – Qarabağ general-qubernatorluğunun yaradılması hansı nəticələr verdi? Bu barədə təqdimat hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Dərsin növbəti mərhələsində şagirdlərə kollektiv şəkildə 1918-ci ildə ermənilərə

güzəştə edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir etməyi tapşırı. Bunun üçün siz qabaqcadan hazırladığınız xüsusi kontur xəritə təsvir edilmiş vərəq təqdim edin.

Dərsin yekununda kontur xəritələrə və lövhədəki qeydlərə əsasən şagirdlərə ümumiləşdirmə aparmağa kömək edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə:

Nəticədə şagirdlər müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş

tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayır. Bununla yanaşı, ermənilərə güzəştə edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edir. Həmçinin bu dövrdə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Yaradıcı təbiiqetmə: 1918-ci ildə itirilmiş Azərbaycan torpaqlarını hazırkı Azərbaycanın itirilmiş torpaqları ilə müqayisə edin.

Ev tapşırığı: Xosrov bəy Sultanov və Sultan bəy Sultanov qardaşları haqqında əlavə məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirmək üçün təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual, məsələn, biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq? Bütün bu hadisələrin baş verməsinə səbəb nə idi? və s. verə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təsviretmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında 1918-ci ildə itirilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarına dair asanlıqla təqdimatlar hazırlayır.
1918-ci ildə ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir etməkdə çətinlik çəkir.	1918-ci ildə ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1918-ci ildə ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edir, lakin bəzi səhvlər edir.	1918-ci ildə ermənilərə güzəşt edilmiş tarixi Azərbaycan torpaqlarını kontur xəritədə təsvir edir.
1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən çətinlik çəkir.	1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	1918-ci ildə xarici dövlətlərin strateji maraqlarını və bununla bağlı Azərbaycanın mövqeyini faktlarla dəyərləndirir.

İqtisadi, sosial və mədəni tədbirlər

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin milli-mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlayır.
3. AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
4. 1918-20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, şəxələndirmə

Motivasiya üçün sosial-iqtisadi problemlərlə bağlı sual verə bilərsiniz: “Sosial-iqtisadi problemlər dedikdə nə başa düşürsünüz?” Və ya sosial-iqtisadi problemlərə aid şəxələnmə nümayiş etdirib onu doldurmağı təklif edin. Alınan nəticədən yeni mövzu üçün maraqlı keçid yarada bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin.

Tədqiqat sualı: AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinin əhəmiyyəti nədən ibarət idi?

Qruplara aşağıdakı kimi tapşırıqlar verə bilərsiniz.

I qrup – Cümhuriyyət hökumətinin sahibkarlara olan münasibətini təhlil edin.

II qrup – Azərbaycan Teleqraf Agentliyinin təşkilinin əhəmiyyətini izah edin.

III qrup – Cümhuriyyətin kəndli və fəhlələrin sosial problemlərini həll etmək üçün gördüyü tədbirləri cədvəl əsasında təqdim edin.

IV qrup – AXC hökumətinin mədəni quruculuq sahəsində gördüyü tədbirlərə aid təqdimat hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi: Məlumatın mübadiləsi mərhələsində şagirdlər müəyyən edilmiş zaman ərzində, yeni sizin tapşırığa ayırdığınız vaxt ərzində şagirdlər onlara verilmiş iş vərəqlərində cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi zamanı isə cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Kollektiv iş: Lövhədə cədvəl təqdim edin və qruplara əldə etdikləri nəticələri bu cədvəle qeyd etməyi tapşırın.

AXC-nin həyata keçirdiyi tədbirlər:

Sosial	İqtisadi	Mədəni

Belə bir cədvəl AXC-nin həyata keçirdiyi tədbirlər haqqında ümumi mənzərə yaradacaq və şagirdlərə təhlil üçün zəmin olacaqdır.

Müzakirə üçün “Müasir Azərbaycan Respublikasında mədəniyyət hadisələrini AXC-nin həyata keçirdiyi mədəni tədbirlərin davamı hesab etmək olarmı?” sualını verin. Bu zaman bir-birinin fikrinə tolerant yanaşmaq üçün mühit yaradın.

Nəticədə şagirdlər AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır. Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin milli-mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlayır. Sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir. 1918-20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bakı XKS-nin və AXC hökumətinin neft sənayesində gördüyü tədbirləri, onların məqsədlərini Venn diaqramında müqayisə edin.

Ev tapşırığı: 1918-20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparmağı tapşıra bilərsiniz.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Aşağıdakı suallar əsasında refleksiyanı reallaşdırmaq olar. Bu zaman şagirdləri fərdi qiymətləndirmə imkanınız ola bilər.

AXC-nin iqtisadiyyat sahəsində gördüyü tədbirlər hansılardır?

Mədəni sahədə atılmış addımların səmərəsi nədən ibarət oldu?

Dövlətin özünəməxsus pul vahidinin olmasının əhəmiyyəti nədir?

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, təqdimathazırlama, təhlil etmə, təqdim etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən bəzi illərdə səhvə yol verir.	AXC-nin iqtisadi, sosial və mədəni tədbirlərinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin mədəni quruculuq tədbirlərinə dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin mədəni quruculuq tədbirlərinə dair maraqlı təqdimatlar hazırlayır.
AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən bəzi faktlarda yanlışlıq edir.	AXC dövründə sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
1918-20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	1918-20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	1918-20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	1918-20-ci illərdə Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Mövzu 27

Xarici siyasət

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- 3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
2. Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayır.
3. Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirir.
4. AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim forması: cütlərlə və kollektivlə iş

Təlim üsulu: şəxələndirmə

Motivasiya: Motivasiya üçün Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qonşu dövlətlərini özündə əks etdirən şəxələndirmə nümayiş etdirib sual verə bilərsiniz: “AXC üçün bu dövlətlərdən hansını təhlükə hesab etmək olar?” Alınan cavablara istinad edib yeni mövzuya keçid verə bilərsiniz. Yaxud dərslikdəki I blokdan istifadə edin.

Motivasiya reallaşdırıldıqdan sonra tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: “AXC-nin xarici siyasətinin rolu nədən ibarət oldu?”

Mövzunu tədqiq etmək üçün cütlərlə iş qurun.

I cüt – AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəl hazırlayıb təqdim edin.

II cüt – Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayın.

III cüt – Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirib təqdimat hazırlayın.

IV cüt – AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

V cüt – AXC-Osmanlı münasibətlərini təhlil edib təqdimat hazırlayın.

VI cüt – AXC-nin böyük dövlətlər tərəfindən tanınması üçün atdığı addımlar haqqında təqdimat hazırlayın.

VII cüt – Paris sülh konfransında Azərbaycanın iştirakına dair təqdimat hazırlayın.

VIII cüt – AXC-Rusiya münasibətlərinə dair materiallar toplayıb təqdim edin.

IX cüt – AXC-nin Qacarlar dövləti ilə münasibətini təhlil edin.

X cüt – Gürcüstanla AXC-nin münasibətlərini təhlil edib nəticələrini cədvəl şəklində təqdim edin.

Cütlərin işləri zamanı inklüzivliyi nəzərə almaq işin daha səmərəli təşkilinə şərait yaradacaqdır.

Cütlərin işi bitdikdən sonra onun təqdim edilməsi reallaşdırılmalıdır. Vaxt bölgüsünü əvvəlcədən elan etməyiniz zəruridir ki, şagirdlər əlavə vaxt itkisinə şərait yaratmasınlar. Cütlərin qiymətləndirilməsi aşağıdakı meyar əsasında aparılır.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Əhədov Rəvan					
Nuriyeva Nailə					

Kollektiv iş: Aşağıdakı sualları verin.

Gürcüstanla hərbi əməkdaşlıq hansı zərurətdən yaranmışdı?

Rusiyanın AXC-yə münasibətinin kəskin olması özünü nədə göstərirdi?

Nəyə görə böyük dövlətlərin AXC-ni tanınması vacib idi?

1918-ci ilin sonunda cümhuriyyətin xarici siyasətindəki əsas istiqamətin dəyişmə-sini necə qiymətləndirirsiniz?

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır. Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayır. Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirir. AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Yaradıcı tətbiqetmə: Əgər zamanınız olarsa, bu mərhələdə şagirdlərə AXC-nin xarici siyasətinə dair esse yazdırın.

Ev tapşırığı: AXC-nin xarici siyasətindəki uğurları buklet şəklində hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə:

Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, təqdimathazırlama, dəyərləndirmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən səhvlərə yol verir.	AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Bəzi səhvlər etməklə AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.	AXC-nin xarici siyasətinə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayarkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair təqdimatlar hazırlayır.	Müxtəlif mənbələr əsasında AXC-nin qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə dair asanlıqla təqdimatlar hazırlayır.
Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirərkən bəzi faktlarda səhvə yol verir.	Böyük dövlətlərin strateji maraqlarını və bu dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın tanınması ilə bağlı AXC-nin mövqeyini dəyərləndirir.
AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları sistemsiz şəkildə təqdim edir.	AXC-nin de-fakto tanınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1. Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edir.

2. Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirir.

3. Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu, Venn

Motivasiya: Motivasiya üçün görkəmli Azərbaycan şairi Şəhriyarın “Azərbaycan” şeirindən bir hissəni lövhədə nümayiş etdirib, şagirdlərə oxutdurub yeni mövzuya keçid edə bilərsiniz.

*İgidlərin İran üçün şəhid olub, əvəzində
Dərd almısan, qəm almısan sən İrandan, Azərbaycan.
Övladların nə vaxtadək təki-vətən olacaqdır?
Əl-ələ ver, üsyan elə, oyan, oyan, Azərbaycan!
Bəsdir fəraq odlarından kül ələndi başımıza,
Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan!
Şəhriyarın ürəyi də səninkitək yaralıdır,
Azadlıqdır mənə məlhəm, sənə dərman, Azərbaycan!*

“Şeirə əsasən Cənubi Azərbaycanın vəziyyəti haqqında nə deyə bilərsiniz?” Bu sualın cavabları sizə yeni mövzuya maraq yaratmağa imkan yaradacaqdır. Motivasiya üçün nəzərdə tutulmuş vaxt ərzində şagirdlərin fərziyyələrini alıb tədqiqat işinə yönəlmələrinə imkan yaradın. Tədqiqat işi üçün aşağıdakı sualı vermək olar.

Tədqiqat sualı: Milli azadlıq mübarizəsinin Cənubi Azərbaycan tarixindəki rolu nədən ibarət oldu?

Şagirdləri II blokla tanış etmək üçün fasiləli oxu üsulundan istifadə edin. Fasiləli

oxunun tətbiqi zamanı fasilələr edib, aydın olmayan məqamlara toxunub müzakirələr aparın. Bu zaman III bloka aid sual və tapşırıqlar köməyinizə çata bilər. Fasiləli oxu bitdikdən sonra şagirdləri qruplara bölməklə iş vərəqlərini paylayın. Onlara aşağıdakı tapşırıqları verə bilərsiniz.

I qrup – Milli hökumətin həyata keçirdiyi sosial, mədəni islahatları izah edin.

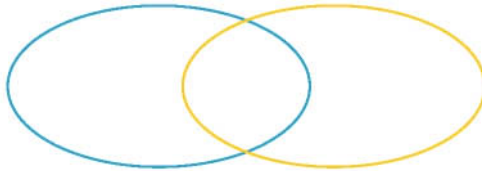
II qrup – Ş.M.Xiyabaninin fəaliyyətinə dair materiallar toplayıb, təqdim edin.

III qrup – Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edib nəticələri təqdim edin.

IV qrup – Hərəkətdə əhalinin bütün təbəqələrinin birgə iştirakını sübut edən mənbələr toplayıb təqdim edin.

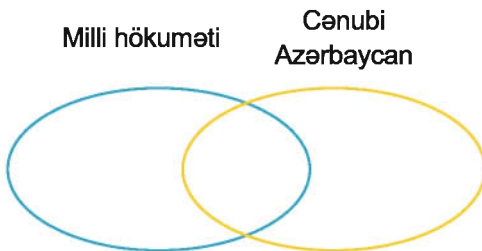
Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq məlumatın mübadiləsini həyata keçirməlidirlər. Bu mərhələnin davamı olaraq məlumatın müzakirəsi reallaşdırılır. Bu zaman qrupların hazırladığı cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Ş.M.Xiyabani və Səttarxanı Venn diaqramında müqayisə edin.
Ş.M.Xiyabani Səttarxan

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edir, Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirir. Bununla yanaşı, M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayıb təqdim edir.

Yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində yenə də Venn diaqramına əsasən AXC-nin və Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin sosial-iqtisadi islahatlarını müqayisə edərək, əslində, mövzunu daha da möhkəmləndirib ümumiləşdirmə aparmaq olar.

Ev tapşırığı: Ş.M.Xiyabaniyə dair esse yazın.

Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, dəyərləndirmə, təqdim etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edərkən səhvlərə yol verir.	Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları təhlil edir.	Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət tərəfindən həyata keçirilən sosial-iqtisadi islahatları faktlarla təhlil edir.
Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini dəyərləndirir.	Sovet Rusiyasının strateji maraqları ilə bağlı Cənubi Azərbaycanın Milli hökumətinin mövqeyini faktlarla dəyərləndirir.
Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır, lakin təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır, lakin təqdim edərkən müəllimin köməyindən istifadə edir.	Cüzi səhvlərlə Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır və təqdim edir.	Ş.M.Xiyabaniyə dair materiallar toplayır və təqdim edir.

V FƏSİL. AZƏRBAYCAN 1920-30-cu İLLƏRDƏ

Mövzu 29

Sovet rejiminin qurulması

Məzmun standartı:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədi:

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.
2. Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

3. Sovet hakimiyyətinin Azərbaycanda qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, INSERT, müzakirə

Motivasiya: Mövzunun tədrisi zamanı müxtəlif sualların köməyi ilə şagirdlərin diqqətini Azərbaycanda baş vermiş proseslərə, Rusiyanın maraqlarına və onu narahat edən məqamlara, Azərbaycanın siyasi həyatına, eləcə də ölkədə baş vermiş gərginliyə yönləndirin. Motivasiya zamanı I blokdan istifadə etməklə dövr haqqında müxtəlif suallar da vermək olar. Sualların köməyi ilə şagirdlərin diqqətini problemin araşdırılmasına doğru yönləndirmək olar. Həmçinin açar sözlərdən istifadə etməklə də şagirdlərə suallar vermək olar. Suallara cavab vermək üçün şagirdlərə bir neçə dəqiqə vaxt verilərsə, daha düzgün olar. Şagirdlərin verdiyi cavablar lövhədə, yaxud da flipçartda qeyd olunarsa, daha məqsəduyğun hal olar. Cavablar alındıqdan sonra INSERT üsulundan istifadə edərək II blokda mətnlə şagirdləri tanış edə bilərsiniz.

VI bloka aid şəkillərin köməyi ilə şagirdlər dövrün şəxsiyyətlərini yaxından tanıyaçaq, V blokdan istifadə etməklə xəritə vasitəsilə torpaqlarımızda baş vermiş hadisələrin yerini müəyyən edəcək, Sovet Rusiyası tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan Cümhuriyyətinin ərazisini tam şəkildə təsəvvür edəcəklər. Fotolarla yanaşı, şəxsiyyətlər haqqında IV blokda verilən məlumatlar şagirdlərdə onlar haqqında tam təsəvvürlərin formalaşmasına yardım edəcək.

Tədqiqat sualı: “Azərbaycanda sovet hakimiyyəti necə quruldu?” sualı ətrafında aparılmalıdır. Bunun üçün də şagirdləri tədqiqata cəlb etməklə müəyyən tapşırıqlar verilməlidir. VII blokda sual və tapşırıqlardan bunun üçün istifadə edə bilərsiniz. Tədqiqat sualı qoyulduqdan sonra şagirdləri qruplara bölmək lazımdır. Bölgü apararkən daha çevik və maraqlı vasitələrə əl atmaq şagirdlərin marağına səbəb olar. Eyni zamanda vaxta qənaət etmiş olarsınız. Bu işdə rəngli stikerlər köməyinizə çata bilər. Bunun üçün şagirdlərə rəngli kartlardan birini seçmək təklif olunur. Bu mövzunun reallaşdırılması üçün daha yaxşı olardı ki, müxtəlif rənglərdən, məsələn, qırmızı, sarı, yaşıl, mavi, çəhrayı və s. rənglərdən istifadə edəsiniz. Qrupu 4 yerə bölməklə onların adını mətnə olan ifadələrlə adlandırmaq olar. Tədqiqatın aparılması üçün C blokundakı tapşırıqlardan istifadə etmək olar. Bu zaman aşağıdakı tapşırıqlar sizin üçün vasitə ola bilər.

I qrup – Sovet Rusiyasının Cənubi Qafqazla bağlı planlarını izah edin.

II qrup – Xalq Komissarları Sovetindən üstün səlahiyyətə malik Azərbaycan Neft Komitəsinin yaradılmasının səbəbi nə idi? Fikirlərinizi bildirin.

III qrup – Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasında iştirakına görə Nəriman Nərimanova münasibət bildirin.

IV qrup – Azərbaycan SSRİ-nin milliləşdirmə siyasətinin soyğunçu xarakter daşdığını əsaslandırın. Hazırlanmış cavablar təqdim olunduqdan sonra hər bir qrupun işi müzakirə edilməli və qiymətləndirmələr aparılmalıdır. Nəticələrin çıxarılmasında şagirdin iştirakı vacibdir. VII blokda “Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında vicdan azadlığı necə ifadə edilib? Araşdırıb Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduğu dövrlə müqayisə edin” ev tapşırığı kimi verilə bilər. Yaxud da sinifdə reallaş-

dırılmayan tapşırıqlardan biri şagirdlərə ev tapşırığı ola bilər. Lakin veriləcək tapşırıq yarım qalmış problemi həll etmək üçün deyil, şagirdlərin bilik və bacarıqlarının inkişafı üçün şərait yaratmalıdır.

Formativ qiymətləndirmənin reallaşdırılması, əslində, bütün dərs boyu aparılmalıdır. Qiymətləndirmə məqsəduyğun meyar əsasında reallaşdırılmalıdır.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təhlil etmə, əlaqələndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.	Cüzi xronoloji səhvlər edərək Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini zaman baxımından qiymətləndirir.	Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərini zaman baxımından ətraflı qiymətləndirir.
Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Xronologiyada bəzi səhvlər etməklə Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulması ilə əlaqədar ölkəmizdə inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri faktlarla təhlil edir.
Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Müəllimin köməyi ilə Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Cüzi səhvlərlə Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Xalq Cümhuriyyəti devrildikdən sonra Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə sərbəst əlaqələndirir.

Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatı

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.
- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

Təlim məqsədləri:

1. Sovet rejiminə qarşı olan xalq hərəkatına dair xronoloji cədvəl hazırlayır.
2. Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

Təlim forması: fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: fasiləli oxu, Venn, suallar

Motivasiya: Motivasiya zamanı siz müxtəlif açar sözlərdən, yaxud da suallardan istifadə edə bilərsiniz. Həmçinin şagirdləri I blokda materialla tanış edin. Onların diqqətini "Azərbaycan SSR-in yaradılması ilə əhalinin bütün təbəqələrinin həyatı dəyişdi. Yeni quruluş fəhlə və kəndlilərə "səadət" vəd edirdi" hissəsinə verilən suallara, yeni "Bəs digər təbəqələri nə gözləyirdi? Cümhuriyyətin liderlərini, xalqımızın ziyalılarını, keçmiş memurlarını nə gözləyirdi?, Xalqımız ədalətsizliklərə, qırmızı terrora qarşı hansı böyük üsyanlar qaldırdı?" suallarına cəlb edin. Şagirdlərin bu haqda məlumata malik olmamasına baxmayaraq, onların fərziyyələrini eşitməyə çalışın. Fasiləli oxu üsulunu tətbiq etməklə II bloka aid olan hissələrlə, yeni mətnlə tanış olan şagirdləri müzakirələrə cəlb etmək dərsi daha da fəal edər. Onlara əvvəllər öyrəndikləri faktlardan suallar verərək müqayisələr aparın. Yaxud da dövrə əlaqələndirə bilərsiniz. 1863-cü və 1920-ci illərdə baş vermiş Zaqatala üsyanlarını müqayisə edin. Onlar arasındakı oxşar və fərqli cəhətlər Venn diaqramının köməyindən istifadə etməklə müqayisə edin.

Kitabda üsyan haqqında verilmiş olan məlumatları şagirdlərin müzakirəsinə verin. Onların fikirlər söyləməsinə imkan yaradın. Sınıfın səviyyəsinə görə müxtəlif suallar verməklə şagirdlərin canlanmasına səbəb olun. Yaxud da siz Gəncə üsyanını Zaqatala üsyanı ilə müqayisə edə bilərsiniz. Onların diqqətini V blokda şəkillərə, eləcə də mövzu ilə bağlı verilmiş Gəncə üsyanının sxemində cəlb edə bilərsiniz.

Bu, dövr haqqındakı təsəvvürləri daha da formalaşdırmağa yardımçı olacaqdır.

Tədqiqat sualı: Sovet hakimiyyətinə qarşı Azərbaycanda baş vermiş çıxışlar tarixdə hansı izi qoydu?

Bu tədqiqatın aparılmasında mövzunun sonunda yerləşdirilən VII blokda verilmiş tapşırıqları qruplara vermək olar.

Bunun üçün sinfi 3-qrupa bölmək olar.

I qrup – Sovet rejiminə qarşı üsyanların səbəblərini müəyyən edin.

II qrup – Bolşeviklərlə daşnakların əlbir olmasının səbəbi nə idi? Fikirlerinizi bildirin.

III qrup – Üsyanların məğlubolma səbəblərini müəyyən edin.

Tapşırığın icrası və qrup liderlərinin təqdimatı bitdikdən sonra müzakirə aparmaq daha yaxşı olar.

Şagirdlərə III blokda olan suallardan istifadə etməklə fərdi suallar verin. Onların fərdi bacarıqlarının üzə çıxması üçün “Azərbaycanda antisovet üsyanlara aid xronoloji cədvəl qurun” tapşırığı bilərsiniz.

IV blokda olan əlavə məlumatları şagirdlərə oxutdurub müzakirə etdirin.

Nəticədə şagirdlər məqsədəmüvafiq olaraq sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir, sovet rejiminə qarşı xalq hərəkatına xronoloji cədvəllər hazırlayır.

Araşdırma və müzakirələrin nəticəsi olaraq şagirdlərə onlara maraqlı gələn istiqamətlər barədə ev tapşırığı vermək olar.

Məsələn, “Ə.Topçubaşov, M.Ə.Rəsulzadə və cümhuriyyətin digər liderlərinin sonrakı taleyi haqqında məlumat toplayın” tapşırığı vermək olar. Təbii ki, bu tapşırıqları verərkən siz sinfinizin bilik və bacarıq səviyyəsini də nəzərə almalısınız.

Qiymətləndirmə məqsədəuyğun müəyyənləşdirilmiş meyar əsasında aparılır. Şagirdlərə özünüqiymətləndirmə vərəqi də paylamaq olar.

Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.	Dərsdə diqqətli idim.	Məntiqi yanaşmam var idi.	Sual-ca-vabda aktiv idim.	Əməkdaşlıq etdim.	Etiket qaydalarına riayət etdim.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, müqayisəetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Sovet rejiminə qarşı baş vermiş xalq hərəkətinə dair xronoloji cədvəl hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə sovet rejiminə qarşı xalq hərəkətinə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkətinə dair xronoloji cədvəl hazırlayır, lakin bəzi səhvlər edir.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkətinə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.
Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkətinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edərkən ciddi səhvlər edir.	Müəllimin köməyi ilə sovet rejiminə qarşı xalq hərəkətinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkətinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir, bəzi səhvlər edir.	Sovet rejiminə qarşı xalq hərəkətinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

Mövzu 31

Formal müstəqilliyin ləğvi

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədi:

Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini zaman baxımından qiymətləndirir. Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: cütlərlə iş

Təlim üsulu: mühazirə, beyin həmləsi, Sokrat debati

I blokda verilmiş hissəni şagirdlərə oxudun. Azərbaycan SSR-in yaradılması ilə əhalinin bütün təbəqələrinin həyatı dəyişdi. Yeni quruluş fəhlə və kəndlilərə "səadət" vəd edirdi. Bəs digər təbəqələri nə gözləyirdi? Cümhuriyyətin liderlərini, xalqımızın ziyalılarını, keçmiş məmurları nə gözləyirdi? Xalqımız ədalətsizliklərə, qırmızı terrora qarşı hansı böyük üsyanlar qaldırdı? Bu hissə sizin şagirdlər üçün motivasiya ola bilər. Bu hissəni şagirdlərə oxutduqdan sonra onlara yönləndirici suallar verməklə diqqətlərini problemin araşdırılması istiqamətinə yönləndirin. Tarixdən öyrəndikləri bir çox hadisələri, Avropanın mərkəzi siyasətini, qonşu dövlətlərin torpaqlarımıza hücumu və s. faktları şagirdlərə özünüz mühazirə də edə bilərsiniz. Yaxud da lazımi məlumatı onların özlərindən sualların köməyi ilə ala bilərsiniz. I blokun sonunda yerləşdirilən sualları müzakirə üçün verə bilərsiniz.

Şagirdlərin suallara cavab tapması üçün mətnlə tanışlıqları zəruridir. Mətni müəyyən hissəni oxuduqdan sonra onların həmin hissələri müzakirə etməsini tapşırmaq olar. III bloka aid olan sual və tapşırıqları şagirdlərə verərək onlardan cavablar almağa çalışın. Onların söylədiyi fikirləri, təklifləri, yaxud da adları lövhədə və ya flipçartda qeyd edərək onun əhəmiyyətliyi bütən sinif tərəfindən dərk olunduğunu dəqiqləşdirin.

Mətnin müzakirəsi zamanı şagirdlərin diqqətini “sovetləşmə” siyasətinə yönləndirin. Onlarla bu anlayışın hansı məqsədlə istifadə olunmasını müzakirə edin. Bu siyasətin nəticələrinin təhlili vacibdir. 1922-ci il martın 12-də bağlanmış Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan arasında Moskvanın göstərişi ilə ittifaq müqaviləsinin məqsədini şagirdlərdən soruşun. Lazım gələrsə, dərslərdə həmin hissəni oxudub müzakirəni təşkil edin. Şagirdlərin cavab verməsinə şərait yaradın. Mətnin oxunuşu və müzakirəsi zamanı VI bloka aid şəkil və illüstrasiyaları diqqətdən kənarda saxlamayın. Şagirdlərdə dövr haqqında tam təsəvvürlərin formalaşması üçün bu vasitə öyrənmə bacarığı əyani vəsaitlərlə daha səmərəli alınan uşaqlar üçün daha yaxşı nəticə verə bilər.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan SSR-in formal azadlığının sonu necə baş verdi? Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün şagirdləri cütlərdə işlətmək olar. III bloka aid sualları və ya VII blokda öz əksini tapmış sual və tapşırıqları cütlərə verə bilərsiniz. Onların yazdıqları cavabları müzakirə edə bilərsiniz. Yaxud da siz Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvinin nəticələrinə aid debat təşkil edə bilərsiniz.

I cüt – Azərbaycan rəhbərliyinin bolşevik-daşnak qrupundan ibarət olması respublikanın əhalisinin beynəlmiləl olması ilə əlaqədar idimi? Fikrinizi bildirin.

II cüt – Moskva müqaviləsinə aid sxem və ya şəxələndirmə qurun.

III cüt – ZSFSR-in yaradılması ən çox hansı respublikaların xeyrinə oldu? Fikrinizi bildirin.

IV cüt – Azərbaycanın formal müstəqilliyinin ləğvinə neftin rolunu izah edin.

V cüt – SSRİ-ni imperiya adlandırmaq olarmı? Fikrinizi əsaslandırın.

VI cüt – Azərbaycan neftinin dövlətlər arasındakı münasibətlərə təsirini müəyyən edin.

VII cüt – Sovet Rusiyasının Azərbaycandakı siyasəti ilə çar Rusiyasının siyasəti arasındakı oxşarlığı müəyyən edin.

VIII cüt – Cənubi Qafqazda sovet respublikası federasiyasının yaradılmasını şərh edin.

Cütlərə verərkən qiymətləndirmə aparmağı unutmayın. Aşağıdakı meyarları nəzərə alın.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Araz					
Aynur					

Şagirdlərin sxem və cədvəl tərtib etmə bacarıqlarını formalaşdırmaq üçün onlara tapşırıqlar verin. Dövrə aid əlavə mənbələr və ya məlumatları paylayıcı material kimi şagirdlərə versəniz, işin səmərəli olması üçün imkanlar açmış olacaqsınız. Nəticədə şagirdlər mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirməklə yanaşı, müstəmləkə rejiminin bir forması olan RSFSR-in yaradılmasını, Azərbaycan SSR-inin həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Ev tapşırığı: “Müasir Rusiya, Ukrayna, Belarusiya və ZSFSR-ə daxil olan dövlətlər arasında münasibətləri müəyyən edib təqdimat hazırlayın” tapşırığını vermək olar.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təhlil etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini zaman baxımından qiymətləndirir.	Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini bəzi səhvlərlə zaman baxımından qiymətləndirir.	Azərbaycan SSR-in formal müstəqilliyinin ləğvini zaman baxımından geniş qiymətləndirir.
Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, bəzi faktlarda səhv edir.	Azərbaycan SSR-in həyatında baş verən dəyişiklikləri sərbəst təhlil edir.

Mövzu 32

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə yeni qəsdlər

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.

Təlim məqsədi:

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəllər hazırlayır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdin kontur xəritədə təsvir edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: BİBÖ, qərarlar ağacı

Motivasiya: Motivasiya zamanı dərslərdə verilmiş bu mövzunun giriş hissəsini, yeni I bloka aid olan hissəni şagirdlərin diqqətinə çatdırı bilərsiniz. Yaxud da IV bloka aid olan “Moskvanın rəhbərliyi ilə həyata keçirilən ərazi-sərhəd dəyişikliklərinin nəticəsi Azərbaycan üçün fəlakətli oldu. Şimali Azərbaycanın ərazisi 97,3 min kvadrat kilometr-dən 86,6 min kv. km-ə endi. Azərbaycan torpaqları hesabına Ermənistanın ərazisi 10 min kv. km-dən 29,8 min kv. km-ə, Gürcüstanın ərazisi isə 69,7 min kv. km-ə çatdırıldı”. Bu faktı şagirdlərə söyləyib onlara suallar verə bilərsiniz.

Necə oldu ki, Şimali Azərbaycanın ərazisi bu qədər azaldı?

Sizcə, ərazinin bu qədər azaldılmasında məqsəd nə idi?

Sizin bu barədə hansı bilikləriniz var?

Bu kimi sualları şagirdlərə ünvanlamaqla onlardan araşdırılacaq mövzu ilə bağlı fərziyyələr ala bilərsiniz. Bu zaman BIBÖ üsulu tətbiq olunduğu üçün BIBÖ cədvəlini lövhədə və ya flipçartda çəkmə bilərsiniz.

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra tədqiqatın aparılması üçün aşağıdakı tədqiqat sualını vermək olar.

Tədqiqat sualı: Müstəqilliyimizə qəsdin nəticəsi nə oldu?

Tapşırıqdan öncə şagirdlərlə xəritə üzrə iş aparılır. Bu zaman dərslərdə verilmiş bu tapşırığı – “Azərbaycanın ərazi və sərhədlərindəki dəyişikliyi çar Rusiyası dövründəki ərazi-inzibati islahatlarla müqayisə edin” verə bilərsiniz.

Tədqiqat sualına cavab axtarmaq üçün qruplara VI blokda olan aşağıdakı tapşırıqlar verilir.

I qrup – SSRİ-nin Qafqaza olan maraqlarını çar Rusiyasının maraqları kimi dəyərləndirin.

II qrup – Sovet Rusiyasının Cənubi Qafqaz siyasətində Azərbaycan SSR-ə münasibətini müəyyən edin.

III qrup – Ermənistanın sovetləşməsi ilə bağlı 1920-ci il dekabrın 1-də verilmiş bəyanatın antiəzərbaycan xarakter daşdığını əsaslandırın.

IV qrup – Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yaradılması hansı fəlakətlərə yol açdı? Ehtimallarınızı bildirin.

V qrup – Azərbaycan Respublikası ilə Naxçıvanın birbaşa quru əlaqəsinin olmamasının səbəblərini təhlil edin.

Şagirdlərə tapşırıqlar verərkən IV bloka aid olan materiallardan da istifadə edə bilərsiniz.

Qrup işlərinin hazırlanıb yekunlaşmasından sonra məlumatın mübadiləsi həyata keçirilir. Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər. Müzakirə mərhələsində cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Vaxta qənaət	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Qrup işi bitdikdən sonra kollektivə tapşırıq verilir. Bu zaman qərarlar ağacı üsulundan istifadə edə bilərsiniz.

kollektiv iş: Fikirlərinizi əsaslandıraraq cədvəli doldurun. Müsbət və mənfi tərəflərini qeyd etməklə ümumi nəticəyə gəlin. Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağın muxtar vilayət kimi qalmasının müsbət və mənfi tərəfləri hansılardır? Naxçıvan MSSR-in yaradılmasında müsbət və mənfi tərəflər hansılardır?

Naxçıvan MSSR	Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti
+	+
-	-

Aşağıda göstərilən tapşırıqlardan istifadə etməklə də kollektiv işi reallaşdırma bilərsiniz.

Azərbaycanın müstəqilliyinə zərbə vuran proseslərə aid xronoloji cədvəllər hazırlayın.

Naxçıvan MSSR və Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin yerini mühüm kontur xəritədə təsvir edin. (Bu tapşırığın icrası üçün kontur xəritəni şagirdlərə təqdim edin.)

Nəticədə şagirdlər Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəllər hazırlayıb, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin, eləcə də Naxçıvan Muxtar Vilayətinin yerini kontur xəritədə təsvir edir.

Əgər **yaradıcı tətbiqetmə** mərhələsini reallaşdırmalı olarsınızsa, bu zaman "Naxçıvan bölgəsinin Azərbaycanın tərkibində qalmasında Türkiyənin tarixi rolunu özündə əks etdirən esse yazın" tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: "XX əsrin birinci rübündə itirilmiş Azərbaycan torpaqlarına aid təqdimat hazırlayın".

Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə, məsələn, "Biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq? Qafqazda baş vermiş siyasi proseslərin nəticəsində hansı dəyişikliklər oldu? Azərbaycan torpaqlarına qəsd nə ilə nəticələndi? Necə oldu ki, DQMV və NMV yarandı?" şagirdləri qiymətləndirə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, kontur xəritədə təsvirətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.	Bezi səhvlərlə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.	Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə aid xronoloji cədvəllər hazırlayır.
Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə kontur xəritədə təsvir etməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə kontur xəritədə təsvir edir.	Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə kontur xəritədə təsvir edərkən bəzi səhvlər edir.	Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı qəsdə kontur xəritədə təsvir edir.

Mövzu 33

Azərbaycanda sovet hökumətinin iqtisadi tədbirləri

Alt standartlar:

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

1. İqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2. İqtisadi tədbirlərin Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

3. İqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: cütlərlə və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, mühazirə

Motivasiya: Motivasiya zamanı siz I blokda suallardan istifadə etməklə şagirdlərdən fərziyyələr ala bilərsiniz. Yaxud da IV bloka aid olan bu material – “V.İ.Lenin

kəndlilərdən təyin edildiyi qədər taxıl toplanmadığını gördükdə qəzəbləndi. Zorakılıqlara müqavimət göstərən bölgələrdəki kəndlilərə 1920-ci ildə qorxunc cəza verildi: bu kəndlilərin yalnız artıq taxılı deyil, eyni zamanda əllərindəki toxumluq taxıl da toplanı-lacaqdı. Toxumların yığılması kəndlilərin yeni məhsul əldə edə bilməmələri və qıtlıq nəticəsində ölmələri mənasına gəlirdi. Elə belə də oldu. 1921-1922-ci illərdə Rusiya sərhədləri daxilində 29 milyon insan aclıq çəkirdi. Onlardan 5 milyonu aclıq nəticə-sində həyatını itirdi” slayd şəklində şagirdlərə təqdim edin. Sonra şagirdlərə bu materiallarla bağlı suallar verməklə fərziyyələrin yaranmasına imkan yaradın. Şagirdlərin fərziyyələri irəli sürüldükdən sonra tədqiqat sualını verin. Tədqiqat sualına keçməzdən öncə bu dövr haqqında mühazirə söyləyə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Sovet hökumətinin iqtisadi tədbirlərinin Azərbaycan üçün əhəmiy-yəti nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparılır. Onlara tapşırıqlar verilir.

I qrup – “Hərbi kommunizm” və “Ərzaq sapalağı” siyasətinin mahiyyətini şərh edin.

II qrup – Yeni iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsini dəyərləndirin.

III qrup – Hökumətin sənayeləşdirmə tədbirlərini təhlil edin.

IV qrup – Sovet hökumətinin iqtisadi tədbirlərini dövrlə əlaqələndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazır-layaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Qrup işləri qiymətləndirildikdən sonra şagirdlər cütlərə bölünür və cütlərə veriləcək işlər təqdim olunur. Bu zaman dərslikdəki VII blokda olan sual və tapşırıqlardan istifadə etməklə yanaşı, özünü özünə hazırladığınız sual və tapşırıqlardan da istifadə edə bilərsiniz.

I cüt – YİS-in açdığı yeni imkanlara aid şəxələnmə qurun.

II cüt – Ölkə əhalisinin iqtisadi cəhətdən güclənməsi hökuməti niyə narahat etdi? Səbəbləri müəyyən edin.

III cüt – Azərbaycan SSR-də sənayenin daha çox inkişaf etdirilən sahələrini müəyyən edin.

IV cüt – Mətnə əsasən xronoloji cədvəl qurun.

V cüt – 1930-cu il üsyanlarının səbəblərini təhlil edib münasibət bildirin.

VI cüt – Zor tətbiq etməklə yeni qaydalar qoymağı islahat hesab etmək olarmı? Fikirlerinizi bildirin.

VII cüt – Kollektivləşdirmə siyasətinin Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün vurduğu ziyanı təhlil edin.

VIII cüt – Qolçomaqlara qarşı mübarizənin qəddarcasına həyata keçirilməsinin səbəblərini izah edin.

IX cüt – Sovet hökumətinin Azərbaycanda keçirdiyi iqtisadi tədbirlərin insanların həyat tərzindəki dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirin.

X cüt – İqtisadi islahatların Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirin.

Cütlərlə işlərini təqdim etdikdən sonra cüt işləri müəyyən edilmiş meyarlara əsasən qiymətləndirilərsə, daha düzgün olar.

Nəticədə şagirdlər sovet hökumətinin yarandığı dövrdə Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir. Sovet hökumətinin idarəçiliyi dövründə Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir. Azərbaycan sovet hökumətinin iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Yaradıcı təbiiqetmə zamanı III bloka aid olan “1930-cu ildə Azərbaycan SSR-də baş vermiş üsyanları XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycandakı üsyanlarla müqayisə edin” tapşırığını vermək olar.

Ev tapşırığı: VII blokda olan “1930-cu ildə və 1838-ci ildə baş vermiş Şəki üsyanlarını müqayisə edin” tapşırığını verə bilərsiniz. Yaxud da bu dövrə aid mənbələr topla- mağı tapşıra bilərsiniz.

Dərsin sonunda refleksiyanı həyata keçirə bilərsiniz. Onun həyata keçirilməsində məqsəd təlim fəaliyyətini izləməkdir. Bu zaman şagirdlərə tədris olunmuş mövzu ilə bağlı bir neçə sual vermək olar.

- Məsələn, biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq?
- Baş vermiş üsyanların əsas iştirakçıları kimlər idi?
- Kollektivləşdirmədə məqsəd nə idi?
- Nə üçün repressiyalar həyata keçirilirdi?
- İnsanların öz yurdlarından sürgün olunmasının səbəbləri nə idi?
- Sovet hökumətinin keçirdiyi iqtisadi islahatın məqsədi nə idi?

Sualların köməyi ilə şagirdləri fərdi qiymətləndirmək bacarığına malik ola bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: əlaqələndirmə, dəyərləndirmə, təhlilətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirmədə ciddi səhvlər edir.	Müəllimin köməyi ilə iqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	İqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	İqtisadi tədbirlərin insanların həyatında dəyişikliklərə səbəb olmasını dövrün xüsusiyyətləri ilə sərbəst əlaqələndirir.
Təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirmədə çətinlik çəkir.	Təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən sullardan istifadə edir.	Təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirərkən fikrini düzgün ifadə etmir.	Təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.
İqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən ciddi səhvlər edir.	İqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən köməkdən istifadə edir.	Bəzi səhvlərlə iqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	İqtisadi tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın həyatında baş verən dəyişiklikləri asanlıqla təhlil edir.

Mövzu 34

Zorakı kollektivləşdirmə

Alt standartlar:

- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Təlim məqsədi:

1. Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir.
2. Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

İş forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu

Motivasiya: Motivasiya zamanı dərslərdə gedən və I bloka aid hissəni şagirdlərin birinə oxudun. Orada yerləşən sualları verməklə şagirdləri motivasiya edə bilərsiniz. Yaxud da “xalqlar həbsxanası” ifadəsini lövhədə yazıb şagirdlərin diqqətini o fikrə cəlb etmək olar. Bu ifadə sizə nə deyir? Nə üçün bu ifadə işlədilir? Sizcə, “xalqlar həbsxanası” varmı? Bu ifadə barədə nə söyləyə bilərsiniz?

Birbaşa motivasiya yolu “qolçomaq”, “kolxoz” sözünü lövhədə yazıb şagirdlərə müraciət edin. Bu sözün mənası nədir? Bu haqda nə bilərsiniz? və s. suallar verə bilərsiniz.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

Bu mövzunun tədrisi üçün “1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir” standartını seçmiş olarsınızsa, bu mövzu ilə şagirdlərin öncədən tanışlığı daha səmərə verə bilər. Yaxud da mütləq sinfə müxtəlif mənbələrdən nümunələr gətirin. Dərsin gedişi 45 dəqiqə olduğu üçün şagirdlərə mənbələrlə işləmək şəraiti yaratmaq lazımdır.

Tədqiqat aparmaq üçün tədqiqat sualı mütləqdir.

Tədqiqat sualı: Zorakı kollektivləşmənin nəticələri nə oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparılır. Onlara tapşırıqlar verilir. Qrup işi zamanı III və VI blokda olan sual və tapşırıqlardan da istifadə edə bilərsiniz.

I qrup – Kollektivləşdirmə xəttinin həyata keçirilməsini mənbələrə əsasən müqayisəli izah edin.

II qrup – 1937-ci ildə Azərbaycan kəndində kolxoz quruluşunun tam qələbə qazanmasının rəsmən elan olunmasının səbəblərini təhlil edin.

III qrup – Azərbaycan SSR-də baş vermiş üsyanlara aid mənbələrdəki fərqli məlumatları müqayisə edin.

IV qrup – 1838-ci ildə və 1930-cu ildə baş vermiş Şəki üsyanlarını müqayisə edin.

Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq məlumatın mübadiləsini həyata keçirməlidirlər.

Bu mərhələnin davamı olaraq məlumatın müzakirəsi reallaşdırılır. Bu zaman qrupların hazırladığı cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: 1930-cu ildə Azərbaycan SSR-də baş vermiş üsyanları XIX əsrin 30-cu illərində Şimali Azərbaycandakı üsyanlarla müqayisə edin.

1930-cu il		XIX əsrin 30-cu illəri	
Oxşar	Fərqli	Oxşar	Fərqli

Nəticədə şagirdlər Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir. Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Çayoba faciəsi”ni Xocalı faciəsi ilə müqayisə edin.

Ev tapşırığı: 30-cu ildə baş vermiş üsyanlar haqqında ətraflı məlumatlar toplayıb onları cədvəlləşdirin.

Refleksiya və qiymətləndirmə:

Refleksiya mərhələsində müəyyən edilmiş suallar əsasında şagirdləri fərdi qiymətləndirmə edə bilərsiniz.

- Kollektivləşdirmədə məqsəd nə idi?
- Kolxozların yaradılmasının sovet hökuməti üçün əhəmiyyəti nə idi?
- Kəndlilərə pasportların verilməməsinin sovet hökumətinə xeyri nədən ibarət idi?
- Kollektivləşmənin nəticələri nə oldu?
- Xalqın etiraz dalğasının qalxmasının tez bir zamanda susdurulmasına səbəb nə idi?
- Sovet hökumətinə qarşı mübarizə aparan qolçomaqların mənbələrdə sovet hökumətinin düşməni kimi verilməsinin səbəbi nə idi?

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edərkən ciddi səhvə yol verir.	Suallar vasitəsilə Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir.	Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir.	Azərbaycan SSR-də zorakı kollektivləşdirmənin tətbiqi ilə əlaqədar mənbələrdəki fərqli yanaşmanı əhatəli müqayisə edir.
Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Suallar vasitəsilə Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycan SSR-in əhalisinin kolxoz və sovxozlarda birləşməsinə dövrün xüsusiyyətləri ilə faktlarla əlaqələndirir.

Totalitar rejimin qurulması. Kütləvi repressiyalar

Alt standartlar:

1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

Totalitar rejim və repressiyalara aid mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.

Repressiya qurbanları olmuş müfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edir.

İş forması: qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu

Bu mövzunun reallaşdırılması zamanı sizə təqdim olunan standartları (1.2.2; 4.1.2.) seçmiş olarsınızsa, o zaman bu mövzu barədə qabaqlayıcı tapşırığı şagirdlərə vermentiz tövsiyə olunur. Çünki 45 dəqiqəlik müddətdə təqdimatların reallaşdırılması və ya materialların toplanıb təqdim edilməsi bacarığının formalaşdırılması bir qədər real olmaya bilər. O baxımdan ki, şagirdlər araşdırılacaq materialla öncədən məlumatlanarsa, daha yaxşı olar. Seçdiyiniz strategiyadan asılı olaraq sizin motivasiyanız da müxtəlif ola bilər.

Motivasiya: Motivasiyanı I blokda suallarla yanaşı, şəkillərlə də qura bilərsiniz. Şəkilləri təqdim etdikdən sonra aşağıdakı sualları verə bilərsiniz.

Bu şəkildekilər kimlərdir? Onları birləşdirən hansı cəhətləri söyləyə bilərsiniz? Sizinlə, onların talelərini nə birləşdirir? və s. suallarla motivasiyanı qurmaq olar.

Əgər sizin İKT imkanlarınız varsa, mövzuya aid videogörüntü

və ya slayd təqdim etməkdə də şagirdləri fəallaşdırma bilərsiniz. Məsələn, Mikayıl Müşfiqə həsr olunmuş sənədli film və s. materiallar sizin köməyinizə çatma bilər. Siz Hüseyn Cavid parkında yerləşən Cavid abidəsini, Mikayıl Müşfiqin heykəlinin görüntülərini təqdim etmək imkanına malik olmaqla motivasiyanı həyata keçirə bilərsiniz.

Hüseyn Cavid, Mikayıl Müşfiq yaradıcılığı ilə aşağı sınıflardan tanış olan şagirdlər onların həyatları barədə də məlumatlı olduqları üçün bu motivasiya onlar üçün çətin olmayacaqdır. Lakin motivasiyanı ələ qoymaq lazımdır ki, o, bir an içində reallaşmasın. Motivasiya fərziyyələrin ləvli sürülməsinə imkanlar açsın.

Fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə şagirdləri yeni materialla, yeni II blokda materiallarla tanış edin. Verilmiş mövzunun arasında təqdim edilmiş sual və tapşırıqları, yeni III bloka aid olan hissəni şagirdlərə icra etdirməyi unutmayın. Dərslərdə mövzuların arasındakı verilmiş sual və tapşırıqlar həmin hissələrə aydınlıq gətirmək və şagirdləri bir növ yenidən motivasiya etmək üçün verilmişdir. Həmçinin IV blokda olan əlavə materiallar, VI bloka aid olan şəkillər sizin şagirdlərdə dövr haqqında tam təsəvvür yaratmağa yardımçı olacaqdır.

Bu mövzunun tədrisi zamanı tədqiqat sualı aşağıdakı kimi ola bilər.

Tədqiqat sualı: Azərbaycanda totalitar rejimin qurulması və kütləvi repressiyaların həyata keçirilməsinin tarixdəki izi nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparılır. Onlara tapşırıqlar verilir.

I qrup – Mənbələrə əsasən repressiya qurbanlarına aid (müəllim sinfə müxtəlif mənbələr gətirə bilər, yaxud da internetdən istifadə etmək olar) məlumat toplayıb təqdim edin.

II qrup – M.C.Bağirovun Dağlıq Qarabağla bağlı mövqeyini müzakirə edən təqdimat hazırlayın.

III qrup – Bolşevik diktaturasının yaradılmasına dair təqdimat hazırlayın.

IV qrup – Mənbələrə əsasən Cənubi Azərbaycanda soydaşlarımızın milli hüquqlarının tapdalanmasına aid təqdimat hazırlayın.

Yaxud da aşağıdakı digər tapşırıqları qrup işi kimi verə bilərsiniz.

I qrup – Hakimiyyətin qeyri-azərbaycanlılar tərəfindən idarə olunmasının nəticələrini izah edin.

II qrup – Sovet hökumətinin xalq arasında qorxu yaratmasının məqsədlərini müəyyənləşdirin.

III qrup – Əslində, “xalq düşməni” kimlərə demək olar? Bu barədə fikirlərinizi bildirin.

IV qrup – İranda Rza şah rejiminin xüsusiyyətlərini təhlil edin.

Məlumatın mübadiləsi müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər hazırladıqları iş vərəqlərini təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi mərhələsində isə cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə mərhələsi zamanı şagirdlər totalitar rejim və repressiyalar barədə məlumatlanmaqla yanaşı, mənbələr əsasında totalitar rejim və repressiyalara aid təqdimatlar hazırlayırlar. Eləcə də repressiya qurbanları olmuş mütəfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edir.

Əgər vaxtınız qalmış olarsa, yaradıcı tətbiqetmə mərhələsini reallaşdırma bilərsiniz. Bu zaman aşağıdakı tapşırıqları şagirdlərə verə bilərsiniz.

1. Cədvəli doldurun.

H.Cavid	M.Müşfiq	Ə.Cavad

2. Azərbaycanda baş vermiş tarixi hadisələri səciyyələndirərək fikirlərinizi cədvəldə qeyd edin.

Cənubi Azərbaycan	Şimali Azərbaycan

Ev tapşırığı: “Repressiya qurbanları” adlı hekayə yazın.

Refleksiyanın həyata keçirilməsi ilə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə, məsələn, biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq? Buna necə nail olduq? və s. mövzu ilə bağlı suallar verməklə refleksiyanı reallaşdırmaq olar.

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimat hazırlama, material toplama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Mənbələr əsasında totalitar rejim və repressiyalara aid təqdimatlar hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə mənbələr əsasında totalitar rejim və repressiyalara aid təqdimatlar hazırlayır.	Mənbələr əsasında totalitar rejim və repressiyalara aid sistem gözləmədən təqdimatlar hazırlayır.	Mənbələr əsasında totalitar rejim və repressiyalara aid təqdimatlar hazırlayır.
Repressiya qurbanları olmuş müfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim etməkə çətinlik çəkir.	Repressiya qurbanları olmuş müfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edərkən ciddi səhvlər edir.	Repressiya qurbanları olmuş müfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edir, lakin köməkdən istifadə edir.	Repressiya qurbanları olmuş müfəkkirlərə aid materiallar toplayıb təqdim edir.

Mövzu 36

Mədəni quruculuq tədbirləri

Alt standartlar:

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini şərh edir.

Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri təqdim edir.

İş forması: kollektiv və cütlərlə iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, Venn

Motivasiya zamanı tövsiyə olunur ki, lövhədə “sivilizasiya” sözünü yazın. Bu sözün mənasını şagirdlərdən soruşun. Sonra sivilizasiya sözünün “dövlət” sözü ilə əlaqəsinin olub-olmamasını sual verin. Şagirdlər əlaqənin olub-olmamasını söylədikdən sonra I bloka aid olan hissəni şagirdlərə təqdim edin.

Yaxud da Üzeyir Hacıbəylinin əsərlərindən bir parça təqdim edə bilərsiniz. Əsas məqsəd odur ki, şagirdlərdə fərziyyələr yaransın. Fərziyyələr söyləndikdən sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini reallaşdırmaq gərəkdir. Bu zaman siz II bloka aid olan hissə ilə şagirdləri tanış edə bilərsiniz. III blokda əksini tapmış sual və tapşırıqlara cavab tapmaq üçün şagirdləri işə cəlb edin. IV bloka aid olan məlumatlar dərsin gedişini daha da maraqlı edə bilər. Yuxarı sinif şagirdləri daha çox faktlara və mənbələrə maraqlı olduqları üçün bu hissələri müzakirə etməyi tövsiyə edirik. VI blokdan istifadə etməklə əyaniliyi reallaşdırmaq zəruridir. VII blokdan istifadə etməklə isə kollektive və ya cütlərə tapşırıqlar verə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun əhəmiyyəti nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparılır. Onlara tapşırıqlar verilir. Bu zaman şagirdlərə paylama materialı verilərsə, işi daha da rahatlaşdırmış olarsınız.

I cüt – Azərbaycan SSR-də təhsil sisteminin xüsusiyyətlərini müəyyən edin.

II cüt – “Başdan-başa savadsızlar ölkəsi” adlandırılan Azərbaycanda elmin hansı sahələri inkişaf edirdi? İzah edin.

III cüt – Milli-mənəvi dəyərlərimizin məhv edilməsinin səbəblərini təhlil edin.

IV cüt – Azərbaycan SSR-də islahatların ədəbiyyatın inkişafına təsirini nədə görürsünüz? Şərh edin.

V cüt – Azərbaycan qadınlarının çadralarını atmasının müsbət və mənfi tərəflərini izah edin.

VI cüt – Azərbaycan qadınlarının maariflənməsinin əhəmiyyətini şərh edin.

VII cüt – İncəsənət və memarlıqda baş vermiş dəyişiklikləri təqdim edin.

VIII cüt – Azərbaycan SSR-də mədəni islahatların keçirilməsinin elmin inkişafına təsirini əsaslandırın.

IX cüt – Yeni sovet təhsilinin yaradılmasının əhəmiyyətini faktlarla şərh edin.

X cüt – Azərbaycan mədəniyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətlərinin qorunub saxlanılmasını sübut edin.

XI cüt – Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik xüsusiyyətini nümunələrlə izah edin.

Cütlərə verilən vaxt bitdikdən sonra məlumatın mübadiləsi reallaşdırılır. Bunun ardınca məlumatın müzakirəsi həyata keçirilir. Cavablar diqqətlə dinlənir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında cütlər qiymətləndirilir.

Kollektiv iş: Çar Rusiyası ilə SSRİ-nin təhsil siyasətini Venn diaqramına əsasən müqayisə edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə mərhələsində standartdan çıxarılmış məqsədə müvafiq olaraq Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini şərh edir. Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri təqdim edir. Nəticədə şagirdlər totalitar rejimin tətbiqinə baxmayaraq, ölkəmizdə elm və incəsənətin inkişafı, dünyaya səs salacaq dahilərin yetişməsi, məşhur əsərlərin yazılması və s. barədə məlumatlanırlar.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Çadrasız Azərbaycan qadınları” haqqında esse yazın.

Ev tapşırığı: Üzeyir Hacıbəylinin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Müxtəlif sualların köməyi ilə bu mərhələni reallaşdırmaq olar.

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, izahətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Sualların köməyi ilə Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini şərh edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini şərh edir, lakin faktlarda səhvə yol verir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini şərh edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğun xarakterik əlamətlərini ətraflı şərh edir.
Köməkdən istifadə etməklə Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri təqdim edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri sistemli təqdim edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri təqdim edir.	Azərbaycan SSR-də mədəni quruculuğa aid araşdırmalar apararaq nəticələri ətraflı və sistemli təqdim edir.

VI FƏSİL. AZƏRBAYCAN İKİNCİ DÜNYA MÜHARİBƏSİ VƏ SONRAKI DÖVRDƏ

Mövzu 37

Azərbaycan SSR İkinci Dünya müharibəsi illərində

Alt standartlar:

1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.

1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.

3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-in iştirakını zaman baxımından qiymətləndirir.

Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir.

Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, INSERT

Motivasiya: Motivasiya zamanı I blokda verilmiş motivasiyayönümlü hissədən – Dünyanın yenidən bölüşdürülməsi uğrunda 1939–1945-ci illərdə İkinci Dünya müharibəsi baş verdi. Bu müharibədə Azərbaycanın yenə də hegemon dövlətlərin planlarında olduğunu bilirsinizmi? Cəbhəyə nə qədər azərbaycanlı göndərildi? Onlar hansı şücaətlər göstərdilər? istifadə edə bilərsiniz.

Yaxud da şəkillərdən istifadə edərək motivasiya yaradın.

Gördünüz bu şəkil və xəritələr sizə nə deyir? Siz bunlara baxanda nə düşündünüz?

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra INSERT üsulundan istifadə etmək olar.

Mövzunun tədrisi üçün INSERT üsulunun tətbiqi səmərə verən üsullardan biridir. Bu üsulun tətbiqində məqsəd şagirdlərin inkişafına yol açmaq, onlarda müəyyən bilik və bacarıqlar formalaşdırmaqdır.

Tədqiqat sualı: İkinci Dünya müharibəsində Azərbaycan SSRİ-nin fəaliyyəti nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün qruplarla iş aparılır. Onlara tapşırıqlar verilir. Dərslərdə verilmiş tapşırıqlardan və ya özünü hazırladığınız tapşırıqlardan ibarət qrup işləri verə bilərsiniz. Aşağıda verilən qrup işləri buna misal ola bilər.

I qrup – Azərbaycanlıların döyüşlərdə iştirakını dəyərləndirin.

II qrup – Neft və neft məhsullarının müharibədə əhəmiyyəti nədən ibarət idi? Fikrinizi bildirin.

III qrup – Almaniyanın Azərbaycanla bağlı planlarını şərh edin.

IV qrup – Azərbaycanlıların dünya müharibəsindəki rolunu müzakirə edin.

V qrup – Partizan hərəkətində iştirak edən azərbaycanlıların fəaliyyətini təhlil edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Kollektiv iş zamanı aşağıdakı tapşırıqlar icrasını reallaşdır bilərsiniz:

Müxtəlif mənbələrin məlumatını müqayisə edərək İkinci Dünya müharibəsi zamanı Azərbaycana dəyən ziyanı müəyyən edin.

İkinci Dünya müharibəsi zamanı Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığını dövr baxımından qiymətləndirin.

Yaxud da "IV bloka aid məlumatı başqa mənbəyə əsasən müqayisə edin" tapşırığı ola bilər.

Nəticə və ümumiləşdirmə:

Nəticədə şagirdlər İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-in iştirakını zaman baxımından qiymətləndirirlər. Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir. Almaniyanın maraqlarını, eləcə də digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Yaradıcı tətbiqetmə: Azərbaycan diviziyalarına aid esse yazın.

Ev tapşırığı: Azərbaycanın faşizm üzərində qələbəsinə verdiyi töhfələr haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirmək üçün təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual, məsələn, “Biz nəticəyə necə gəlib çıxdıq? Bütün bu hadisələrin baş verməsinə səbəb nə idi?” və s. verə bilərsiniz.

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, müqayisəetmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-inin iştirakını zaman baxımdan qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-inin iştirakını zaman baxımdan qiymətləndirir.	Bəzi səhvlərlə İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-inin iştirakını zaman baxımdan qiymətləndirir.	İkinci Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan SSR-inin iştirakını zaman baxımdan asanlıqla qiymətləndirir.
Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Köməkdən istifadə etməklə Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir.	Cüzi səhvlərlə Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı müqayisə edir.	Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsindəki iştirakına aid olan mənbələrdəki fərqli yanaşmanı asanlıqla müqayisə edir.
Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir, lakin tarixlərdə səhvlər edir.	Almaniya və digər ölkələrin maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Mövzu 38

Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsi

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev və b.) rolunu dəyərləndirir.

Təlim məqsədi:

Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəverinin rolunu dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və cütlerle iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Motivasiyanın reallaşdırılması üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz. Bu vasitələrdən biri dünyanın siyasi xəritəsi ola bilər. Şagirdlərin diqqətini Avrasiya materikinə cəlb edin. Şagirdlərdən xəritədə gördükləri dövlətlərdən hansılarının bizə ərazi baxımından daha yaxın olmasını soruşun. Təbii ki, şagirdlər bizim ölkə ilə sərhəd olan dövlətlərin adlarını sadalayacaqlar. Növbəti istiqamətverici sual isə “Bizə sərhəd olan ölkələrdən hansı din baxımından bizə yaxındır?” ola bilər. Şagirdlərin cavablarında mütləq İran və Türkiyə olacaqdır. Siz şagirdlərə Araz çayı sərhəd olmaqla ikiyə bölünmüş Cənubi Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsi ərəfəsindəki vəziyyətini diqqətə çəkmək üçün dövrün siyasi mənzərəsinin açılmasına istiqamət verən suallardan istifadə edə bilərsiniz. Bu zaman I blokda olan suallar sizin üçün vasitə ola bilər. Motivasiyanın yaradılmasına digər bir istiqamət şəkillərdən istifadə ola bilər. Məsələn, İran şahı Rza şahın, Seyid Cəfər Pişəverinin və s. şəkillərini şagirdlərə təqdim edə bilərsiniz.

Yaxud da II bloka aid bu hissəni – “Milli Məclis aqrar qanun verdi: dövlət mülkiyyətində olan torpaqlar və Azərbaycandan qaçmış mülkədarların torpaqları kəndlilər arasında bölüşdürüldü. Daha sonra “Əmək haqqında” qanun qəbul edildi, fabrik-zavodlar üzərində fəhlə nəzarəti tətbiq edildi. Milli Məclis “Dil haqqında” qanun qəbul etdi: Azərbaycan dili bütün Cənubi Azərbaycanda rəsmi dövlət dili elan olundu. Həmin ilin iyununda Təbriz Universiteti fəaliyyətə başladı”. Bu islahatlar nə zaman həyata keçirildi? Bu addımların atılmasının təşəbbüskarı kim idi? Bu kimi suallar verməklə də motivasiya qura bilərsiniz.

Motivasiyanın hansı yollarla reallaşdırılmasından asılı olmayaraq əsas odur ki, şagirdlərdə fərziyyələr yaransın, eləcə də motivasiya uzun vaxt aparmasın. Düşündürücü və 4-5 dəqiqəyə baş tutacaq olarsa, daha səmərəli olar. Motivasiya reallaşdırıldıqdan sonra tədqiqat sualının qoyulması zəruridir.

Tədqiqat sualı: Cənubi Azərbaycanda milli azadlıq mübarizəsinin nəticəsi nədən ibarət oldu?

Tədqiqat sualına cavab tapmaq üçün cütlerle iş forması seçdiyimiz üçün tapşırıqlar cütlərə verilir. Cütlərin tapşırıqları verilərken derslikdən və ya paylama materiallarından istifadə etmələri zəruridir. Çünki ders sinifdə reallaşır, şagirdlər qoyulan problemlə yaxından tanış olmaq məcburiyyətindədirlər. Əgər sizin məktəbin İKT imkanları varsa, internet axtarış sistemindən istifadə edə də bilərlər. Bu zaman siz şagirdlərə istiqamət vermək üçün konkret internet ünvanları söyləəsəniz, daha yaxşı olar.

I cüt – Milli azadlıq mübarizəsinin məğlubiyyətinin səbəblərini izah edin.

II cüt – Xiyabani hərəkatı ilə Pişəveri hərəkatının oxşar və fərqli cəhətlərin müəyyənləşdirib, nəticələri şərh edin.

III cüt – Cənubi Azərbaycanda baş vermiş proseslərin xronoloji cədvəlini tərtib edin.

IV cüt – Cənubi Azərbaycanda müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edin.

V cüt – Milli azadlıq hərəkatının İran imperiyası üçün nəticələrini müəyyən edin.

VI cüt – Milli Məclisin Cənubi Azərbaycan xalqı üçün verdiyi qərarları dəyərləndirin.

VII cüt – S.C.Pişəverinin azadlıq hərəkatında oynadığı rol dəyərləndirin.

VIII cüt – Cənubi Azərbaycanın İkinci Dünya müharibəsi illərində həyatında baş vermiş proseslərin oxşar və fərqli cəhətlərini özündə əks etdirən sxem-cədvəl tərtib edin.

IX cüt – SSRİ-nin ikiüzlü siyasətini təhlil edin.

X cüt – Milli-demokratik hərəkatın birinci və ikinci mərhələsini müqayisə edin.

XI cüt – Milli azadlıq hərəkatını dəyərləndirib nəticələr çıxarın.

XII cüt – Cənubi Azərbaycanın hegemon dövlətlər üçün strateji region olduğunu əsaslandırın.

Cütlərin işləri verilirərkən inklüzivliyi nəzərə almaq işin daha səmərəli təşkilinə şərait yaradacaqdır.

Cütlərin işi bitdikdən sonra onun təqdim edilməsi reallaşdırılmalıdır. Vaxt bölgüsünü əvvəlcədən elan etməyiniz zəruridir ki, şagirdlər əlavə vaxt itkinsinə şərait yaratmasınlar. Cütlərin qiymətləndirilməsi aşağıdakı meyar əsasında aparılır.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Banu					
Hüseyn					

Kollektiv iş: II bloka aid mövzunun sonuncu abzasında verilmiş bu hissəni – “Cənubi Azərbaycanda S.C.Pişəverinin başçılığı ilə milli azadlıq hərəkatı xalqın öz təməl hüquqlarını, milli varlığını, dilini, mədəniyyətini qorumaq və inkişaf etdirmək uğrunda mübarizəsinin parlaq səhifəsidir” fikrini müzakirəyə qoyun. Müzakirə üçün müzakirə suallarından istifadə mütləqdir.

Təqdim etmə və müzakirədən sonra nəticə və ümumiləşdirmə aparılması zəruridir.

Nəticədə şagirdlər Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəverinin rolunu dəyərləndirir. Milli azadlıq hərəkatının lideri kimi onun əsaslı rolunu olduğunu qiymətləndirirlər.

Yaradıcı təbiiqetmə: “İkinci Dünya müharibəsi illərində Cənubi Azərbaycan” adlı sxem tərtib edin.

Ev tapşırığı: S.C.Pişəveriyə aid təqdimat hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə

kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, lakin nitqində qüsurlara yol verir.	Cənubi Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri sərbəst təhlil edir.
Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəverinin rolunu dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəverinin rolunu dəyərləndirərkən bəzi səhvlərə yol verir.	Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəverinin rolunu dəyərləndirir.	Cənubi Azərbaycanın tarixində S.C.Pişəverinin rolunu əsaslı şəkildə dəyərləndirir.

Mövzu 39

Azərbaycan SSR müharibədən sonrakı onillikdə

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Təlim məqsədləri:

Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.

Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: mühazirə, Venn

Motivasiya: Dərslikdə verilmiş I bloka aid bu hissəni – “SSRİ İkinci Dünya müharibəsindən qələbə ilə çıxdı. Azərbaycan xalqı da bu müharibənin əsas qəhrəmanı kimi tarixə düşdü. Müharibənin bütün ağırlığını çəkən Azərbaycan SSR-ni müharibədən sonra hansı hadisələr gözləyirdi? Sovet totalitar rejimi xalqımıza qarşı daha hansı zorakılıq tədbirləri həyata keçirdi?” şagirdlərə söyləyərək onlar fərziyyələrini almaqla motivasiyanı yaratmaq da mümkün variantlardan biridir. Başqa bir variant isə slayd hazırlamaqla həmin ərazilərin xəritələrini, əhalisinin həyat tərzini göstərməklə müxtəlif yönləndirici suallardan istifadə etməklə motivasiya yaratmaq olar. Əsas odur ki, qoyacağınız motivasiya sizin sinfin xüsusiyyətlərinə uyğun gəlsin. Onların bilik və bacarıqlarına siz daha yaxından bələd olduğunuz üçün daha səmərəli motivasiya qurmaq imkanına malik ola bilərsiniz.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra müəhazirə üsulundan istifadə edə bilərsiniz. Bu üsulun seçilməsi tövsiyə olunduğu üçün bu zaman siz 6-7 dəqiqəlik müəhazirə edə bilərsiniz. Müəhazirəniz araşdırılacaq problemlə bağlı məsələlərə toxunmaqla, dövrün siyasi proseslərini diqqətə çatdırmaqla nəticələnə bilər. Müəhazirə bitdikdən sonra şagirdlərin tədqiqat sualına cavab tapması üçün onları qruplarda işə cəlb edin.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdəki vəziyyət necə oldu?

Bəzən tədqiqat sualı ilə qrupa veriləcək sualı qarışdırırlar. Tədqiqat sualı ümumi bir sual olur və bu suala cavab tapmaq üçün isə müxtəlif tapşırıqların həllinə ehtiyac yaranır. Qrupa suallar qoyulsa da, onun tapşırığa çevrilməsi zəruridir. Yeni şagird verilmiş suala əsasən hansı işi görsün. Əslində, məqsədiniz şagirdlərdə müəyyən bilik və bacarıqların formalaşdırılmasına şərait yaratmaqdır.

Tədqiqatı aparmaq üçün qrup işinin reallaşdırılması tövsiyə olunur. Bu zaman qrupların bölgüsünü müxtəlif vasitələrdən istifadə etməklə apara bilərsiniz. Bu zaman siz rəngli kağız, müxtəlif şəxsiyyətlərin şəkilləri və ya rəqəmlərdən istifadə edə bilərsiniz.

I qrup – Tariximizin təhrif edilməsində məqsəd nə idi? Fikrinizi əsaslandırın.

II qrup – Ermənistanın Dağlıq Qarabağa iddia qaldırmasını müasir dövr Qarabağ problemi ilə əlaqələndirib şərh edin.

III qrup – Azərbaycanın iqtisadi inkişafı üçün görülmə tədbirləri qiymətləndirin.

IV qrup – Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirin.

V qrup – Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirin.

Məlumatın mübadiləsi mərhələsində şagirdlər müəyyən edilmiş zaman ərzində, yəni sizin tapşırığa ayırdığınız vaxt ərzində şagirdlər onlara verilmiş iş vərəqlərində cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi zamanı isə cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: III bloka aid olan “SSRİ hökumətinin Azərbaycandakı iqtisadi siyasətini çar Rusiyasının müstəmləkəçi iqtisadi siyasəti ilə müqayisə edin” tapşırığını Venn diaqramında icra etməyə kollektivə həvalə edin.

Nəticədə şagirdlər Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir. Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Yaradıcı təbiiqetmə zamanı VII blokda verilmiş “SSRİ-nin müharibədən sonra azərbaycanlılara qarşı siyasətinin xüsusiyyətlərinə aid şəxələndirmə qurun” tapşırığını verə bilərsiniz.

Ev tapşırığı: Neft daşları haqqında sənədli filmə baxıb onun əsasında hekayə yazın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Aşağıdakı suallar əsasında refleksiyanı reallaşdırmaq olar.

Xaricdən hər hansı vətəndaşın SSRİ-yə gelişində casusluq məqsədi axtaran hökumət nəyə görə xaricdəki ermənilərə etibar edib onları Azərbaycana köçürürdü?

- Tariximizin təhrif edilməsində məqsəd nə idi?
- Müharibənin neft hasilatına mənfi təsiri nə ilə bağlı idi?
- İqtisadiyyatda hansı yeniliklər oldu?
- Müharibədən sonrakı onillikdə hansı hadisələr baş verdi?

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, əlaqələndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri müəllimin köməyi ilə zaman baxımından qiymətləndirir.	Cüzi səhvlərlə Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.	Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə baş vermiş hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından sərbəst qiymətləndirir.

Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Köməkdən istifadə etməklə Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Bəzi səhvlərlə Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycan SSR-də müharibədən sonrakı onillikdə insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
---	---	--	---

Mövzu 40

Milli oyanış cəhdləri

Alt standartlar:

1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

XX əsrin 50-60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.

Müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil edir.

Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya zamanı I bloka aid olan suallardan istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da siz dövrün məşhur əsərləri olan Bəxtiyar Vahabzadənin "Gülüstan", Rəsul Rzanın "Qızıl-gül olmayaydı" poemalarından bir parça oxuyub və ya səsləndirib o dövrün siyasi mənzərisini açmağa kömək edən sualları şagirdlərə verə bilərsiniz. Digər bir motivasiya isə Neft daşları haqqında sənədli filmə baxmaqla həyata keçirilə bilər. Filmdən müəyyən hissə şagirdlərə təqdim olunur. Baxılmış hissə müzakirə edilir. Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

Siz motivasiyaları müxtəlif formalarda reallaşdırı bilərsiniz. Əsas odur ki, sizin qoyduğunuz motivasiya uğurlu alınsın.

Motivasiya baş tutduqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsi üçün tədqiqat sualını lövhədə yazıb elan edin.

Bu mövzu üçün “3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir” standartı seçilmişdir. Bu standartı əgər öz məqsədinizi reallaşdırmaq üçün seçərsinizsə, o zaman şagirdlərə qabaqlayıcı tapşırıq verib bu dövr haqqında material toplamalarını tapşıra bilərsiniz. Yaxud da əgər qabaqlayıcı tapşırıq verməmişsinizsə, o zaman bu standartı reallaşdırmaq üçün şagirdlərə şərait yaratmaq lazımdır. Əgər İKT-dən istifadə imkanınız varsa, dərsin tədqiqat mərhələsində bu imkandan şagirdlər istifadə etməklə məlumat toplayıb təqdim edə bilərlər. Yox əgər sizin məktəbdə belə bir şərait yoxdursa, o zaman siz şagirdlər üçün müxtəlif kitablar, materiallar, ensiklopediya və s. gətirməklə buna imkan yarada bilərsiniz. Əsas odur ki, dərsin gedişində seçdiyiniz standartla uyğun məqsədinizə çatıb şagirdlərdə bu bacarıqları formalaşdırma bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: XX əsrin 50-60-cı illərində baş vermiş dəyişikliklər nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab tapmaq üçün tapşırıqlar verilir. Bu zaman III və VI blokda yerləşən sual və tapşırıqlardan da istifadə etmək imkanına malik ola bilərsiniz.

I qrup – Şəxsiyyətə pərəstiş nədir? Fikirlərinizi bildirin.

II qrup – SSRİ-nin müharibədən sonra azərbaycanlılara qarşı siyasətinin xüsusiyyətlərinə aid şəxələndirmə qurun.

III qrup – Ermənilərin Dağlıq Qarabağa olan iddialarının boşa çıxmasının səbəblərini izah edin.

IV qrup – İmam Mustafayev və Vəli Axundovun hakimiyyəti dövrünü təhlil edin.

V qrup – Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında məlumatı təqdim edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyer əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş üçün aşağıdakı tapşırığı reallaşdırın. Bu işin təşkilini müzakirə üsulu ilə reallaşdırmanız tövsiyə olunur. Şagirdlərə “XX əsrin 50 və 60-cı illərini müqayisə edərək təhlil edin” tapşırığını verin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil edir, SSRİ-nin müharibədən sonra azərbaycanlı-

lara qarşı siyasətinin xüsusiyyətlərinə aid şəxələndirmə qururlar. Ermənilərin Dağlıq Qarabağa olan iddialarının boşa çıxması səbəblərini izah edərək XX əsrin 50-60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayırlar. Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: XX əsrin 50-60-cı illərində baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayın.

Ev tapşırığı: Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında məlumata əsasən buklet hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Məsələn, sizcə, nəyə görə mərkəzi hökumət məhz Bakı şəhərini birbaşa Moskvaya tabe etməyə can atırdı? Yərinizə salın: "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı nəyə görə qadağan edilmişdi? Əgər siz "Milli Azərbaycan Qərargahı"nın üzvü olsaydınız, daha hansı məqsədləri qarşıya qoyardınız? Müharibənin neft hasilatına mənfi təsiri nə ilə bağlı idi?

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, cədvəlhazırlama, məlumat toplama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin 50-60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlamağa cəhd edir.	Müəllimin köməyi ilə XX əsrin 50-60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.	Bəzi səhvlərlə XX əsrin 50-60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.	XX əsrin 50-60-cı illərində baş vermiş mühüm hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.
Müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil etməyə çalışır.	Sualların köməyi ilə müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil edir.	Müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil edir.	Müstəmləkə rejimində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətini ətraflı təhlil edir.
Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı təqdim etməyə cəhd edir.	Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı təqdim edir, lakin səhvlərə yol verir.	Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı təqdim edir.	Azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından deportasiya olunması haqqında topladığı məlumatı sistemli şəkildə təqdim edir.

1940-60-cı illərdə mədəniyyət sahəsində uğurlar

Akt standartları:

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədi:

Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsində yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri təqdim edir.

40-60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.

Təlim forması: kollektiv, fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: BİBÖ

Yusif Məmmədəliyev

Şəxsi Qurbanov

Motivasiya zamanı "Ögey ana" filmindən bir fragmente baxıb o dövrdə xalqımızın həyat tərzini müzakirə edə bilərsiniz. Yaxud da I blokda verilmiş suallara müraciət edə və ya şəkillərlə motivasiya yarada bilərsiniz.

Şəkillərə aid müxtəlif suallar verə bilərsiniz. Məsələn, Şəkilə gördüyünüz şəxslər kimdir? Onlar haqqında nə bilərsiniz? Bu şəxsiyyətlər hansı dövrdə yaşayıb yaratmışlar? Onların hansı nailiyyətləri vardır? və s.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

BİBÖ üsulunu seçdikdə BİBÖ cədvəli öncədən lövhədən asılır. Şagirdlər dərslərini əvvəldən sonunadək bu üsulun reallaşdırılmasında iştirak edərək cədvəli doldururlar.

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim

Tədqiqat sualı: Müharibə və müharibədən sonrakı illərdə xalqımızın hansı elmi-mədəni uğurları oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını şərh edin.

II qrup – İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsində yenilikləri nədə görürsünüz? Araşdırma apararaq nəticələri təqdim edin.

III qrup – Müharibə illərində elm və mədəniyyət sahəsində uğurları müəyyənləşdirib qeyd edin.

IV qrup – İncəsənətdə əldə olunmuş uğurlara aid təqdimat hazırlayın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Siz bu mövzunun tədrisi zamanı kollektiv və ya fərdi iş də həyata keçirə bilərsiniz. Bu zaman aşağıdakı tapşırıqların icrasını şagirdlərə verə bilərsiniz.

Kollektiv iş: Müharibədən sonrakı ilk illərdə xalqımızın qabaqcıl elm və mədəniyyət xadimləri təqib və təzyiqlərə məruz qalmasının səbəbini araşdıraraq müzakirə edin. Azərbaycan musiqisinin xarakterik əlamətlərini şərh edin.

Fərdi iş: Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələrini cədvəl tərtib etməklə təqdim edin.

Tədqiqat aparılıb şagirdlər tərəfindən təqdim olunduqdan sonra ümumiləşdirmə aparılaraq nəticələr əldə edilməlidir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsində yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, müharibə illərində elm və mədəniyyət sahəsində uğurları müəyyənləşdirib qeyd edirlər. Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri təqdim edirlər. İncəsənətdə əldə olunmuş uğurlara aid təqdimat hazırlayır, Azərbaycan musiqisinin xarakterik əlamətlərini şərh edirlər.

Yaradıcı təbiiqetmə: Müharibədən sonrakı illərdə orta təhsillə bağlı islahatları sxemləşdirin.

Ev tapşırığı: Qobustan qaya rəsmləri və Azıx mağarasının tədqiqi haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Bu mərhələni reallaşdırmaq üçün, eləcə də təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Məsələn, sizcə, bütün dinləri təqib edən bir hökuməti dini idarə yaratmağa vadar edən nə idi? Hal-hazırda “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanına münasibət necədir? Azərbaycan tarixinin saxtalaşdırılmasının məqsədləri nə idi? Ədəbiyyat və incəsənət sahəsində uğurları nədə görürsünüz?

Qiymətləndirmə meyarları: əlaqələndirmə, təqdimetmə, şərhətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsindəki yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsindəki yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Bəzi səhvlərlə Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsindəki yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycanda İkinci Dünya müharibəsi dövründə mədəniyyət sahəsindəki yenilikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.
Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri təqdim edir.	Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri təqdim edir.	Müharibədən sonrakı dövrdə maarif və elmin inkişafını araşdıraraq nəticələri sistemli təqdim edir.
40-60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Suallar vasitəsilə 40-60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	40-60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	40-60-cı illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini faktlara istinadla şərh edir.

Mövzu 42

1970-80-ci illərdə sosial-iqtisadi yüksəliş

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev) rolunu dəyərləndirir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

1970-80-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirir.

Heydər Əliyevə dair material toplayaraq təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: karusel, təqdimat

Bu mövzunun motivasiyası üçün yetərincə materiallar vardır. I bloka aid hissə sizi qane etməzsə və ya siz daha başqa motivasiyaya üstünlük verərsinizsə, bu sizin yaradıcı müəllim olmanızdan xəbər verir. Bir neçə nümunəni sizə tövsiyə edirik. Bu mövzu üçün Ulu öndər Heydər Əliyevin 70-ci illərə aid gördüyü işlərin videolentini göstərib suallarla şagirdlərin fərziyyələrini ala bilərsiniz. Yaxud da bu dövrü özündə əks etdirən slayd hazırlaya bilərsiniz. Sizin İKT imkanınız yoxdursa, şifahi nitqinizdən istifadə edib müasir Azərbaycanın çiçəklənməsinin, inkişafının və siyasi arenada tanınmasının və qurucusunun kimliyini soruşub 70-ci illərlə əlaqələndirə bilərsiniz. Daha bir sadə vasitə isə açar sözlərdir.

Kürdən Bakıya su kəməri çəkilməsi, Ağdam-Xankəndi demir yolunun çəkilməsinin başa çatdırılması, Bakı Məişət Kondisionerləri Zavodunun tikilməsi, Bakı-Yalama demir yolu xətlərinin elektriklişdirilməsi və s. hansı dövrə təsadüf edir? və s. suallardan istifadə etməklə motivasiya yaradıb şagirdlərinizdən fərziyyələr alın. Açar sözlər üçün II bloka aid materialdan istifadə edə bilərsiniz.

Bundan sonra siz bu dövrə aid hazırladığınız təqdimatı şagirdlərin nəzərinə çatdırın. Şagirdlər bu təqdimat vasitəsilə dövr haqqında məlumat əldə etmək imkanına malik ola bilsinlər. Tədqiqatın aparılması üçün III və VI blokda sual və tapşırıqlardan istifadə edə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Sovet imperiyasının tərkibində olan Azərbaycan SSR-də 1970-1980-ci illərin başlanğıcında hansı dəyişikliklər baş verdi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – 1960-cı illərdə Azərbaycan SSR-in üzləşdiyi problemləri şərh edin.

II qrup – Bu dövrdə əhəlinin həyat tərzindəki yenilikləri müəyyən edərək sistemləşdirib təhlil edin.

III qrup – Ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına yeni iddialarını və Heydər Əliyevin gördüyü tədbirləri təhlil edin.

IV qrup – 1970-1980-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edin.

V qrup – Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirin.

VI qrup – Heydər Əliyevin Azərbaycan naminə gördüyü işlərə dair material toplayaraq təqdim edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: Azərbaycan dilinin dövlət dili elan olunmasının əhəmiyyəti nə idi? Fikirlərinizi bildirin. Bu tapşırığı reallaşdırarkən karusel üsulunu həyata keçirəsiniz, həm vaxta qənaət etmiş olarsınız, həm də dərstdə fəallıq yaradarsınız.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər 1970-1980-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, 1960-cı illərdə Azərbaycan SSR-in üzləşdiyi problemləri, Ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına yeni iddialarını və Heydər Əliyevin gördüyü tədbirləri, bu dövrdə əhalinin həyat tərzindəki yenilikləri müəyyən edərək təhlil edirlər. XX əsrin əvvəlində və 70-ci illərdə yaşayan azərbaycanlı ailəsinin həyat tərzini müqayisə edirlər. Azərbaycan dilinin dövlət dili elan olunmasının əhəmiyyətini müzakirə edirlər. Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirir, Heydər Əliyevə dair material toplayaraq təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: "Azərbaycanın iqtisadi yüksəlişi adlı" esse yazın.

Ev tapşırığı: Heydər Əliyevin 1982-ci ildən başlayan Moskva dövrünə aid məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə:

Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Məsələn, xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin həyatı haqqında nə bilərsiniz? Müasir dövrdə Azərbaycan neftinin inkişafı haqqında nə bilərsiniz? 1970-ci illərdə sənayenin inkişafında hansı yeniliklər baş verdi? 1969-1982-ci illərdə hansı hadisələr olmuşdur?

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, dəyərləndirmə, təqdim etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1970-1980-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən ciddi səhvlər edir.	Bəzi səhvlər edərək 1970-1980-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	1970-1980-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	1970-1980-ci illərdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri faktlar göstərməklə təhlil edir.
Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirərkən səhvlərə yol verir.	Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirərkən illərdə səhvlər edir.	Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirir.	Dövlətin möhkəmlənməsində Heydər Əliyevin rolunu mənbə göstərməklə dəyərləndirir.
Heydər Əliyevə dair material toplayır, lakin sistemsiz təqdim edir.	Heydər Əliyevə dair material toplayaraq təqdim edir, lakin xronoloji ardıcılıq pozur.	Heydər Əliyevə dair material toplayaraq təqdim edir.	Heydər Əliyevə dair material toplayaraq sistemli və geniş şəkildə təqdim edir.

Mövzu 43

Yenidənqurma siyasətinin iflası

Alt standartlar:

1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim məqsədləri:

XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir. 80-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, suallar, şəxələndirmə

Bu mövzunun motivasiyası zamanı xəritədən istifadə edə bilərsiniz. Azərbaycanın xəritəsini şagirdlərə təqdim edin. Bu xəritədə itirilmiş torpaqlarımızı göstərməklə ərazilərimizin adlarını söyləyə bilərlər. Bundan sonra siz şagirdlərə Qarabağ münaqişəsinin başlanğıc nöqtəsinin nə zaman baş verməsini, ermənilərin Qarabağa olan iddiasına Sovet Rusiyasının nə üçün dəstək olması və s. fərziyyələr yaradacaq suallar verə bilərsiniz.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürdükdən sonra onlara tədqiqat sualını elan edin. Bu dərstdən öncəki dərsin ev tapşırığında “Heydər Əliyevin 1982-ci ildən başlayan Moskva dövrünə aid məlumat toplayın” olduğu üçün, demək olar ki, şagirdlər bu mövzu haqqında məlumatlıdırlar. Şagirdlərdən ev tapşırığının icrası barədə suallar verməklə məlumatlar əldə edilir. Suallar verilib cavablar alındıqdan sonra tədqiqat işi üçün tədqiqat sualı elan edilir.

Tədqiqat sualı: XX əsrin 80-ci illəri Azərbaycan tarixində hansı izi qoydu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Mərkəzi hökumətin tədbirlərinin milli münaqişəni daha da alovlandırıldığını əsaslandırın.

II qrup – Sizcə, bu dövrdə ermənilərin tələblərinin qarşısını almaq üçün nə etmək olardı? Fikrinizi əsaslandırın.

III qrup – XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyəti təhlil edin.

IV qrup – Mərkəzi hökumətin DQMV-də ikili siyasətini izah edin.

V qrup – Mərkəzi hökumətin və ermənilərin məkrli siyasətinin nəticələrini təhlil edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanda daxili siyasi vəziyyəti təhlil edir, mərkəzi hökumətin DQMV-də ikili siyasətini izah edərək, onun tədbirlərinin milli münaqişəni daha da alovlandırıldığını əsaslandırırlar. Mərkəzi hökumətin və ermənilərin məkrli siyasətinin nəticələrini təhlil edir, 80-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlayırlar.

Kollektiv iş: Kükürlü neftin yaratdığı ekoloji problemləri müzakirə edin. Dağlıq Qarabağ məsələsində mərkəzi hökumətin mövqeyini müzakirə edin.

Fərdi iş: 80-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlayın.

Yaradıcı tətbiqetmə: 80-ci illərə aid hadisələri şaxələndirmə qurmaqla təsvir edin.

Ev tapşırığı: Ermənistan SSR-də azərbaycanlılara məxsus məhv edilmiş tarixi abidələr haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə:

Bu mərhələdə təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Məsələn, Azərbaycanda milli münəqişə ocağı yaratmaq kimlərin mənafeyinə xidmət edirdi? Sumqayıt hadisələrini törətməkdə ermənilərin məqsədi nə idi? Əbdürrəhman Vəzirovun səriştəsizliyi hansı ağır nəticələrə yol açdı? Azərbaycanlı əhalinin Ermənistandan kütləvi qovulmasının səbəbləri nə idi?

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, cədvəlhazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatına baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Cüzi səhvlərlə XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri sərbəst təhlil edir.
80-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə 80-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.	80-ci illərə dair xronoloji cədvəl hazırlayır, lakin sistemslilik edir.	80-ci illərə dair xronoloji cədvəli sərbəst hazırlayır.

Mövzu 44

Ərazi bütövlüyünün və milli hüquqların qorunması uğrunda mübarizə

Alt standartlar:

- 1.1.1. Mühüm tarixi hadisə, proses və təzahürləri zaman baxımından qiymətləndirir.
- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

Baş vermiş hadisələri zaman baxımından qiymətləndirir.
 Əldə edilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlayır.
 Azərbaycanın işğalçı Ermənistana qarşı mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, INSERT

Bu mövzunun tədrisi və verilmiş standartların tədrisi zamanı motivasiyanı reallaşdırmaq üçün I blokdan istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da “suverenlik”, “demokratiya” sözlərinin mənasını şagirdlərdən soruşun. Sonra bu sözlərin mahiyyətinə aid olan hüquqlar pozularsa, nələrin baş verə biləcəyini fərz etsinlər. Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

Başqa bir tövsiyə isə IV bloka aid bu hissəni şagirdlərə oxuyun.

“1990-cı il yanvarın 21-də Heydər Əliyev Azərbaycan SSR-in Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gəlmiş, baş vermiş hadisəyə öz kəskin münasibətini bildirmişdi. O demişdir: “Dağlıq Qarabağ hadisələrinin ilkin mərhələsində ölkənin ali partiya siyasi rəhbərliyi tərəfindən vaxtında zəruri tədbirlər görülsə idi, gərginlik indiki həddə çatmaz, tərəflər itkilərə məruz qalmaz, başlıcası isə 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə çoxlu insan qırğını ilə nəticələnən hərbi müdaxilə üçün də zəmin yaranmazdı...”

Nə üçün Heydər Əliyev bu fikri söyləmişdi? Nə üçün 20 Yanvar faciəsi baş verdi? Bu hadisənin səbəbləri nə idi?

Əgər sizin İKT imkanlarınız varsa, o zaman 20 Yanvar faciəsi, meydan hərəkatı və s. bu kimi hadisələrə aid slayd təqdim etməklə də motivasiya üçün zəmin yarada bilərsiniz.

Materialla tanışlıq INSERT üsulu ilə həyata keçirilərsə, daha səmərəli olar. Əslində, şagirdlərimiz bu mövzu ilə bağlı yetərinə məlumatlıdırlar. Hal-hazırda hələ də davam edən Qarabağ problemi tariximizin qan yaddaşı olduğu üçün bu mövzunun tədrisi bir o qədər də çətinlik yaratmayacaqdır.

Tədqiqat sualı: Mərkəzi hökumətə qarşı baş vermiş xalq hərəkatının qarşısının alınması üçün hansı tədbirlər həyata keçirildi?

Bu suala cavab tapmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Əvvəlcədən toplanmış məlumat əsasında 20 Yanvar şəhidləri haqqında təqdimat hazırlayın.

II qrup – Xalqı Azadlıq meydanında etirazlara toplayan səbəbləri ümumiləşdirib təqdim edin.

III qrup – 20 Yanvar hadisəsindən öncə görülməli tədbirlərin qərəzli xarakter daşdığını sübut edin və qiymətləndirin.

IV qrup – 1988-1990-cı illərdə baş vermiş hadisələrin qarşısını almağın mümkün yollarını müəyyən edin.

V qrup – Ermənilərin Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparmaq siyasətinə qarşı azərbaycanlıların mövqeyini dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Gruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: “Azərbaycan SSR-in suverenliyi haqqında” Konstitusiya qanununun əhəmiyyətini müzakirə edin.

Nəticədə şagirdlər baş vermiş hadisələri zaman baxımından qiymətləndirir, 20 Yanvar hadisəsindən öncə görülən tədbirlərin qərəzli xarakter daşdığını sübut edir və qiymətləndirirlər. Xalqı Azadlıq meydanında etirazlara toplayan səbəbləri müəyyən edərək 1988-1990-cı illərdə baş vermiş hadisələrin qarşısını almağın mümkün yollarını müəyyən edirlər. Əldə edilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlayırlar. Azərbaycanın işğalçı Ermənistan qarşı mövqeyini dəyərləndirirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Dərslikdə verilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlayın.

Ev tapşırığı: Ermənilərin Naxçıvan ərazisinə olan hücumları haqqında əlavə məlumat toplayın.

Refleksiya üçün təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Məsələn, Sovet rəhbərliyi xalq hərəkatını boğmaq üçün hansı tədbirlərə əl atdı? Sizcə, Azərbaycan rəhbərliyini, xüsusilə Moskvanı qorxuya salan nə idi? Meydan hərəkatı deyəndə nə başa düşürsünüz?

Qiymətləndirmə meyarları: qiymətləndirmə, təqdimathazırlama, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Baş vermiş hadisələri zaman baxımından qiymətləndirməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə baş vermiş hadisələri zaman baxımından qiymətləndirir.	Bəzi səhvlərlə baş vermiş hadisələri zaman baxımından qiymətləndirir.	Baş vermiş hadisələri zaman baxımından asanlıqla qiymətləndirir.
Əldə edilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə əldə edilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlayır.	Bəzi səhvlərlə əldə edilmiş məlumatlar əsasında təqdimat hazırlayır.	Əldə edilmiş məlumatlar əsasında sərbəst təqdimat hazırlayır.

Azərbaycanın işğalçı Ermənistanla qarşı mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycanın işğalçı Ermənistanla qarşı mövqeyini dəyərləndirir.	Bəzi səhvlərlə Azərbaycanın işğalçı Ermənistanla qarşı mövqeyini dəyərləndirir.	Azərbaycanın işğalçı Ermənistanla qarşı mövqeyini asanlıqla dəyərləndirir.
--	---	---	--

Mövzu 45

Cənubi Azərbaycan müharibədən sonrakı dövrdə

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

- İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanda sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
- İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.

Təlim forması: kollektiv, fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu

Bu mövzunun tədrisi zamanı motivasiya üçün I blokdan istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da "Ağ inqilab" ifadəsini lövhədə yazıb bu ifadənin nə olduğunu soruşa bilərsiniz. Əsas odur ki, verdiyiniz suallar fərziyyələr yarada bilsin. Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürsünlər. Motivasiya mərhələsi bitdikdən sonra II bloka aid hissəni fasiləli oxu üsulundan istifadə etməklə şagirdlərə oxudun. Bu zaman III bloka aid olan sual və tapşırıqları diqqətdən qaçırmayın.

Tədqiqat işini aparmaq üçün tədqiqat sualı vermək zəruridir.

Tədqiqat sualı: İranda baş verən inqilabi dəyişikliklər Cənubi Azərbaycana necə təsir etdi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Cənubi Azərbaycanın İran inqilabında rolunu müəyyən edin.

II qrup – “Ağ inqilab” ifadəsini izah edin. Cənubi Azərbaycanda sənayenin zəif inkişaf etməsinin səbəblərini müəyyən edin.

III qrup – İranda həyata keçirilən inqilabi dəyişikliklərin Cənubi Azərbaycana təsirini təhlil edin.

IV qrup – İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Kollektiv iş: İranda 60-70-ci illərin islahatları nəticəsində baş verən dəyişiklikləri təhlil edin. İran İslam inqilabı zamanı Təbriz üsyanını dəyərləndirin.

Fərdi iş: Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayın.

Nəticə və ümumiləşdirmə mərhələsində şagirdlər İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir. İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirirlər. Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayırlar.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Cənubi Azərbaycanın İran üçün əhəmiyyəti” adlı esse yazın.

Ev tapşırığı: Müasir dövrdə Cənubi Azərbaycanda ana dilinin, milli dəyərlərimizin vəziyyəti haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya mərhələsində təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Məsələn, bu dövrdə Şimali Azərbaycanda kəndlilər dövlətdən torpaq satın ala bilirdimi? Bu dövrdə Şimali Azərbaycanda Azərbaycan dilinin statusu, vəziyyəti haqqında nə bilərsiniz? İran inqilabında Cənubi Azərbaycan əhalisinin fəal iştirakı özünü necə göstərirdi?

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, dəyərləndirmə, cədvəlhazırlama

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Bəzi səhvlərə yol verməklə İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə Cənubi Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri geniş təhlil edir.
İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Bəzi səhvlərə yol verməklə İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	İran inqilabı zamanı Cənubi Azərbaycanın mövqeyini geniş şəkildə dəyərləndirir.
Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Bəzi səhvlərə yol verməklə Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.	Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini hazırlayır.	Cənubi Azərbaycanda baş vermiş hadisələrin xronoloji cədvəlini sistemli şəkildə hazırlayır.

Mövzu 46

1970-80-ci illərdə mədəniyyətin inkişafı

Alt standartlar:

- 5.1.1. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.
- 5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
- 5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

- 1970-1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.
- 1970-1980-ci illərdə Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.
- Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və cütlerle iş

Təlim üsulu: beyin həmrəsi, müəhazirə

Motivasiya zamanı I blokda suallardan istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da "sivilizasiya" sözünün mənasının nə olduğunu şagirdlərdən soruşa bilərsiniz. "Sivilizasiya" və "mədəniyyət" anlayışını onlara təqdim edib bu sözlər arasındakı əlaqəni aydınlaşdırən suallar verin. Bunun davamı olaraq 1970-1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətini özündə əks etdirən şəklləri şagirdlərə təqdim edib onların hansı dövrə aid olmasını soruşun.

Aşağıdakı şəklləri şagirdlərə təqdim etmək olar.

Şagirdlər öz fərziyyələrini irəliləyərək sorduktan sonra siz bu mövzu ilə əlaqədar müəhazirə edin. Müəhazirə 5-6 dəqiqəlik olarsa, kifayət edər. Müəhazirədən sonra tədqiqat sualını elan edin.

Tədqiqat sualı: 1970-1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyəti hansı nailiyyətlər qazandı?

Bu suala cavab tapmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I cüt – 1970-80-ci illərdə çəkilmiş bu filmlərdən hər hansı birinin milli xarakter daşıdığını əsaslandırın.

II cüt – Şamaxı rəsədxanasının SSRİ-nin ən böyük astronomiya mərkəzlərindən birinə çevrilməsi Azərbaycana nə verdi? Şərh edin.

III cüt – Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparıb nəticələrini təqdim edin.

IV cüt – Bu dövrdə təhsildə baş verən uğurları və mənfi cəhətləri müəyyən edin.

V cüt – Bakının “Neft akademiyası” kimi tanınmasının səbəblərini izah edin.

VI cüt – Dağlıq Qarabağda mədəniyyət sahəsində görülən işləri təhlil edərək təqdim edin.

VII cüt – Nəyə görə Ermənistanda Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğinə mane ola bilmirdilər? Fikrinizi əsaslandırın.

VIII cüt – Bu dövrdə görülən işlərin milli dəyərlərin təbliğinə, milli oyanışa xidmət etdiyini əsaslandırın.

IX cüt – Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası və Bakıda “Sovet Türkologiyası” jurnalının nəşrə başlanmasının əhəmiyyətini izah edin.

X cüt – Azərbaycan mədəniyyəti və elmində baş vermiş nailiyyətləri dünya elm və mədəniyyətində baş vermiş yeniliklərlə müqayisə edib fikirlərinizi yazın.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında cütlər qiymətləndirilir.

Cütlərdə işləyən şagirdlərin adı	Fəallıq səviyyəsi (zəif, orta, yüksək)	Əməkdaşlıq etmə	Qaydalara əməl olunması	Tapşırığın icrası zamanı müzakirə etmə	Ümumi rəyə gəlmə
Əli					
Əsmər					

Kollektiv iş: Heydər Əliyevin Azərbaycanın milli-mədəni irsinə qarşı baş vermiş təqib və haqsızlıqları aradan qaldırmaq tədbirlərini müzakirə edin.

Nəticədə şagirdlər 1970-1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edərək, elmin inkişafına dair araşdırmalar apararaq nəticələrini təqdim edirlər. Heydər Əliyevin Azərbaycanın milli-mədəni irsinə qarşı baş vermiş təqib və haqsızlıqları aradan qaldırmaq tədbirlərini müzakirə edirlər. Bu dövrdə təhsildə baş verən uğurları və mənfi cəhətləri müəyyən edərək Bakının “Neft akademiyası” kimi tanınmasının səbəblərini izah edir, Dağlıq Qarabağda mədəniyyət sahəsində görülən işləri təhlil edərək təqdim edirlər. Bununla yanaşı, 1970-1980-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

Yaradıcı təbiiqetmə: 1970-80-ci illərdə çəkilmiş “Nəsimi”, “Babək”, “Axırıncı aşırım”, “Dədə Qorqud” və Azərbaycan kinosunun “Qızıl fond”una daxil olmuş digər filmləri haqqında esse yazın.

Ev tapşırığı: Azərbaycan alimlərinin daha hansı kəşfləri, ixtiraları ümumittifaq miqyasında böyük əhəmiyyətə malik idi? Məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Refleksiya zamanı aşağı-

dakı suallardan istifadə etmək olar. Məsələn, sizcə, Ermənistanda (Qərbi Azərbaycanda) azərbaycanlıların milli mədəniyyətinin təbliği hansı məqsədləri daşıyırdı? Sizcə, 1970-80-ci illərdə mədəniyyətin inkişafını intibah adlandırmaq olarmı?

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, müqayisəetmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1970-1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Səhvlər etməklə 1970-1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	1970-1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini şərh edir.	1970-1980-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini ətraflı şərh edir.
1970-1980-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Səhvlər etməklə 1970-1980-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	1970-1980-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	1970-1980-ci illər Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə ətraflı müqayisə edir.
Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Səhvlər etməklə elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.	Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.	Elmin inkişafına dair araşdırmalar aparır, nəticələrini geniş şəkildə təqdim edir.

VII FƏSİL. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜNDƏ (1991-2000-Cİ İLLƏR)

Mövzu 47

Dövlət müstəqilliyinin bərpası

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.2. Azərbaycanın görkəmli tarixi şəxsiyyətlərinə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir. Dövlət müstəqilliyinin bərpası müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Təlim forması: kollektiv iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya: Müxtəlif şəkillərdən istifadə etməkdə motivasiyanı qurmaq olar. Aşağıdakı şəkillər buna nümunədir.

Xəbərdə rəsmiyyət jurnalisti Kəhləyevə tərəfindən çəkilmiş fotosəhifə

Azərbaycan əsgərləri Qarabağ döyüşlərində

Şəkillərə əsasən şagirdlər öz fərziyyələrini irəlilədirirlər.

Tedqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasının dövlətçilik naminə atdığı addımlar nədən ibarət oldu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

- 1991-ci ildə Naxçıvan MR-də həyata keçirilən tədbirlərin demokratik xarakter daşıdığını sübut edin.
- Sizce, Qarabənddəki terror təsadüfən, yoxsa planlı baş vermişdi? Ehtimallarıizi əsaslandırın.
- 1991-ci ildə xalqın təklifi ilə qəbul olunmuş qərarları təhlil edin.

Bu tapşırıqlara cavab tapmaq üçün müzakirə xəritələri metodundan istifadə etmək olar.

Bu metoddan tarix dərslində istifadə etmək yerinə düşər. Bu üsulu bir növ debat üçün hazırlıq da hesab etmək olar. Burada aparılan müzakirə şagirdlərin tarixi proseslərə münasibətini aşkar etmək üçün yararlıdır. Bu üsulun tətbiqi zamanı aşağıdakılara əməl etmək gərəkdir:

- Müzakirə ediləcək mövzusunun adı.
- Mövzuya dair problemləri özə çıxarmaq və ziddiyyətli suallar qoymaq.
- Şagirdlərin hər birinin mövqələrinin müəyyənləşdirilməsi.
- Uyğun mövqedə olan şagirdlərin cütlərdə birləşdirilməsi. Onların "lehinə" və "aleyhinə" siyahı tərtib etməsi.

- Hər bir cütün başqa cütlə birləşərək siyahıdakı bəndlərə əlavələrin edilməsi.
- Sınıf bu arqumentlər ətrafında düşünür və lehinə və ya əleyhinə qərarlar qəbul edir.
- Qərarların qəbul edilməsi və ümumiləşdirilmənin aparılması.
- Bu üsulu cütlərlə və bütün siniflə aparmaq daha düzgün olar.
- Qiymətləndirmə zamanı özünüqiymətləndirmə vərəqindən istifadə etmək olar.

Bu qiymətləndirmə fərdi qiymətləndirmədir. Dərsin sonunda hər bir şagird öz fəaliyyətini bu cədvəle əsasən qiymətləndirə bilər.

Şagird: Ağazadə Rauf Əli oğlu					
Tapşırığı tam və düzgün yerinə yetirdim.	Dərsdə diqqətli idim.	Məntiqli yanaşmam var idi.	Sual-ca-vabda aktiv idim.	Əməkdaşlıq etdim.	Etiket qaydalarına riayət etdim.

Kollektiv işi reallaşdırarkən III və VI bloka aid materiallardan istifadə edə bilərsiniz.

Azərbaycan Ordusunun məğlubolma səbəblərini müzakirə edin. Xocalıda şəhid olmuş digər Milli Qəhrəman Tofiq Hüseynov haqqında məlumat toplayıb müzakirə aparın. Siz Vəqif Qurbanovun yerində olsaydınız, onun kimi davranardınız mı? Müzakirə edin. Daşaltı əməliyyatını müzakirə edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayaraq təqdim edirlər. Dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Mövzuya aid xronoloji cədvəl qurun.

Ev tapşırığı: Milli qəhrəmanlarımız haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Məsələn, Azərbaycanda hər il 18 oktyabr nə üçün əlamətdar gün kimi qeyd edilir? Mərkəzi Asiyanın Türk dövlətləri ilə dostluq münasibətləri yaratmaq niyə mümkün olmadı? Xocalı soyqırımını necə qiymətləndirilir? Hansı hadisə respublikada ictimai-siyasi vəziyyəti gərginləşdirdi?

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimetmə, təhliletmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməklili ilə Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.	Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, təqdim edərkən fikrini ifadədə bəzi səhvlər edir.	Heydər Əliyevin Naxçıvan MR-də gördüyü işlərə dair materiallar toplayır, təqdim edir.

Dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil etməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməkliliyi ilə dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Cüzi səhvlərlə dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Dövlət müstəqilliyinin bərpası və müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.
--	--	---	--

Mövzu 48

Qurtuluş hərəkatı

Alt standartlar:

- 1.2.2. Müxtəlif mənbələr əsasında təqdimatlar hazırlayır.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.
- 3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

- Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimatlar hazırlayır.
- Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edir.
- Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə, Sokrat dialoqu

Motivasiya: Motivasiya üçün I bloka aid suallardan istifadə etməklə şagirdlərin fərziyyələrini almaq olar. Ulu öndər Heydər Əliyevin qayıdışı, yenidən Azərbaycan xalqının xilaskarı kimi dönməsi, bu xalqın qurtuluşu olmasını əks etdirən slayd və ya videoçarx göstərməklə də motivasiyanı reallaşdırma bilərsiniz. Əgər İKT imkanlarınız yoxdursa, onda şəkillərdən istifadə edə bilərsiniz. Digər bir vasitə isə “1993-cü il 15 iyun tarixi sizə nə deyir?” sualı ilə şagirdlərə müraciət edə bilərsiniz. Motivasiya zamanı şagirdlərin öz fərziyyələrini irəli sürmələri üçün şərait yaradın.

Motivasiya reallaşdırıldıqdan sonra tədqiqatın aparılması mərhələsini həyata keçirin. Bu mövzunun tədrisi üçün qabaqlayıcı tapşırıqın verilməsi dərslərin gedişini daha maraqlı edə bilər. Şagirdlər əldə etdikləri materialları sinfə gətirir. Topladığı materiallar əsasında müzakirə və ya Sokrat dialoqu üsulunu reallaşdırma bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Qurtuluş hərəkatı Azərbaycan tarixində hansı izi qoydu?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Gəncə hadisələrini vətəndaş müharibəsi adlandırmaq olarmı? Fikrinizi əsaslandırın.

II qrup – Sizcə, Azərbaycanı parçalamağa çalışan separatçı qüvvələr hansı dövlətlər tərəfindən dəstəklənirdi? Ehtimallarınızı əsaslandırın.

III qrup – Respublikada daha hansı hadisələr böhranı dərinləşdirdi? İzah edin.

IV qrup – Ulu öndər Heydər Əliyevin respublikanı böhrandan və vətəndaş müharibəsindən xilas etməsini topladığı material əsasında təhlil edərək təqdim edin.

V qrup – Gəncə qiyamının yaratdığı böhranı təhlil edin.

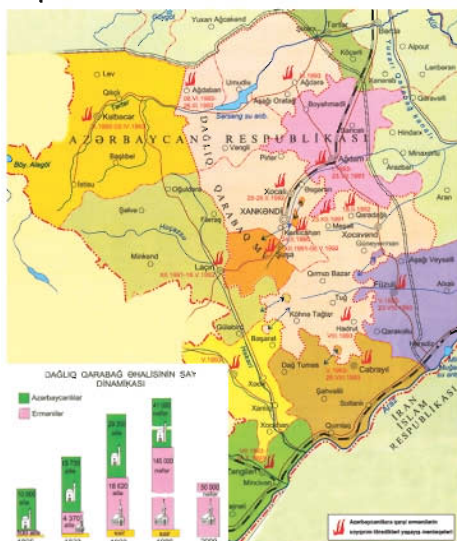
Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: Bakı, Gəncə və Lənkəranı kontur xəritədə göstərməklə baş verən prosesləri təsvir edin.

Nəticədə şagirdlər Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimat hazırlayır, hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edirlər. Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Qurtuluş günü” adlı hekayə yazın.

Ev tapşırığı: Milli Ordumuz haqqında təqdimat hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə mərhələsində təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir.

Məsələn, sizcə, Heydər Əliyev o zaman Bakıya gəlməseydi, respublikanın aqibəti necə olardı? Azərbaycan Respublikasının parçalanması hansı dövlətlərin mənafeyinə xidmət edirdi? Hakimiyyət çevrilişləri respublikada vəziyyətə necə təsir etdi?

Qiymətləndirmə meyarları: təqdimathazırlama, təsviretmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimat hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Köməkdən istifadə etməklə Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimat hazırlayır.	Bəzi faktlarda səhvlər etməklə Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı təqdimat hazırlayır.	Qurtuluş hərəkatı ilə bağlı sərbəst təqdimat hazırlayır.
Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edərkən səhvlər edir.	Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edərkən bəzi səhvlər edir.	Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə təsvir edir.	Hadisələrin baş verdiyi məkan və prosesləri kontur xəritədə geniş təsvir edir.
Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Köməkdən istifadə etməklə Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.	Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.	Azərbaycanı parçalamaq cəhdlərinin qarşısının alınması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları sərbəst təqdim edir.

Mövzu 49

Qarabağ müharibəsi

Alt standartlar:

- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- 2.1.2. Mühüm tarixi hadisə və prosesləri kontur xəritələrdə təsvir edir.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir. Qarabağ müharibəsinin və digər faciələrin baş verdiyi yerləri kontur xəritədə təsvir edir.

Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya zamanı I blokda suallardan istifadə edə bilərsiniz. Bu mövzunun tədrisi zamanı müxtəlif vasitələrdən istifadə edib motivasiya yarada bilərsiniz. Məsələn, “Xoca” filmindən bir epizod və yaxud “Fəryad” filmindən fraqmentlər göstərməklə şagirdlərə filmə baş vermiş proseslərlə bağlı suallar verib fərziyyələrini almaq olar. Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Çingiz Mustafayevin Qarabağda çekdiyi kadrları da nümayiş etdirməklə motivasiya yarada bilərsiniz. Yox əgər sizin bütün bunları etmə-nizə şəraitiniz yoxdursa, şəkillərdən istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da Qarabağa, şə-hidlərə həsr olunmuş şeirlərdən birini söyləməklə şagirdlərin fərziyyələr irəli sürmə-sinə imkanlar yaradın. Mexanizm işə düşdükdən sonra tədqiqatın aparılması üçün tədqiqat sualını verin.

Tədqiqat sualı: Qarabağ müharibəsində məğlubiyyətlərin hansı daxili və xarici səbəbləri vardı?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – 1993-cü ilin dekabrından etibarən cəbhədə Azərbaycan Ordusunun əldə etdiyi uğurları sxemləşdirin.

II qrup – Ermənistan və Azərbaycan arasında atəşkəsə nail olmağın vacibliyini əsaslandırın.

III qrup – İşğal olunmuş ərazilərdə hadisələri şərh edərək əraziləri kontur xəritədə təsvir edin.

IV qrup – Rusiyanın Ermənistanın maraqlarını müdafiə etməsində Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirin.

V qrup – Azərbaycan Respublikasının və AXC-nin ordu quruculuğu sahəsində həyata keçirdiyi tədbirləri müqayisə edin.

Məlumatın mübadiləsi: Bu zaman qrupların hazırladığı işlər müəyyən edilmiş zaman ərzində təqdim edilir. Bu zaman qrup liderləri qrup adından çıxış edərək hazırladığı işi təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş üçün aşağıdakı tapşırıqları verə bilərsiniz.

1993-cü ildə yay-payız hərbi əməliyyatlarında Azərbaycanın məğlub olmasının daxili və xarici səbəblərini müəyyənləşdirib müzakirə edin.

Azərbaycan Ordusunun gücləndirilməsi üçün görülən tədbirləri müzakirə edin.

Qarabağ müharibəsinə aid müxtəlif ölkələrin mətbuatlarında verilmiş fərqli yanaşmaları müqayisə edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edirlər. Müharibədə baş verən prosesləri kontur xəritədə təsvir edərək, Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirirlər.

Əgər yaradıcı tətbiqetmə mərhələsini reallaşdırmağa zamanınız varsa, o zaman siz V blokda verilmiş şəkilləri müqayisə edib, onlar haqqında fikirlərini qeyd etmələrini şagirdlərə tapşırırsınız.

Ev tapşırığı: İşğal olunmuş ərazilər haqqında məlumat toplayaraq esse yazın.

Bişkek protokolu haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Bu mərhələni həyata keçirmək üçün bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə bilərsiniz.

Məsələn, Qarabağ müharibəsində hansı uğurlarımız oldu? Məğlubiyyətlərin daxili səbəblərini nədə görürsünüz? Ermənistan qətnamələri niyə yerinə yetirmirdi?

Qiymətləndirmə meyarları: müqayisəetmə, təsviretmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları sualların köməyi ilə müqayisə edir.	Bəzi səhvlərlə Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.	Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.	Qarabağ müharibəsinə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları nümunələrlə gətirməklə müqayisə edir.
Müharibədə baş verən prosesləri kontur xəritədə təsvir edərkən səhvlərə yol verir.	Müəllimin köməyi ilə müharibədə baş verən prosesləri kontur xəritədə təsvir edir.	Müharibədə baş verən prosesləri kontur xəritədə cüzi səhvlərlə təsvir edir.	Müharibədə baş verən prosesləri kontur xəritədə sistemli təsvir edir.
Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə səhvlər edir.	Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən cüzi səhvlər edir.	Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Rusiyanın və Ermənistanın maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini ətraflı dəyərləndirir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- 3.1.3. Azərbaycan dövlətləri ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

- Mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- Beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.
- Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv, fərdi və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, qərarlar ağacı

Motivasiya: I blokdan istifadə etməklə motivasiya yaratmaq olar. Yaxud da Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair slayd göstərməklə motivasiyanı qurmaq olar. Şagirdlər öz fərziyyələrini irəli sürürlər.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində atdığı addımların tariximizdəki rolu nədən ibarət oldu?

Tədqiqat sualına cavab axtarmaq üçün şagirdlər qruplara bölünürlər. Qruplara III və VII bloka aid olan tapşırıqlardan istifadə etməklə də iş vərəqləri vermək olar. Yaxud da özünü iş vərəqlərində işləmək üçün tapşırıqlar hazırlaya bilərsiniz. Aşağıda verilmiş qrup işlərini reallaşdırmaq üçün tövsiyə edirik.

I qrup – Azərbaycan Respublikası üçün beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etməyin vacibliyini təhlil edin.

II qrup – MDB-nin SSRİ-nin varisi kimi fəaliyyət göstərdiyini sübut edin.

III qrup – MDB çərçivəsində dövlətlərarası əməkdaşlıqla ayrı-ayrı ölkələrlə fərdi əməkdaşlıq etməyin fərqi izah edin.

IV qrup – Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı materialları təqdim edin.

Məlumatın mübadiləsi: Qruplara verilən vaxt bitdikdən sonra şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər. Şagirdlərə qrup qiymətləndirmə meyarlarını xatırlatma-nız gərəkdir ki, onlar nəyin əsasında qiymətləndiriləcəklərini bilsinlər. Qrup qiymətləndirmə meyarını ya flipçartda, ya da lövhədə yazıb elan etməyi unutmayın.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Fərdi iş: Azərbaycan Respublikasının tarixində baş vermiş proseslərə aid xronoloji cədvəl hazırlayın.

Kollektiv iş: Azərbaycan Respublikasının dünya dövlətləri tərəfindən tanınmasının əhəmiyyətini müzakirə edin.

Bu tapşırığı həyata keçirmək üçün qərarlar ağacı üsulundan istifadə edin. Şagirdlərin qərarlarına əsasən nəticəyə gəlmələrinə belədcilik edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır, beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirirlər. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: “Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasını dünyaya tanıtdı” adlı təqdimat hazırlayın.

Ev tapşırığı: Azərbaycan dövlətçiliyi üçün görülmüş işlər barədə əlavə məlumat toplayın.

Refleksiya zamanı siz bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə bilərsiniz. Məsələn, güclü xarici siyasət Azərbaycan Respublikası üçün hansı iqtisadi imkanları açdı? Azərbaycanın dünyada tanınmasının əhəmiyyəti nə oldu? Xarici siyasətdə Qarabağ probleminin həlli yolları üçün hansı addımlar atılır?

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, dəyərləndirmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəllər hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.	Cüzi səhvlərlə mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.	Mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəlləri sərbəst hazırlayır.

Beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Bezi səhvlərlə beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Beynəlxalq və regional təşkilatların maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini sərbəst dəyərləndirir.
Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.	Bezi səhvlərlə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.	Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional təşkilatlara üzv olması ilə bağlı müxtəlif mənbələrdən topladığı materialları təqdim edir.

Mövzu 51

Dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək tədbirləri

Alt standartlar:

3.1.1. Müstəmləkə rejimi, müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatda baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

4.1.1. Dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində və inkişafında tarixi şəxsiyyətlərin (Məmməd Əmin Rəsulzadə, Nəriman Nərimanov, Heydər Əliyev, İlham Əliyev və b.) rolunu dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.

Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, fasiləli oxu, akvarium

Motivasiya zamanı I bloka aid olan suallardan istifadə edə bilərsiniz. Yaxud da Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına istinad etməklə motivasiya yaradın. Onlara konstitusiyamızda əksini tapmış məsələlərə aid suallar verin. İdarəçilik haqqında soruşun. Şagirdlər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə Həyat bilgisi fənnindən ətraflı məlumatlıdır. Ona görə də sizin verdiyiniz suallara fərziyyə

yələr söyləməyə geniş imkanları olacaqdır. Məqsəd idarəçiliklə bağlı şagirdlərin fərziyyələrini almaq və mexanizmi işə salmaqdır. Bu mərhələni həyata keçirdikdən sonra tədqiqat sualını elan edin. Şagirdlərin mövzu ilə tanışlığı üçün fasiləli oxu üsulundan istifadə edə bilərsiniz. II bloka aid materiallar şagirdlər tərəfindən oxunduqda fasilələr edib III bloka aid sual və tapşırıqların üzərində dayanın. Yaxud da oxunmuş hissədə aydın olmayan məqamları müzakirə edib aydınlaşdırın.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasında müstəqilliyi möhkəmləndirmək üçün hansı tədbirlər həyata keçirildi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Azərbaycan Respublikasında hakimiyyət bölgüsünü təhlil edib münasibət bildirin.

II qrup – Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına edilmiş əsas dəyişikliklərin vacib olduğunu sübut edin.

III qrup – Qarabağ münaqişəsi amili neft strategiyasına necə təsir göstərdi?

Fikirlərinizi bildirin.

IV qrup – Azərbaycan Respublikasının torpaq islahatı ilə Sovet hökumətinin torpaq islahatı arasındakı fərqi müəyyən edin.

V qrup – Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edin.

VI qrup – Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Məlumatdan düzgün istifadə	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					
VI					

Kollektiv iş: reallaşdırarkən akvarium üsulundan istifadə edə bilərsiniz. Azərbaycanın neft strategiyası ilə bağlı tapşırığı şagirdlərə verə bilərsiniz. Daxili və xarici qrup olmaqla bütün kollektivin iştirakını təmin edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir, Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirilən.

Yaradıcı təbiiqetmə: ABŞ-ın dövlət idarəetmə forması ilə Azərbaycan Respublikasının idarəetmə formasını Venn diaqramında müqayisə edin.

Ev tapşırığı: Ombudsman təsisatı haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Refleksiyanın həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı sualları şagirdlərə verə bilərsiniz.

Azərbaycan xalqının prezident seçkilərində yenidən Heydər Əliyevə səs verməsinin səbəbi nədir?

Ombudsman təsisatının fəaliyyəti nə zaman həyata keçirildi?

Bağlanan sazişlərin Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyəti nədir?

Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə görülmüş hansı tədbirləri söyləyə bilərsiniz?

Qiymətləndirmə meyarları: təhlil etmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edərkən ciddi səhvlər edir.	Sualların köməyi ilə Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Bəzi səhvlərlə Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri təhlil edir.	Azərbaycan Respublikasının müstəqillik şəraitində inzibati, sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişiklikləri asanlıqla təhlil edir.
Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirməkdə çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirir.	Bəzi səhvlərlə Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu dəyərləndirir.	Azərbaycan Respublikasının möhkəmləndirilməsi və inkişafında Heydər Əliyevin rolunu sərbəst dəyərləndirir.

VIII FƏSİL. AZƏRBAYCAN YENİ MINİLLİYİN BAŞLANGICINDA

Mövzu 52.

Azərbaycan Respublikasının inkişafında yeni mərhələ

Alt standartlar:

1.3.1. Azərbaycan ərazisində yaşamış insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

2.1.1. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və təbii amilləri ilə müxtəlif təsərrüfat sahələri və istehsal münasibətlərinin inkişafı arasında əlaqələri dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

Azərbaycanın yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Azərbaycan Respublikasının inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi

Motivasiya üçün I blokda verilmiş hissə yardımçınız ola bilər. Şagirdlər I blokda verilmiş suallara fərziyyələr irəli sürdükdə siz onları lazımi istiqamətə yönləndirir. Motivasiya üçün İlham Əliyevin çıxışlarından fraqment də təqdim edə bilərsiniz. Ulu öndər Heydər Əliyevin layiqli davamçısı kimi İlham Əliyevin siyasi addımları və ölkə üçün gördüyü işləri fərziyyələr sürməklə ifadə edən şagirdlərdə fəallıq yaratmaq üçün onlara fikirlərini söyləməkdə imkanlar yaradın. INSERT üsulunun tətbiqi zamanı III blokda verilmiş sual və tapşırıqlardan istifadə edin. IV blokda verilmiş əlavə məlumatlar, VII blokda verilmiş şəkillər mövzunun mənimsənilməsinə, eləcə də standartların tələbinə uyğun məqsədemüvafiq bacarıqların formalaşdırılmasına imkan yaradacaqdır.

Tədqiqat sualı: XXI əsrin əvvəllərində respublikanın həyatında hansı yeniliklər baş verdi?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Azərbaycanın inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək fikirlərinizi qeyd edin.

II qrup – Dünya azərbaycanlılarının həmrəy olduğunu nümunələr əsasında izah edin.

III qrup – Yaşadığınız ərazidə (şəhər, rayon, kənd, qəsəbə) son dövrlərdə həyata keçirilən bərpa işləri və ya yeniliklər haqqında müzakirə apararaq dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirib fikirlərinizi qeyd edin.

IV qrup – Neft strategiyasının Azərbaycanın dünya dövlətləri ilə siyasi və mədəni əlaqələrin inkişafına təsirini izah edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Kollektiv iş: Müasir Azərbaycan Ordusu haqqında sənədli filmə baxıb müzakirə aparın. Dünya azərbaycanlılarının bir mərkəzdə təşkilatlanmasının əhəmiyyətini müzakirə edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər Azərbaycanın yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, yeni mərhələnin inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirirlər.

Yaradıcı təbiiqetmə: Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin müəssisələrində hazırlanan silah-sursat və hərbi texnika haqqında təqdimat hazırlayın.

Ev tapşırığı: “ASAN xidmət” mərkəzlərində hansı xidmətlərin olması haqqında məlumat toplayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Refleksiya zamanı təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdlər fərdi şəkildə qiymətləndirilir. Məsələn, Cənubi Qafqazın hansı dövləti həyata keçirilən layihələrdən kənarda qalmışdır? Qeyri-neft sektoru dedikdə hansı sənaye sahələri nəzərdə tutulur? Qeyri-neft sektorunu inkişaf etdirməkdə dövlətin məqsədləri nədir?

Qiymətləndirmə meyarları: əlaqələndirmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycanda yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirdikdə ciddi səhvlərə yol verir.	Suallardan istifadə etməklə Azərbaycanda yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.	Azərbaycanda yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir, lakin faktlarda bəzi səhvlər edir.	Sərbəst şəkildə Azərbaycanda yeni minilliyin başlanğıcında insanların həyat tərzindəki dəyişiklikləri dövrün xüsusiyyətləri ilə əlaqələndirir.

Azərbaycan Respublikasının inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirərək səhvlər edir.	Suallardan istifadə etməklə Azərbaycan Respublikasının inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirir.	Bəzi səhvlərlə Azərbaycan Respublikasının inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirir.	Asanlıqla Azərbaycan Respublikasının inkişafını təbii amillərin və müxtəlif təsərrüfat sahələrinin inkişafı ilə əlaqələndirərək dəyərləndirir.
---	--	---	--

Mövzu 53

Xarici siyasət

Alt standartlar:

- 1.1.2. Mühüm hadisə, proses və təzahürlərə dair xronoloji cədvəllər hazırlayır.
- 1.2.1. Eyni hadisəyə aid yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- 3.1.2. Xarici dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim məqsədləri:

- Xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.
- Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.
- ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, debat

Motivasiya: Dərslərdə öz əksini tapmış və I blokda verilmiş hissədən istifadə edərək motivasiya yarada bilərsiniz. Yaxud da lövhədə “strategiya” sözünü yazıb şagirdlərdən bu sözün mənasının nə olduğunu soruşun. Sonra Azərbaycan Respublikasının strateji mövqeyi haqqında suallar verin. Cavab alındıqdan sonra ölkənin əsas strategiyasının nə olduğunu soruşun. Şagirdlər müxtəlif fərziyyələr söyləyəcəklər. Siz onlardan xarici siyasətlə bağlı fərziyyələr aldıqdan sonra debatı təşkil edin. Bildiyiniz kimi, debat üçün müzakirə ediləcək problem öncədən elan edilir.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti istiqamətində hansı işlər aparılır?

I qrup – Türkiyə ilə Azərbaycanı “bir millət, iki dövlət” kimi əsaslandırın.

II qrup – Gürcüstanla strateji münasibətlərin qurulmasının əhəmiyyətini müəyyən edin.

III qrup – Araşdırın: Hal-hazırda dünyada terror baş verən ölkələr içərisində hansı ölkə daha çox əziyyət çəkir?

IV qrup – “Hücum diplomatiyası” ifadəsini mənbəyə istinad edərək təhlil edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					

Kollektiv iş: Kollektiv iş üçün debat təşkil edilir. Debat üçün “Azərbaycan respublikasının xarici siyasəti bu dövlətin böyük uğurlara imza atmasına imkanlar açdı” fikrini müzakirəyə qoymaq olar.

Bildiyiniz kimi, bu üsul, demək olar ki, müzakirələr əsasında qurulub. Bu üsulun tətbiqi zamanı hər kəsin iştirakı vacibdir. Debat digər müzakirələrdən fərqli olaraq, müzakirə apardığı şəxsi yox, üçüncü tərəfi inandırmaq üzərində qurulur. Bu zaman tutarlı faktlar, arqumentlər göstərmək lazımdır. Üçüncü tərəfin “bəli, bu tərəf məni inandırdı” fikri təsdiq kimi götürülür.

Bu zaman onlar mövzunu araşdırmağa çalışır, əsas anlayışları izah edir, dəlillər yığmaq üçün müxtəlif mənbələrə müraciət etmiş olurlar. Bu zaman mənbələr üzərində işləmək bacarığı da formalaşır. Debatlarda nəqliq istedadını üzə çıxarmağa çalışan şagirdlər qərarlar vermək imkanlarına da sahib olurlar.

Debat zamanı rollaşdırma həyata keçirilir:

I bölünmüş qrup təsdiqləyici mövqedədir. Mövzunu olduğu kimi qəbul edir. Deyilmiş fikirlərin düzgün olduğunu təsdiqləyir.

II qrup təkzibedicidir. O, birinci qrupun fikirlərini təkzib edir və öz arqumentlərini gətirir.

III qrup isə hakim mövqedə duranlardır ki, bu iki qrupun hansı biri daha dəqiq, dolğun və inandırıcı fakt gətirərsə, o zaman onun fikrini təsdiqləyir. Təbii ki, hakimin üzərinə bunu müəyyən etmək üçün böyük məsuliyyət düşür. Bir qədər münafiqşəli mövzu seçmək bu üsulun tətbiqi üçün səmərəlidir. Əgər sizin vaxtınız üçün debat üsulu münasib deyilsə, o zaman kollektivə tapşırıq verib, onlardan icrasını tələb edə bilərsiniz. Aşağıda verilmiş tapşırıqlardan istifadə etməklə bunu reallaşdırma bilərsiniz.

Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas əlamətlərini müəyyən edin.

“Yeni qonşuluq” siyasətinin əsas məqsədlərini müəyyən edin.

Azərbaycanın ABŞ, Avropa dövlətləri, Türkiyə, Rusiya və Gürcüstanın strateji maraqları ilə bağlı mövqeyini dəyərləndirib cədvəl qurun.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəl hazırlayırlar. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir, ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir, Azərbaycanın xarici siyasətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edərək “Yeni qonşuluq” siyasətinin əsas məqsədlərini müəyyən edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Bu mərhələ üçün isə aşağıdakı tapşırığı verə bilərsiniz.

Venn diaqramına əsasən, Azərbaycan Cümhuriyyətinin xarici siyasəti ilə Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin oxşar və fərqlərini müəyyən edin.

Ev tapşırığı: Azərbaycan Respublikasının Cənubi Qafqazın aparıcı və lider dövlətinə çevrilməsi haqqında təqdimat hazırlayın.

Refleksiya və qiymətləndirmə: Refleksiya üçün aşağıdakı suallardan istifadə etmək olar.

- Türkiyə dövləti Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı hansı mövqə tutmuşdur?
- Azərbaycan dünya ölkələri ilə hansı diplomatik müqavilələr imzalamışdı?
- Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlara üzv olmasının xarici siyasətə nə kimi təsiri oldu?
- İlham Əliyevin xarici siyasətdəki uğurları hansılardır?

Qiymətləndirmə meyarları: cədvəlhazırlama, müqayisəetmə, dəyərləndirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəl hazırlamaqda çətinlik çəkir.	Müəllimin köməyi ilə xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.	Cüzi səhvlərlə xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair xronoloji cədvəl hazırlayır.	Xarici siyasətlə bağlı mühüm hadisələrə dair sərbəst xronoloji cədvəl hazırlayır.
Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edərkən səhvlər edir.	Suallar vasitəsilə Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.	Bəzi səhvlərlə Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları müqayisə edir.	Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinə dair yazılı mənbələrdəki fərqli yanaşmaları sərbəst müqayisə edir.
ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirərkən səhvlər edir.	Suallar vasitəsilə ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	Cüzi səhvlərlə ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini dəyərləndirir.	ABŞ, Avropa dövlətləri və qonşu dövlətlərin strateji maraqları ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini asanlıqla dəyərləndirir.

Mədəniyyətin inkişafında böyük uğurlar

Alt standartlar:

5.1.2. Azərbaycan sivilizasiyası və mədəniyyətinin xarakterik əlamətlərini dünya sivilizasiyası və mədəniyyətlərinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

5.1.3. Azərbaycan xalqının mədəni nailiyyətlərinə dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim məqsədləri:

Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.

Mədəniyyətin inkişafında uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

Təlim forması: kollektiv və qruplarla iş

Təlim üsulu: beyin həmləsi, müzakirə

Motivasiya zamanı I bloka aid bu hissəni – “Azərbaycan xalqı uzun bir tarix yaşayıb. Tarixin hər bir mərhələsində xalqımız dünya mədəniyyəti irsinə öz töhfələrini vermişdir. Hal-hazırda xalqımız sürətli iqtisadi inkişafı ilə seçilən Qafqazın lider dövlətinə çevrilmişdir. Bəs mədəniyyətimiz bu inkişafa uyğunlaşa bilirmi? Mədəniyyət sahəsində hansı uğurlar qazanılmışdır?” motivasiya üçün istifadə edə bilərsiniz.

Yaxud da Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyəti haqqında sənədli film və ya videoro-lik şagirdlərə nümayiş etdirin. Sonra bu barədə şagirdlərə suallar verib fərziyyələrini söyləməyə şərait yarada bilərsiniz. Daha başqa bir motivasiya üçün vasitə şəkillər ola bilər. Müasir dövrə aid mədəniyyətimizlə bağlı şəkillər nümayiş etdirə bilərsiniz.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan Respublikasında mədəniyyətin inkişafında hansı uğurlar qazanılmışdır?

Bu suala cavab axtarmaq üçün tapşırıqlar verilir.

I qrup – Azərbaycanda təhsilin inkişaf istiqamətlərini müəyyən edin.

II qrup – İdmanın inkişafında İlham Əliyev rolunu dəyərləndirin.

III qrup – Elm sahələri ilə iqtisadiyyatın əlaqələrini izah edin.

IV qrup – Azərbaycan tarixinin tədqiqi və təbliğinin əhəmiyyətini izah edin.

V qrup – Azərbaycanın incəsənət sahəsindəki uğurlarını dünya incəsənətinin uğurları ilə müqayisə edin.

Məlumatın mübadiləsi: Müəyyən edilmiş zaman ərzində şagirdlər cavabları hazırlayaraq təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi: Cavablar diqqətlə dinlənilir, müzakirə olunur və əlavələr edilir. Meyar əsasında qruplar qiymətləndirilir.

Qruplar	Faktların dəqiqliyi	Təqdimetmə	Tapşırıq vaxtında yerinə yetirilib.	Əməkdaşlıq	Ümumi nəticə
I					
II					
III					
IV					
V					

Kollektiv iş: İdman sahəsində uğurlarımız nəyin göstəricisidir? Əsaslandırın. Azərbaycan tarixi elminin inkişafının əhəmiyyətini müəyyən edin.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Nəticədə şagirdlər mədəniyyətimizin inkişafında İlham Əliyev rolunu qeyd edərək Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir, araşdırma apararaq Azərbaycanın incəsənət sahəsindəki uğurlarını dünya incəsənətinin (xarakterik əlamətləri ilə) uğurları ilə müqayisə edirlər. Azərbaycanda təhsilin inkişaf istiqamətlərini müəyyən edərək Azərbaycan tarixi elminin inkişafının əhəmiyyətini müəyyən edir. Mədəniyyətin inkişafına aid araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edirlər.

Yaradıcı tətbiqetmə: Müasir dövrdə Azərbaycan memarlığının çalarlarını özündə ifadə etdirən esse yazın.

Ev tapşırığı: Mədəniyyətimizin inkişafı ilə bağlı görülmüş işlər barədə məlumat toplayıb dəftərinizdə qeyd edin.

Refleksiya və qiymətləndirmə:

Təlim fəaliyyətini izləməyə kömək edəcək bir neçə sual verməklə şagirdləri fərdi şəkildə qiymətləndirə bilərsiniz. Məsələn, dünyanın ən nüfuzlu universitetlərindən hansıları tanıyırsınız? Azərbaycan elminin inkişafında hansı yeniliklər oldu? İncəsənətin inkişafını nə ilə sübut edərdiniz? Memarlığın inkişafına səbəb nə idi? Mədəniyyətin inkişafı üçün prezident İlham Əliyev hansı tədbirləri həyata keçirdi?

Qiymətləndirmə meyarları: müqayisəetmə, təqdimetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edərkən çoxlu səhvlər edir.	Suallardan istifadə etməklə Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə müqayisə edir.	Azərbaycan mədəniyyətini dünya mədəniyyətinin xarakterik əlamətləri ilə əsaslandırılmış şəkildə müqayisə edir.
Mədəniyyətin inkişafındakı uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim etməkdə çətinlik çəkir.	Mədəniyyətin inkişafındakı uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edərkən səhvlərə yol verir.	Mədəniyyətin inkişafındakı uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini sistem-siz təqdim edir.	Mədəniyyətin inkişafındakı uğurlara dair araşdırmalar aparır, nəticələrini təqdim edir.

I bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri

1. XIX əsrin I yarısında Azərbaycana köçürülmüşdür:

- A) Rus zadeganları, ermənilər, almanlar
- B) Təriqətçi və bidətçi ruslar, polyaklar, ermənilər
- C) Almanlar, ermənilər, gürcülər
- D) Təriqətçi ruslar, ermənilər, almanlar
- E) Təriqətçi və bidətçi ruslar, ermənilər, gürcülər

2. Şəhər məhkəmələri hansı şəhərlərdə fəallıq göstərirdi? Adlarını qeyd edin.

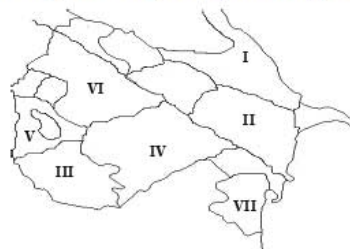
.....

.....

.....

3. Ermənilər Şimali Azərbaycanda daha çox hansı bölgələrdə yerləşdirilmişdi?

- A) I, II, VII
- B) III, IV, V
- C) II, IV, VI
- D) III, V, VI
- E) II, V, VII

4. Talış əyalətində üsyanın yatırılmasının səbəbləri hansılardır?

- 1. Qoşunların sayı qeyri-bərabər idi.
- 2. Üsyan iştirakçıları müəyyən qayda ilə mübarizə aparmırdılar.
- 3. Üsyançıların çoxu üz döndərirdi.
- 4. Üsyan davamlı deyildi.

.....

.....

.....

5. Quba üsyanının yatırılmasında çar qoşunlarından başqa, daha hansı qüvvələr iştirak etmişdi?

- A) Şirvan bəylərinin və Dağıstan feodallarının atlı dəstələri
- B) Qarabağın keçmiş erməni mülklərinin qüvvələri
- C) Sibirin ataman və kazakları
- D) Çar hökumətinə sadıq olan feodal bəylərin uşaqlarından toplanan süvarli dəstələr
- E) Şərqi Gürcüstan və Qazaxdan gələn könüllü dəstələr

6. 1840-cı il 10 aprel qanununun nəticəsi:

- A) Rus dili ilə yanaşı, Azərbaycan dilinin işlənməsinə xüsusi diqqət verildi.
- B) Azərbaycan məmurlarının hüquq və vəzifələri genişləndirildi.
- C) Azərbaycanlı məmurlar idarəetmə orqanlarından uzaqlaşdırıldı və ruslarla əvəz edildi.
- D) Azərbaycanda ağa və bəylərin mülkiyyət hüquqları özlərinə qaytarıldı.
- E) Çarizmə qarşı müqavimət göstərməyənlərin əmlak və torpaqları əllərində qaldı.

7. Üsyanları xronoloji ardıcılıqla düzün?

1. Talış	2. Şəki	3. Car-Balakən	4. Quba	
A) 3, 4, 1, 2	B) 4, 3, 1, 2	C) 3, 1, 4, 2	D) 3, 1, 2, 4	E) 1, 2, 3, 4

8. Tarixi əsərləri yazıldıqları illərə görə xronoloji ardıcılıqla düzün?

1. Gülistani-İrəm	2. Qarabağname	3. Qarabağ tarixi	4. Şəki xanlarının tarixi	
A) 4, 1, 2, 3	B) 1, 2, 4, 3	C) 4, 1, 3, 2	D) 2, 1, 3, 4	E) 3, 2, 4, 1

9. Xronoloji ardıcılığı tapın?

- 1. Balaxanıda buruq üsulu ilə neft quyusunun qazılması
 - 2. "Nobel qardaşları" şirkətinin fəaliyyətə başlaması
 - 3. Bakı-Tiflis dəmiryolunun çəkilməsi
 - 4. Gəncə şəhərinin özünü idarə hüququnu alması
- A) 1, 2, 4, 3 B) 3, 1, 2, 4 C) 4, 2, 3, 1 D) 1, 2, 3, 4 E) 4, 2, 1, 3

10. XIX əsrin 70-ci illərinə qədər Azərbaycanda neft sənayesinin inkişafına mənfi təsir edən amillər:

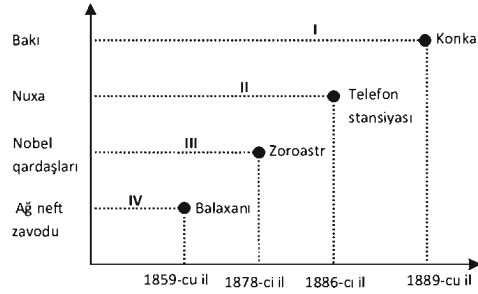
- 1. Neftdən sənaye miqyasında istifadə olunması
 - 2. İltizam sisteminin mövcudluğu
 - 3. Kəndlilərin məcburi əməyindən istifadə
 - 4. Neft məhsullarına tələbatın azlığı
 - 5. Neft sənayesində xarici kapitalın ağalığı
- A) 1, 2, 3 B) 2, 3, 5 C) 1, 3, 5 D) 2, 3, 4 E) 1, 3, 4

11. Azərbaycanda 1870-ci il 14 may "Əsasnaməsi"nin 1847-ci il "Əsasnaməsi"ndən əsas fərqi:

- A) Kəndlilərə 5 desyatın torpağın ayrılması
- B) Sahibkar kəndlilərinin bəylərdən asılılığının rəsmiləşməsi
- C) Bəy və ağaların torpaq üzərində hüquqlarının toxunulmazlığının ləğv edilməsi
- D) Dövlət kəndlilərinə pay torpaqlarından nəqli istifadə hüququnun verilməsi
- E) Kəndlilərin şəxsi asılılığının ləğv edilməsi və öz pay torpaqlarını satın almaq hüququnun verilməsi

12. Uyğun bəndi tapın:

- A) I, II
- B) III, IV
- C) II, IV
- D) I, III
- E) II, III

13. Zaqatala üsyanının başlanması üçün signal oldu:

- A) Temir xan-şuradan 3 minlik rus ordusunun gətirilməsi
- B) Zaqatalaya hökumət komissiyasının göndərilməsi
- C) Hökumətin komissiyasının yengiloy və muğalları asılılıqdan azad etmək təşəbbüsü
- D) Gürcüstanda kəndli islahatının keçirilməsi
- E) A.Qalacovun Balakən kəndində kilşə tikdirməsi

14. XIX əsrin son rübündə Azərbaycanda kəndli hərəkatının ən geniş yayılmış forması idi?

- A) nümayişlər B) qaçaqçılıq C) kəndli üsyanları D) tətillər E) vergilərdən imtina

15. Təbrizdə baş verən tənəbki üsyanının səbəb və nəticəsini qeyd edin:

.....

.....

.....

16. 1872-ci il əsasnaməsinə görə qəza məktəblərini əvəz etdi:

- A) şəhər məktəbləri B) gimnaziya C) xalq məktəbləri
- D) rus-Azərbaycan məktəbləri E) üsuli-cədid məktəbləri

17. XIX əsrin II yarısında tanınmış Azərbaycan rəssamları:

- 1. X.Natəvan 2. M.Nəvvab 3. M.Q.İrəvani 4. Məşədi Mirzə
- 5. Q.Hacıbababəyov
- A) 1, 2 B) 2, 3 C) 3, 4 D) 4, 5 E) 2, 5

18. Xronoloji ardıcılığı müəyyən edin.

- 1. Milli teatrın yaranması
- 2. İlk qadın gimnaziyasının açılması
- 3. Milli mətbuatın əsasının qoyulması
- 4. Bakıda ilk rus-Azərbaycan məktəbinin açılması

5. İlk kişi gimnaziyasının açılması

- A) 1, 3, 2, 5, 4 B) 3, 1, 2, 4, 5 C) 2, 1, 3, 4, 5 D) 1, 2, 3, 4, 5 E) 4, 2, 3, 1, 5

19. Fəhlələr tərəfindən “Mazut konstitusiyası” adlanırdı:

- A) Bakıda neft sənayeçiləri ilə fəhlələr arasında imzalanmış müştərək müqavilə
B) “Nobmazut”un hazırladığı mazut istehsalını qaydaya salmaq tələbləri
C) Rus inqilabının gedişində qəbul edilmiş konstitusiya
D) Mazut istehsalını artırmaq üçün sahibkarlar arasında imzalanmış müqavilə
E) Mazut istehsal edən fəhlələrə verilmiş hüquqlar

20. XX əsrin əvvəllərində baş vermiş iqtisadi böhrandan sonra Azərbaycan neft sənayesini əlində cəmləşdirən inhisar birliklərindən deyil?

- A) “Nobel qardaşları” B) “Oyl” C) “Şell” D) “Nobmazut”
E) “Qafqaz və Merkuri”

21. 1905-ci ilin avqustunda çar hökuməti hansı bölgələrdə milli qırğın təşkil etmişdi?

- A) Şamaxı, Quba B) Bakı, Gəncə C) Şəki, Qazax D) Bakı, Şuşa
E) Naxçıvan, Ordubad

22. 1905-1911-ci illər İran inqilabı adlanır:

- A) Milli azadlıq hərəkatı B) Burjua-demokratik inqilabı C) Məşrutə hərəkatı
D) İrticaçı fəaliyyət E) Xalq üsyanı

23. Xronoloji ardıcılığı müəyyən edin:

1. “Molla Nəsrəddin” jurnalının nəşrə başlaması
2. İlk Azərbaycan operasının tamaşaya qoyulması
3. İlk Azərbaycan filminin çəkilməsi
4. Gəncədə müəllimlər seminariyasının açılması

- A) 3, 4, 2, 1 B) 1, 3, 2, 4 C) 2, 1, 4, 3 D) 1, 3, 4, 2 E) 1, 2, 4, 3

24. Azərbaycanın II, III və IV dövlət dumalarında iştirak edən nümayəndələrin adlarını sxem tərtib etməklə qeyd edin.

.....
.....
.....

II bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri

1. Xronoloji ardıcılığı tapın?

1. Bakıda mart hadisələri 2. Brest-Litovsk sülhü 3. Ərzincan barışığı
4. Zaqafqaziya Komissarlığının yaranması
A) 1, 2, 3, 4 B) 4, 3, 2, 1 C) 3, 2, 1, 4 D) 4, 3, 1, 2 E) 2, 1, 4, 3

2. 1918-ci ilin martında Bakıdakı qırğın zamanı müsəlmanlara qarşı birləşmiş qüvvələr:

1. Almanlar 2. Bakı Soveti 3. Erməni Milli Şurası 4. Eserlər 5. Daşnaklar
6. İngilislər
A) 2, 4, 6 B) 2, 3, 5 C) 1, 3, 5 D) 1, 4, 5 E) 4, 5, 6

3. Ərzincan barışığının nəticəsində:

- A) Qars və Ərdəhan Rusiyaya verildi.
B) Batum ermənilərə verildi.
C) Osmanlı dövləti Rusiyanın müttəfiqinə çevrildi.
D) Rus qoşunları Qafqaz cəbhəsindən geri çəkildi.
E) Şərqi Anadolu ruslar tərəfindən işğal olundu.

4. XIX əsrin əvvəllərində itirilmiş milli dövlətçilik bərpa edildi:

- A) Ş.M.Xiyabaninin rəhbərlik etdiyi milli hökumətin yaranması ilə
B) Bakı Xalq Komissarları Sovetinin yaradılması ilə
C) Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ilə
D) Xüsusi Zaqafqaziya komitəsinin yaranması ilə
E) Sentrokaspi diktaturasının yaranması ilə

5. 1919-cu il fevralın 28-də ilk dəfə Naxçıvanın general-qubernatoru vəzifəsinə kim təyin edildi? Bu general-qubernatorluğu yaratmaqda məqsəd nə idi? Cavabınızı qeyd edin.

.....
.....
.....

6. Xronoloji ardıcılığı tapın:

1. Azərbaycan dilinin dövlət dili elan olunması
2. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması
3. Üçrəngli dövlət bayrağının qəbul edilməsi
4. Milli ordunun yaranması
A) 2, 1, 4, 3 B) 3, 4, 2, 1 C) 1, 2, 3, 4 D) 2, 4, 1, 3 E) 4, 1, 3, 2

7. De-yure və de-fakto nə deməkdir? Azərbaycan Cümhuriyyətinin müstəqilliyini de-yure və de-fakto tanıyan dövlətlərin adlarını yazın.

.....

.....

.....

8. Azərbaycanda bolşevik rejiminə qarşı baş vermiş üsyanların ardıcılığı:

1. Gəncə	2. Zaqatala	3. Lənkəran	4. Qarabağ	
A) 1, 3, 4, 2	B) 3, 4, 2, 1	C) 2, 1, 3, 4	D) 1, 4, 2, 3	E) 4, 1, 3, 2

9. Xronoloji ardıcılığı tapın?

1. DQMV-nin təşkili	2. ZSFSR-in yaradılması	3. SSRİ-nin təşkili		
4. Naxçıvan MSSR-in təşkili				
A) 1, 2, 3, 4	B) 2,3,1,4	C) 3,4,2,1	D) 1,4,3,2	E) 1,2,4,3

10. 1930-cu illərin repressiya qurbanlarından deyil?

A) Hüseyn Cavid	B) Mikayıl Müşfiq	C) Əli Nəzmi
D) Süleyman Rüstəm	E) Əhməd Cavad	

11. 1926-cı ildə baş verməmişdir:

- A) Qızıl Qələmlər İttifaqının yaradılması
- B) Azərbaycan kinostudiyasının yaradılması
- C) Bakıda I Ümumittifaq türkoloji qurultayının keçirilməsi
- D) Radiostansiyanın fəaliyyətə başlaması
- E) Televiziyanın fəaliyyətə başlaması

12. Hansı Azərbaycan diviziyası 1945-ci il mayın 2-də Berlinin Brandenburg darvazası üzərinə qələbə bayrağı sancmışdır?

A) 77-ci diviziya	B) 223-cü diviziya	C) 416-cı diviziya	D) 271-ci diviziya
E) 402-ci diviziya			

13. 1945-1946-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda Milli hökumətin milli mədəniyyətin əsaslarını yaratmaq sahəsində gördüyü tədbirlər:

- 1. Azərbaycan dili Azərbaycan ərazisində rəsmi dövlət dili elan olundu.
 - 2. Məktəblərdə xarici dil kimi rus dili tədris edilməyə başladı.
 - 3. Təbriz Universiteti təsis edildi.
 - 4. Fars dilində yazmış azərbaycanlı şairlərin əsərləri tərcümə edildi.
 - 5. Türkiyədən təhsil sahəsi üzrə mütəxəssislər dəvət olundu.
A) 1, 3	B) 2, 4	C) 3, 4	D) 3, 5	E) 2, 5

14. “XIX əsr Azərbaycan ictimai və fəlsəfi fikir tarixindən” adlı əsərin müəllifi kim olmuşdur?

- A) Ziya Bünyadov B) İqrar Əliyev C) Fəridə Məmmədova
D) Heydər Hüseynov E) Əli Dadaşzadə

15. Xronoloji ardıcılığı tapın:

1. Azərbaycan televiziyasının fəaliyyətə başlaması
2. Neft daşlarının qurulması
3. MTS-lərin ləğvi
4. Bakı metropoliteninin fəaliyyətə başlaması

- A) 2, 1, 3, 4 B) 3, 1, 2, 4 C) 2, 3, 4, 1 D) 1,2,3,4 E) 4,3,2,1

16. Qanunauyğunluq pozulmuşdur:

- A) Tokay Məmmədov – memar
B) Səttar Bəhlulzadə – rəssam
C) Qara Qarayev – bəstəkar
D) Xan Şuşinski – rejissor
E) İsmayıl Şıxlı – yazıçı, şair

17. Xronoloji ardıcılığı müəyyən edin:

1. H. Əliyevin Sov. İKP-nin MK-nın siyasi bürosunun üzvlüyünə namizəd seçilməsi
2. H. Əliyevin Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri seçilməsi
3. H. Əliyevin Azərbaycan SSRİ-yə rəhbərlik etməyə başlaması
4. H. Əliyevin SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini təyin edilməsi

- A) 2, 3, 4, 1 B) 2, 3, 1, 4 C) 3, 2, 4, 1 D) 1, 3, 2, 4 E) 4, 2, 1, 3

18. Ermənistan SSR Ali Soveti nə vaxt “Ermənistan SSR və Dağlıq Qarabağı birləşdirmək haqqında qərar” qəbul etmişdir?

- A) 1990-cı il 4 yanvar B) 1988-ci il 30 may C) 1989-cu il 1 dekabr
D) 1991-ci il 18 noyabr E) 1989-cu il 19 yanvar

19. Hansı hadisə Azərbaycanda xalq hərəkatının başlanmasına səbəb oldu?

- A) Naçıvanda baş verən hadisələr B) Sumqayıt hadisələri
C) Dağlıq Qarabağdakı ermənilərin separatizmi D) 20 Yanvar faciəsi
E) Qarakənd faciəsi

20. Xronoloji ardıcılığı əsasən işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərinin adlarını və işğal tarixini yazın.

.....
.....
.....

21. Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi təyin edildikdən neçə il sonra birinci dəfə Azərbaycan respublikasının prezidenti seçildi?

- A) 15 il B) 31 il C) 29 il D) 24 il E) 21 il

22. Xronoloji ardıcılığı müəyyən edin:

1. Azərbaycanın MDB-yə daxil olması
2. Əsrin müqaviləsi
3. Gəncə qiyamı
4. Azərbaycanla Ermənistan arasında atəşkəsin elan edilməsi

- A) 3, 1, 2, 4 B) 2, 3, 4, 1 C) 3, 1, 4, 2 D) 1, 2, 4, 3 E) 2, 4, 3, 1

23. Qanuna uyğunluq pozulmuşdur?

- A) 1999-cu il 12 dekabr – İlk bələdiyyə seçkiləri
B) 1998-ci il 11 oktyabr – H.Əliyevin ikinci dəfə prezident seçilməsi
C) 1993-cü il 1 noyabr – Dövlət Müdafiə Şurasının yaradılması
D) 1994-cü il 20 sentyabr – Azərbaycanın MDB-yə üzv olması
E) 2000-ci il 5 noyabr – Parlament seçkilərinin keçirilməsi

24. 2001-ci ildə Azərbaycan üzv olmuşdur?

1. GUAM təşkilatına
2. Dünya Turizm Təşkilatına
3. BMT-yə
4. Avropa Şurasına

- A) 1, 2 B) 2, 3 C) 3, 4 D) 2, 4 E) 1, 3

25. Azərbaycan tarixində ilk dəfə hansı abidə YUNESKO-nun "Dünya mədəniyyəti irsi" siyahısına daxil edildi?

- A) Şəhidlər xiyabanı B) Şirvanşahlar sarayı C) Şeki Xan sarayı
D) Şah Abbas məscidi E) Gələrsən-Görərsən qalası

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Dərslik üzrə istifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. IV-VII c., Bakı, 2007.
2. Azərbaycan tarixi (XIX–XX əsrin əvvəli). Bakı, 2010.
3. İrəvan xanlığı: Rusiya işğalı və ermənilərin Şimali Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi. Bakı, 2009.
4. Həsənov Ə.M. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005.
5. Mahmudov Y.M., Şükürov K.K. Qarabağ: real tarix, faktlar, sənədlər. Bakı, 2009.
6. Qurbanlı Ə. Azərbaycan türklərinin Ermənistandan deportiyası (1947–1953). Bakı, 2004.
7. Nəcəfli G.C. 1918–1920-ci illərdə Şərqi Anadolu, Naxçıvan və İrəvan bölgəsində ermənilərin türk-müsəlman əhaliyə qarşı törətdikləri soyqırımı. Bakı, 2014.
8. Azərbaycan atlası tarixi. Bakı, 2007.

Müəllimlər üçün metodik vəsait üzrə istifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2003.
2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Sahəsində İslahat Proqramı. Bakı, 1999.
3. “Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu”. Bakı, 2009.
4. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə konsepsiyası. “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 6 fevral 2009.
5. “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (Kurikulum)”. Kurikulum jurnal, 2010. №3.
6. Azərbaycan təhsili XXI əsrin astanasında. Bakı, 1998.
7. M.Mərdanov. Azərbaycan təhsili inkişaf yollarında. (Müəllimlərin XIII qurultayına hesabat məruzəsi), 2008.
8. M.Mərdanov, F.Şahbazlı. “Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998–2005)”. I, II kitab. Bakı, “Təhsil”, 2005.
9. M.Mərdanov. “Azərbaycan təhsili dünən, bu gün, sabah”. Bakı, “Təhsil”, 2006.
10. M.Mərdanov, R.Ağamaliyev, A.Mehrabov. Təhsil sistemində monitoring və qiymətləndirmə. Bakı, 2003.
11. A.Mehrabov. Öyrədən və öyrənən münasibətlərin tənzimlənməsində interaktiv metodların (yanaşmaların) rolu. Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu, “Elmi əsərlər”, Bakı, 2008, №4.
12. Y.Mahmudov. Azərbaycan tarixində Heydər Əliyev şəxsiyyəti. Bakı, 2002.

13. İ.Rüstəmov. "Gələcəyə istiqamətlənmiş böyük siyasət. "Gənc istedad" jurnalı, 2009, №1-2.
14. Ə.Əlizadə. Yeni pedaqoji təfəkkür. Bakı, 2001.
15. Ə.Əlizadə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı, 2004.
16. Ə.Abbasov. Yeni kurikulumların səciyyəvi xüsusiyyətləri. "Kurikulum" jurnalı, 2008, №1.
17. Ə.Abbasov. Kurikulum islahatının əsas istiqamətləri. "Azərbaycan məktəbi" jurnalı, 2011, №4.
18. A.Əhmədov. Ümumi təhsil sisteminə kurikulum islahatı: real nəticələrə doğru. "Kurikulum" jurnalı, 2008, №1.
19. F.Kərimov, M.Əhmədova, G.Varella və b. İntegrativ kurikulum: mahiyyət və nümunələr. Bakı, 2006.
20. R.Qəndilov, S.Tağıyeva, Ş.Qocayeva və b. Həyatı bacarıqlara əsaslanan təhsil. Müəllimlər üçün tədris vəsaiti. (X–XI siniflər). Bakı, 2006.
21. Z.Veysova. Fəal təlim metodları. Bakı, 2007.
22. R.Məlikov, T.Nəcəfli. "Tarixin interaktiv təlimi". VII, Bakı, 2002.
23. A.Mehrabov. "Təhsilin yeni məzmununun bəzi konturları". "Kurikulum jurnalı", 2008, №1.
24. İ.Cəbrayılov. "Azərbaycan tarixi fənni üzrə təhsil standartlarının hazırlanması məsələləri". Təhsilin aktual problemləri. Bakı, 2007.
25. R.Hüseynov, N.Mehdiyeva. "Məktəbdə tarixin tədrisinin perspektivləri". "Tarix, insan və cəmiyyət" jurnalı, Bakı, 2006, №1-(2).
26. R.Hüseynov. "Azərbaycan tarixi tədrisinin bəzi məsələlərinə dair". "Azərbaycan məktəbi" jurnalı, 2010, №1.
27. R.Hüseynov, N.Mehdiyeva. "Tarix fənnindən şagirdlərin bilik və bacarıqlarının yoxlanılması və qiymətləndirilməsi prinsipləri və metodları". "Tarix, insan və cəmiyyət" elmi metodik jurnalı, Bakı, 2009, №1-2.
28. Ə.Qocayev, Ş.Qocayeva, S.Əliyeva. "Tarixi anlayış və terminlərin izahlı lüğəti". Bakı, 2002.
29. R.Məlikov, N.İbrahimov. "Məktəblinin tarix lüğəti". Bakı, 2004.
30. Ə.Qocayev. Tarixi şəxsiyyətlər. Bakı, 2008.
31. S.Ağayev. "Tarixin tədrisində interaktiv təlim metodunun tətbiqi təcrübəsindən". Bakı, 2009.
32. Tarixin tədrisində müasir üsullar (şərhlər, tövsiyələr, nümunələr). Bakı, 2000.
33. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников: Экспериментально-педагогическое исследование. М.: Педагогика, 1984.
34. Linda S. Levistik, Keith C.Barton. Doing history, New York, 2011.

AZƏRBAYCAN TARİXİ 9

Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün

“Azərbaycan tarixi” fənni üzrə

müəllim üçün metodik vəsait

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər:

Bəhrəmovə Sevil Şivəxan qızı

Hüseynova Leyla Əhliman qızı

Rəyçilər:

Amənə Kərbalayeva

201 nömrəli tam orta məktəbin tarix müəllimi

Səxavət Zeynalov

Müasir Təhsil Kompleksinin tarix müəllimi

Buraxılışa məsul:

Sevil İsmayılova

Dizayner:

Kərim Məhdəvi

Səhifələyici:

Nurlan Nəhmətov

Korrektor:

Nübar Qarayeva

Texniki redaktor:

Gültəkin Cəfərova

Baş redaktor:

Samirə Bəktaş

Texniki direktor:

Allahverdi Kərimov

Nəşriyyat direktoru:

Kəmalə Qarayeva

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin

03.06.2016-cı il tarixli 369 nömrəli əmri ilə

təsdiq edilmişdir.

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi – 2016

Kağız formatı 70x100 1/16. Fiziki çap vərəqi 12. Səhifə sayı 192.

Sifariş 15284. Tiraj 7000. Pulsuz.

“Şərq-Qərb” ASC-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

AZ1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.